

gradus prouexerat: q̄ ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tūc Olympias mater Alexātri regis hortante Polyperconte cū ab Epiro in Macedonia prosequente Eacida rege Molossorū ueniret: & ab Eurydice finibus p̄biberetur: adnitetibus Macedonibus Arideū regē & Eurydicē iussit occidi: quāquā & ipsa Olympias cōtinuo meritas crudelitatis poenas luit. Nam cum muliebri audacia multas p̄cipū cædes ageret: audito aduētū Cassandri diffusa Macedonibus cū Rhoxane nuru sua & nepote Hercule in urbem Pictiū concedit: ubi cōtinuo p̄ Cassandrū capta interfecta ē. Filius Alexātri Magni cū matre in arcē Amphipolytanā custodiendus ē missus. Perdica/Alceta/ & Polyperconte/ cæterisque ducibus: quos cōmemorare lōgum ē: diuersæ partis occisis: finita bella iter successores uidebātur: cū Antigonus ardens cupiditate dominādi liberare bello Hercule regis filiū ab obsidione simulat. His cognitis Ptolemæus & Cassander inita cū Lysimaco & Seleuco societate bellūz terra mariq̄ enixe iſtruūt. Antigonus i eo bello cū filio Demetrio uicit. Cassander Ptolemæo in uictoria particeps factus: cū Apolloniā rediret: icidit in Abderitas: q̄ p̄pter intolerandā multitudis ranas & mures relicto patrio solo/ & atiqs habitaculis emigrātes nouas sedes prætentā interi pace requirebāt. Sed Cassander & uirtutē & multitudinē gētis agnoscēs: ne adacti necessitate Macedonia bello quaterent: atque iuaderēt: receptos i societate in ultimis Macedoniae finibus collocat. Inde cū iā Hercules Alexandri filius. xiiii. eēt ānoꝝ: timens: ne eū Macedones: quasi legitimū regē præoptarent: occidēdū tacite cum matre curauit. Ptolemæus itē cū Demetrio nauāli prælio confligit. & cū pene oēz classem/ atq̄ exercitū pdidisset: uictus i Aegyptū refugit. Hac uictoria elatus Antigonuz regē se cū Demetrio filio appellari iubet: quod exēplū omēs secuti: regiū nomen sibi dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptolemæus & Cassander cæterique factiois duces: cū decipi se ab Antigono sigillatū uiderēt: p̄ epistolas se inuicē cōfirmantes coeundi in unū tēpus locūq̄ cōdicūt. & bellum aduersus Antigonū cōmunibus uiribus iſtruunt. Cassander finitimorū bellis implicitus Lysimachū clarissimū inter omēs ducē cū ingēti manu p̄ se/ sociis in auxiliūz misit. Seleucus quoq̄ ex Asia maiore descēdens nouus Antigono hostis accessit. Hic siqdē Seleucus pluriā per orientē inter socios regni Macedonici bella gessit. P̄cipio Babylonē bello expugnauit. & cepit. Bactrianos nouis motibus assurgētes perdomuit. Trāsitū deidē in Indiā fecit: quæ post mortē Alexātri: ueluti detractō excussoque a ceruicibus iugo præfectos eius occiderat: Sādrocotto quodā ad uindicandā libertatē duce: q̄ postea crudeliter i ciues agēs: quos de extrema dominatiōe defenderat: ipse seruitio p̄mebat. Cū hoc ergo Sādrocotto seleucus quanuis multa & grauiā bella gessisset: nouissime firmatis regni cōdicionibus: & pacta pace discessit. Adunatis itaq̄ copiis Ptolemæi sociorūq̄ eius pugna cōmittitur: cuius q̄to potentior apparatus: tātō grauior ruina fuit.

Nā i ea tūc totius pene Macedonici regni uires cōciderunt. In ipso bello Anti-
 gonus occisus ē. s; finis belli huius initiū alterius fuit. Nā: cū uictoribus de p̄da
 nō cōuēisset: iter; i duas fa ctiōes deducūtur. Seleucus Demetrio. Ptolemæus
 Lysimacho iungit. Cassandro defūcto filius Philippus succedit. Sic q̄si ex ite-
 gro noua Macedonia bella nascūtur. Antipater Thessalonicē matrem suam:
 Cassandri uxore. q̄uis miserabiliter p̄ uita precantē: manu sua trāsuerberauit.
 Alexāder frater eius: dū bellū aduersus fratrem ob ultionē matris instruit: a De-
 metrio: cuius auxiliū petierat: circūuētus occidit. Lysimachus cuz Doricetis
 regis Thracū ifestissimo bello urgeret: aduersus Demetriū pugnare nō potuit.
 Demetrius augmēto Græciæ & totius Macedoniae elatus i Asiā trāsire dispo-
 nit. Ptolemæus aut & Seleucus & Lysimachus experti priori certamine: q̄tæ
 uires essent concordia: iterum societate facta: adunatisque exercitibus bellum
 in Europā trāsferunt aduersus Demetrium. His se comitem & bellis socium
 Pyrrhus rex Epiri iungit: sperans: Demetrium Macedonia posse depelli. Nec
 spe frustratus fuit. quippe exercitu eius corrupto: ipsoque in fugā acto regnuz
 Macedoniae Pyrrhus inuasit. Deinde Lysimachus generum suum Antipatrum
 insidiantem sibi interfecit. filiumque suum Agathoclem ultra humanū morē
 perosus occidit: quibus quidē diebus Lysimachia ciuitas formidolosis terræ
 motibus euersa: oppressoque populo suo crudele sepulchrum fuit. Lysimachū
 autem assiduis se parricidiis cruentantem omēs socii deseruerūt. & ad Seleucū
 se deferentes pronū iaz æmulatione regni: ut bellum Lysimacho inferret: hor-
 tati sunt. Res foedissimi spectaculū erat: duos reges: quorū Lysimachus annos
natus .lxxx.iiii. Seleucus autem. lxx. vii. de eripiēdis regnis alterutrū cōcurrere.
 in acie stare. arma gerere. Vltimum hoc quidem bellum Alexādrī commili-
 tonum fuit. sed: quod ad exempluz miseriæ humanæ fuerit reseruatū. Quippe:
 cum orbem terrarum extinctis iam. xxx.iiii. ducibus Alexādrī soli possideret:
 angustissimos senectutis ac uitæ suæ terminos non aspicientes angustos esse
 imperio suo totius mundi terminos arbitrabatur. In eo bello Lysimachus uel
 amissis: uel interfectis prius ante hāc pugnam. xv. liberis postremus occisus ē.
 Sic Lysimachus solutio pugnae Macedoniae fuit. sed nec Seleucus quidē tāta
 uictoria impune est lætatus. Naz neque ipse post. lxx. vii. annos quietē natura
 lis mortis inuenit. sed extortam sibi infeliciter uitam: uelut immatura morte
 finiuit. Quippe insistente Ptolemæo: cuius sorore Lysimachus in matrimonio
 habuerat: insidiis circūuentus occisus est. Hæc sunt iter parentes & filios/ fra-
 tres/ & socios consanguinitatis societatisque commercia. Tanti apud illos diuina
 atque humana religio pendebatur. Erubescāt sane de recordatiōe præteritorū:
 qui nunc interuentu solius fidei christianæ: ac medio tantum iurationis sacra-
 mento uiuere se cum hostibus: nec pati hostilia sciunt: quibus indutantissime
 probatur: quod non: sicut illi antea cæsa iungebāt foedera porca: sed quia nunc

inter barbaros ac Romanos creatorem eis dominum suum contestantes tantū fide adhibita in sacramentum seruant euāgelia: quantum tunc nec iter parentes / ac filios potuit seruare natura . Nunc autem finis Macedonici belli: finis etiam libri fiat : præsertim ; cum iam abhinc Pyrrhi bella incipiant : & mox Punica consequantur.

PAVLI OROSII IN QVARTVM LIBRVM PRAEFATIO.

d IXISSE Aeneam Virgilius refert: cum post pericula sua: suorumque naufragia: residuos ægre socios solaretur: Forsitan & hæc olim meminisse iuuabit . Hæc sententia semel apte ficta semper uim suam triplicem diuersissimis effectibus refert: cum & præterita tanto gratiora habent in uerbis: quanto grauiora referuntur i gestis. & futura dū desiderabilia fastidio præsentium fiunt: semper meliora creduntur. Ipsi autem præsentibus ob hoc in nulla parte miseriarum iusta comparatio adhiberi potest: quia multo maiore molestia afficiunt: quantulacūque sint ista: quæ sunt: quæ illa: quæ siue transacta: siue uentura: & si magna dicuntur: interim omnino non sunt. Veluti: si quis nocturnis pulicibus titillatus: atq̄ ex eo uigiliis anxius: alias forte: quas ex ardentissimis febribus diu sustinuit: uigilias: recordetur: proculdubio impatientius feret istorum inquietudinem: quam illarum recordationē. Sed quanuis apud omnium sensus pro captu temporis ita uideri queat: nūquid tamē aliquis existet: qui uel i ipsa anxietate pronūtiat: grauiores pulices eē: quā febres: aut acerbius accipiat: se uigilare sanum: quā dormire potuisse moriturus? Quæ cū ita sint: delicatis istis & querulis nostris utcunque concedo: ut hæc: quibus nunc: quia sic expedit: interdum admonemur: sentiendo graua putent. Non tamē cōniueo: ut etiam asserant comparando grauiora: quemadmodū: si quis mollissimis e stratis / cubiculoque per cōmodo matutinus egrediens nocturno gelu lacunarium dorsa obriguisset: herbasque incanuisse prospiceret: & inopinato uisu admonitus diceret . frigus est hodie . hic mihi nequaquā reprehendendus uideretur: quia uel cōmuni usu: uel proprio sensu locutus esset . At: si trepidus in cubiculum recurrens stratisque sese adoperiens: uel magis ab dēs clamaret tantum omnino frigus esse: quantum nec in Apēnino aliq̄do fuerit: cum Hannibal elephantos, equos, plurimamque exercitus sui partem: niuibus clausus, atque oppressus amisit: hunc ego puerilibus licentiis nausentē: nō mō dicentem ista non ferrē. sed etiam ab ipsis stratis ocii sui testibus in populum publicūque protraherē, eique foras p̄ducto ifantes i eo, atq̄ ex eo gelu ludētes,

no Finis puerilibus iustitiam.

Lacunarum dorsa.

iocundantes / sudantesque mōstrarem : ut uerbosa nugacitas delicatis uitiata
nutrimentis non in tempore uolentiā: sed in se esse segniciē doceretur. & in cō/
paratione reꝝ diiudicanda nō maiores parua tolerasse. sed se nec parua tolerare
sufficienter pbarent. Quod euidentius ipsis in memoriā reuolutis præteritorū
cladibus apꝑbabo: Pyrrhi bello i primis: sicut ordo ē: pdito: cuius cā & origo
hæc fuit.

De Pyrrho rege: qꝫ multa bella intulit Romanis.

a Nno ab urbe condita .cccc .lx.iiii. Tarentini Romanā classē
forte prætereuntem e spectaculo theatri prospectaꝫ hostiliter in/
uaserunt. quinque tantum nauibus uix per fugam elapsis : cætera
retracta in portum classis & profligata est. præfecti nauiū truci
dati. omnes bello utiles cæsi. reliqui precio uēditi sunt. Continuo missi Tarētū
a Romanis legati: ut de illatis quererentur iniuriis: pulsati ab eisdem auctas in/
sup iniurias retulerunt. His causis bellum ingens exortum est. Romanos: qui
quantique hostes circumstreperent permetientes : ultima adegit necessitas
proletarios quoque in arma cogere: hoc est eos : qui in urbe sufficiendæ semp
prolis causa uacabant: militiæ ascribere. quippe cum frustra de prole cura sit:
nisi rebus præsentibus consulatur. Itaque irruit in uniuersos Tarentinorꝫ fines
cum Leuino consule Romanus exercitus. igni/feroque uastat omnia. plurima
expugnat oppida. iniuriam insolenter acceptam crudeliter uindicat. Continuo
Tarentinos plurimis finitimorum prædiis fultos maxime Pyrrhus auxit : qꝫ
etiam in se ob magnitudinem uirium/consiliorumque summam belli nomenqꝫ
traduxit. Nam Tarentum utpote ex Lacedæmoniis conditaꝫ: cognatamque
Græciæ ciuitatē uindicaturus totas uires Epiri/Thessaliæ/& Macedoniæ/ele
phantes etiam usque in id tempus inuisos Romanis numero. xx. i Italiā primus
inuexit: terra/mari/uiris/equis/armis/belluis/ad postremuz uiribus suis/dolisque
terribilis. sed Delphici illius uanissimi spiritus & mendacissimi nebulōis : queꝫ
uatem magnum ipsi ferunt: responso circūuentus ambiguo exitū fecit: qualem
non putabat: illum consuluisse. Itaque atud Heracleam Campaniæ urbē flu
uiumque Lirim prima inter Pyrrhum regem & Leuinum consulem pugna
commissa est. Consumptus est grauiissimo certamine dies: utrinque omnibus
mori intentis: fugere nesciis. Introductos autem iter cōcurrentia agmina ele
phantos: forma truces: odore graues: mole terribiles: ut uidere Romani nouo
pugnandi genere circūuenti/ & territi: equis maxie pauitantibus diffugerūt. Sz
postquā Minutius quartæ legionis primus hastatus protentam in se manum
belluæ gladio defecuit: & conturbatam dolore uulneris auerti bello: atqꝫ in suos
sæuire compulit: eiusque immoderato discursu perturbari: ac pmisceri coepe
runt: finis pugnæ etiā beneficio noctis impositus est. Victos fuisse Romanos:

turpis fuga prodidit: quorum tunc cecidisse peditum referuntur. xi. M. dcccc. lxxx. capti autem. ccc. & x. Equites uero caesi .cc. xl. vi. capti. dccc. ii. signaque amissa. xx. ii. Nam quantus e diuerso numerus sociorum Pyrrhi fuerit extictus: memoriae non est traditum maxime: quia scriptorum ueterum mos est: ex ea parte: quae uicerit: occisorum non commemorare numerum: ne uictoriae gloriae maculent damna uictoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt: ut admirationeque terroremque uirtutis augeat paucitas perditorum: sicut in prima belli Persici congressione apud Alexandrum Magnum fuit: cui inter .cccc. fere milia hostium interfecta: nouem tantummodo in exercitu eius pedites defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis: quam hoc bello exceperat: diis suis/ hominibusque testatus est: affigens titulum in templo Tarentini Iouis: in quo haec scripsit. Qui antebac fuere inuicti uiri pater optime Olympi: hos ego in pugna uici. uictusque sum ab eisdem. Et cum a sociis increparetur: cur se uictum diceret: qui uicisset: respondisse fertur. Ne ego: si iterum eodem modo uicero: sine ullo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus postquam uictus clauis fugit e castris: miserabilem belli cladem: grauioribus monstris auctam accumulataque persensit. Nam pabulatores forte progressos: uelut hostilis quaedam oborta tempestas cum horribili fragore caeli correptos diris fulminibus exussit. Quippe .xxx. iiii. eorum quidam turbo prostrauit. xx. ii. semineces relictos. iumenta exaiata & capta quamplurima: ut merito contigisse non in signum uastationis futurae: sed uastatio ipsa referatur. Secunda inter Pyrrhum & Romanos consules pugna in Apuliae finibus fuit: ubi clades belli ad utrosque: sed maxime ad Pyrrhum. uictoria ad Romanos concessit. Nam cum diu obnixae cunctis in mutuam caedem ruentibus anceps belli penderet euentus: Pyrrhus transfixo brachio saucius prior cessit e praelio. Sed & Fabritius legatus tunc uulneratus est. Elephanti praepugna unnerari: atque in fugam cogi posse deprehensi. deinde subiectis inter posteriora/ ac mollia ignibus exagitati: ardentes insuper machinas furore trepido circumferentes exitio suis fuere. Caesa sunt in ea pugna. iiii. M. Romanorum. De exercitu uero Pyrrhi. xx. M. prostrata sunt. Regis signa ablata. xxx. iiii. Romanorum undecim amissa sunt.

Romanorum miseria nullis cessat induciis.

Pyrrhus bello fractus Agathocle mortuo rege Syracusano ad Siciliae accersitus imperium Syracusas concessit. Sed & Romanorum miseria nullis cessat induciis. Consumitur morborum malis intercapendo bellorum. & cum foris cessatur a praelio: agitur itrorsum ira de coelo. Nam Fabio Gurgite iterum Gaio Genutio Clesina consulibus pestilentia grauis urbem ac fines eius inuasit: quae omnes tum praecipue mulieres/ pecudesque corripies: necatis in utero foetibus futura prole uacuauit. & imaturis partibus

4
cū periculo matrū extorti abortus proiiciebātur. adeo: ut defectura successio:
& defuturum animantum genus adempto uitalis partus legitimo ordie cre-
deretur: Interea reuersum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit. tertiūq̄
id bellū cōtra Epirotas apud Lucaniā i Aurusinīs cāpis gestū est. Itaque prio
concurso cum Pyrrhi milites Romanorū impressione trepidarent: circum-
spectantesque fugam belli cedere molirentur: Pyrrhus elephantos ex subsidiis
iussit iduci, Romani assueti iam pugnare cū belluis: cuz malleolos stuppa in-
uolutos: ac pice oblitos: uncis insuper & aculeis tenaces præparauissent: eosque
flāmatos in terga belluarū turreaque uibrarent: nō difficile furētes ardentēque
belluas in eorum excidia: quorū subsidia fuerant: retorserunt. Octoginta nāque
milia peditum in illo prælio habuisse regē dicunt. equitū uero sex .M. Ex his
cæsa referuntur. xxx. M. capti autem. ccc. Pyrrhus quinto decimo anno: quo
uenerat: ab Italia uictus aufugerat: qui post multa grauissimaque bella: quæ
gessit: in Græcia apud Argos Achaia florentissima urbē Spartani regni aui-
ditate seductus: saxo ictus interiit. Tunc quoq̄ apud Romanos Sextilia uirgo
uestalis conuicta: damnataque incesti ad portam Collinam uiua defossa est.

Comperta morte Pyrrhi Tarentini noua arma sollicitant.

a Nno ab urbe cōdita. cccc. lxx. vi. Tarentini Pyrrhi morte cōpta
iterum noua aduersus Romanos arma sollicitant. Carthaginesū
auxilia poscūt p legatos. atq̄ accipiūt. Cōserto prælio uicere Rōa-
ni: ubi iā tūc Carthagineses: quibus non dū hostes adiudicati: uinci
tamen a Romanis se posse senserunt. Sequenti anno magnā uiscerū suorū partē
seueritas Romana concidit. Nā aduentante dudum Pyrrho octaua legio dif-
fidens Romanæ spei nouū scelus auxit. Rhegynos omnes: quibus subsidio præ-
erat: interfecit. prædam sibi omnem: atque ipsū oppidum uendicauit. Hoc
facinus in tam sceleratos defectores puniendum Genutio consuli uisum ē: qui
obsessa Rhegynorū urbe: captisque omnibus ipse quidem in reliquos perfugas
& latrones exercuit digna supplicia. Romanos uero milites integræ legionis
Romā misit: quibus populi iussu medio foro uirgis cæsi: securiq̄ percussi sunt. Visum
sibi est tunc Roma uincere: cum legionem suam integram occidit: quæ sine
dubio uicta fuisset: si eā hostili prælio perdidisset.

Obscoena & dira prodigia uisa sunt Romæ.

a Nno ab urbe cōdita. cccc. lxx. vii. obscoena & dira prodigia uel uisa
Romæ: uel nuntiata sunt. Aedes Salutis iætu fulminis dissoluta.
pars muri sub eodē loco de cœlo: ut dicunt: tacta est. Lupi tres
ante lucē ingressi urbem semesum cadauer intulerūt. sparsumque

membratis in foro ipsi strepitu hominū exterriti reliquerūt. Apud Phormias multis ictibus fulminū mœnia ūdique ambusta & dissoluta sunt. Apud agrū Calœnum repente flamma scisso hiatu terræ eructata tribus diebus & tribus noctibus terribiliter exæstuas quique agri iugera exhausto p̄itus succo ubertatis in cinerem extorruit ita: ut non fruges solum, sed & arbores cū imis stirpibus absumpsisse referatur. Sequenti abhinc āno Sempronius cōsul aduersus Picentes duxit exercitum. Et cum directē intra iactum teli utraq̄ acies constitisset: repente ita cum horrendo fragore terra tremuit: ut stupore miraculi utrūq̄ pauefactū agmen hebesceret. Diu attoniti utrinque populi hæsitaere. Præiudicata incesti conscientia tandē p̄cursū cōcito iiere certamen. Triste adeo id bellū fuit: ut merito dicatur tātū sanguinē humanū susceptura ēt cum gemitu horrifono tūc terra tremuisse. Romani: q̄ pauci admodum eo prælio euasere: uicerūt.

Inter multa prodigia sanguis e terra, lac uisus ē manare de coelo.

a Nno ab urbe condita. cccc. lxxx. inter prodigia sanguis e terra, lac uisum manare de coelo. Nam & plurimis locis scaturiens e fontibus cruor fluxit. & de nubibus guttatim in speciem pluuiæ lacte demisso diris: ut ipsis uisus ē: terrā ibribus irrigauerūt. Eo tēpore Carthaginenses dato aduersum Romanos auxilio Tarētinis: cum a senatu per legatos arguerentur: turpissimā rupti foederis labē præsumpto accumulauere periurio. Tunc etiā Vulscinienses Hetruscoꝝ florētissimi luxuria pene pierē. Nam: cuz licentia in consuetudinē prorogata seruos suos passim liberos facerent: conuiuuis allegarent: conuugiis honestarent: libertini in partem potestatis recepti plenitudinem per scelus usurpare moliti sunt. & liberati seruitutis iugo ābitu dominationis arserunt. & quos dominos subditi æquanimiter dilexerūt: eos iam liberi: quos dominos fuisse meminerant: execrati sunt. Itaq̄ cōspirātes in facinus libertini: quorum tanta manus fuit: ut sine controuersia ausu potirētur: correptam urbem suo tantum generi uendicant. patrimonia/coniugiaque dominorum sibi per scelus usurpant. extorres dominos p̄cul abigunt: q̄ miseri/exules/egentesque Romā deferuntur: ubi ostentata miseria: querelaq̄ defleta p̄ Romanorū seueritatem & uindictati sunt & restituti. Anno ab urbe condita .cccc. lxxx. primo pestilentia ingens apud Romā cōflagrauit: cuius atrocitatē significare contentus sum: quia uerbis implere non possum. Si enī spatiū tēporis: quo mansit inquiritur: ultra biennium uastando porrecta est. Si depopulatio: quam egerit: census indictus est: qui non quantum hominū depisset: sed quātū superfuisset inquireret. Si uolentia: qua id fecerit: sibyllini libri testes sunt: q̄ eā coelesti ira impositā responderunt. Sed ne quēquā: quasi tentatio cauillationis offendat: quod cū sibylla iratos deos dixerit: nos irā coelestē dixisse uideamur:

audiat & intelligat: quod hæc: & si plerūque p̄ aereas potestates fiunt: tamē sine arbitrio omnipotentis dei omnino non fiunt. Eodem tempore Capparonia uirgo uestalis incesti rea suspendio periit. corruptor eius/consociique serui supplicio afflicti sunt. Ecce continuatim quæ & quanta numeramus: accidisse anis singulis plurima: inter quos certe raro: aut pene nullo nihil triste gestum est. Et hoc: cū iidē scriptores proposito sibi magis laudandi negocio cauerent numerositates miseriarū: ne eosdē: quibus hæc: & de quibus scribebantur: offenderēt. auditoresque suos exemplis præteritorū terrere potius: quā instruere uiderētur. Porro aut nos in ultimo temporū positi mala Romanorū scire non possumus: nisi per eos: qui laudauere Romanos: Ex quo intelligi datur: quāta illa fuerint: quæ studio propter horrore repressa sunt: cū tanta inueniatur: quæ tenuiter iter laudes emanare potuerūt.

Bella Punica successerunt.

e T: quoniam ex hoc iam Punica bella succedūt: res ipsa exigit: ut de Carthagine: quæ ante urbem Romā duos & lxx. annos ab Elifa condita inuenitur. deque eius cladibus/ac domesticis malis: sicut Pompeius Trogus & Iustinus exprimunt: uel pauca referantur. Carthaginenses uelut uernaculum atque intestinum semper inter se malum habuere discordiam: qua infeliciter exagitāte nulla unquam tempora: uel foris prospera: uel domi quieta duxerunt. sed cum iter cætera mala etiam pestilentia laborarēt: homicidiis p̄ remediis usi sunt. Quippe homines: ut uictimas imo labant: ætatemq̄ impuberē: quæ etiam hostium misericordiam prouocaret: aris admouebant: De quo sacrorū: immo sacrilegiorum genere qd̄ potissimuz̄ discutiendū sit: non inuenio. Si enī huiusmodi ritus aliqui dæmones præcipe ausi sunt: ut mortibus hoīuz̄ occisiōe hoīuz̄ satisfieret: intelligendū fuit: se oparios/atq̄ adiutores pestilentiaē cōduci: ut ipsi: quos illa nō corripuisset: occiderēt. Sanas enim atque incorruptas offerri hostias mos ē. ita: ut illi non sedarent morbos. sed præuenirēt. Itaque Carthaginenses aduersis diis propter istiusmodi sacra: sicut Pompeius Trogus & Iustinus fatentur: sicut etiā apud nos constat propter præsumptionem/impietatemq̄ ipsorū irato deo: cū i Sicilia diu infeliciter dimicassent: translato in Sardiniam bello iterum infelicius uicti sunt: propter quod ducem suum Mazeum & paucos: qui superfuerant: milites exulare iusserunt. Exules ueniam p̄ legatos petētes repulsi patriā bello & obsidione cixerūt. Ibi tunc Mazeus dux exulum Chartalonez̄ filium suum sacerdotē Herculis: quod sibi: uelut insultans: purpuratus occurrerat: in crucem sub oculis patriæ: ut erat dignus: cum purpuris/infulisque suspendit. Post paucos autē dies urbē ipsam cepit: qui cū interfectis plurimis senatorū cruenta dominaretur: occisus est. Hæc tēporibus Cyri Persarū regis gesta sunt. Post hæc uero Hamilcho

rex Carthaginensium : cum in Sicilia bellum gereret: repente horribili peste exercitum amisit. Nec mora morbis: populo cateruatim cadente. cito quisque correptus: mox mortuus iam nec sepeliebatur: cuius mali nuntius cū attonitā tam repentino luctu Carthaginem repleuisset: nō secus: ac si capta eēt: turbata ciuitas fuit. Omnia ululatibus personabant. clausæ ubique ianuæ. cuncta priuata publicaue officia damnata. uniuersi ad portum currunt. egredientesque de nauibus paucos: qui cladi superfuerant de suis percontabantur. Postquam de clade suorum dicentibus illis: uel gementibus miseri intelligunt: tunc toto litore plagentium uoces. tunc infeliciū matrum ululatus & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc exiēs procedit & ipse de nauī sua imperator sordida & seruili tunica discinctus: Ad cuius conspectum plangentia iunguntur agmina. Ipse quoque manus ad coelum tendens nunc suam. nunc publicam infelicitatē accusat. & deflet. Ad postremum uociferans per urbem: tandē ingressus domū cunctos: qui lachimantes prosequēbatur: ultimo dimisit alloquio. ac deinde obseratis ianuis: exclusis etiam filiis gladio dolorē uitæque finiuit. Hæc Darii temporibus gesta sunt. Post hæc Hanno uir quidam Carthaginensis: priuatis opibus rei publicæ uires superans: inuadendæ dominationis hausit cupiditate: Cui rei consilium utile ratus est: ut simulatis unicæ filiæ nuptiis oēs senatores: quorum dignitatem obstituram iceptis suis arbitrabatur: inter pocula ueneno necaret: Quæ res per ministros prodita sine ultiōe uitata est: ne in uiro potēti plus negocii res faceret cognita: quam cogitata. Hoc consilio elusus Hanno alio machinamento facinus aggredi parat. Seruitia concitat: quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante statutam cædibus diē proditū se præuentumque intellexisset: castellum quoddam cū uiginti milibus seruorū armatus occupat. Ibi dum Aphros/ regemque Maurorum cōcitāt: captus ē. ac primo uirgis cæsus. deinde effossis oculis/ & manibus cruribusque fractis: cū a singulis membris poena exigeretur: in conspectu populi necatus est. Corpus uerberibus laceratum cruci fixū est. filii cognatique omnes supplicio traditi: nequis eum eiusdem familiæ unquā aut imitari: aut ulcisci meditaretur. Hæc temporibus Philippi gesta sunt. Post hæc Carthaginenses cū Tyrum urbem auctorem originis suæ ab Alexandro Magno captam: euersamq̄ didicissent: timentes transitum eius in Aphricam futurum: Hamilchares quendā cogno- mento Rhodanum: uirum facundia solertiaque præcipuum ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quasi transfuga exceptus dehinc in militiam regis admissus omnia ciuibus suis per tabellas scriptas: & post cæra superlitas enuntiabat. Hūc mortuo Alexandro Carthaginē reuer- sum: quasi urbem regi uenditasset: non ingrato tantuz animo. uerz etiā crudeli inuidia necauerunt. Deinde cuz assidua: nec unquam satis prospera aduersus Siculos bella gererent: & Syracusas urbē Siciliae tunc florentissimā obsidione

cinxissent: per Agathoclem Siciliae regem miro circūuenti ingenio usque ad
 extrema desperationis adducti sunt. Naque Agathocles: cum apud Syracusas
 a Carthaginensibus obsideretur: ac se neque bello parē instructu copiarū: neque
 obsidionis patientem stipendiorū sufficientia uideret: bene prouiso: ac melius
 dissimulato consilio in Aphricam cum exercitu transiit. Ibi suis: qd moliatur:
 apit. deinde: qd facto opus sit: docet. Ilico unanimiter naues primū: in quibus
 uenere incendunt: nequa spes refugiendi foret. Deinde cum omnia: in quae di-
 rexisset: prosterneret: uillas/ castellaque incenderet: Hannonem quendam cuz
 .xxx.M. Poenorum obuium habuit: quem cum duobus .M. suorū interfecit.
 Ipse autem duos in eo bello tantum perdidit: Qua pugna et Aphrorū animis
 incredibiliter fractis: & suorū in imensum auctis urbes castellaq̄ expugnat.
 praedas ingentes agit. hostium multa milia trucidat. castra deinde ad quintū
 lapidem a Carthagine statuit: ut damna rerum opulētissimarū/ uastationēque
 agrorum/ & incendia uillarum de muris ipsius urbis specularentur. Adicitur
 praesentibus malis tristior fama. Nam & apud Sicilia deletus cū imperatore
 Aphrorum exercitus nūtiatur: quez reuera incautum ac pene ociosūz Andro
 Agathoclis frater oppresserat. Hoc per totam Aphricam rumore disperso
 non tributariae tantum urbes ab his: uerum etiam socii reges deficiebāt: inter
 quos rex quoque Cyrenarum Aphellas pactus est cū Agathocle cōmunionē
 belli: dum regnum Aphricae ardentem affectat. Sed postquā in unū exercitus
 & castra iunxerunt: per Agathoclem blandimentis & insidiis circūuētus occi-
 sus est. Carthaginenses contractis undique copiis in bellum exarsere: Quibus
 Agathocles habens secum Aphellae copias cōgreditur. eosque magno utrius-
 que exercitus sanguine & graui praelio superat. Hoc certaminis discrimie tāta
 desperatio pene illata est: ut nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset: tras
 fugiturus ad eum Hamilchar dux Poenorum cum exercitu fuerit: Ob quā
 noxam in medio foro iussu Carthaginensium patibulo affixus crudele specta-
 culum suis praebuit. Deinde cū post mortē Agathoclis Carthaginenses Sicilia
 instructa classe uastaret: a Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito: terrestri na-
 ualiq̄ certamine saepe superati nouissime ad Romana bella cōuersi sunt. Prodolor.
 legunt ne ista de ueteribus: qui de recentibus conqueruntur: immo legūt. & ea
 non aequitate. sed aemulatione coniciunt. Maximo enim illo & ieffabili: quem
 nec ipsi discernunt: stimulo compugnuntur: non propter tēpora mala: sed pro-
 pter tempora christiana. & deriuatio est inuidi ulceris: ut quicquid agitur sub
 execrabili: atrocius esse uideatur: sicut etiam inter nos saepe inimicorum oculis
 uideri solet: eos: quos execrantur: nihil non prauum: nihil non turpe: nihil non
 obscoenū: nihil non uulnerosum dicto factoue agere. & hoc tamē simpliciter.
 In tantum enim captum cor obliquat inuidia: ut rectum natura nō uideat: de
 quorum numero sunt isti. Sed multo miseres: quia inimici dei: ac perinde

inimici ueritatis: de quibus flētes hęc dicimus: & quos misericorditer: si pati-
antur: arguimus: ut sanemus: qui uitioso oculo hęc uident. atque ideo duplicia
illis uidentur: quę uident: & confusi caligine nequicię in id cadunt: ut minus ui-
dendo plus uideant: cum tamen id: quod est: ita ut est uidere non possint: qui
grauiora arbitrantur flagella patris: quam hostis incēdia: qui acerbiorē uocāt
blandientem/ admonentem/ & redimentem deum: quaz persequētē/ dominātē/
trucidantemque diabolū: Quanquam: si de patre intelligerent: de castigatione
gauderent. &: si pręuideretur fructus eruditionis: esset disciplina tolerabilis: ac
propter spē: quę nunc gentibus data est: ante uero non fuerat: leuiora ducerēt:
& si grauiora paterentur: quanquam contemptus miseriarum possunt etiam a
suis discere: apud quos summa mala pro summis bonis existimata sunt tantū:
ut gloriaz famę celebrē atque illustrem consequerentur: p quos colligi datur:
quanta nobis: quibus æternitas beata promittitur: sint toleranda pro uita: cum
illi tanta potuerint tolerare pro fama.

Quod Romani Siculos & Poenos uicerunt. & Regulus haud procul a
flumine Bragada serpentē mirę magnitudinis interfecit.

a nno ab urbe cōdita. cccc. lxxx. iiii. Appio Claudio, & Quirto Fabio
consulibus Mamertinis: quorū Mesana nobilis Siciliae ciuitas erat:
auxilia contra Hieronem Syracusanum regē / & Poenorū copias
Hieroni iunctas Appium Claudium consulem cum exercitu
misere Romani: qui tam celeriter Syracusanos Poenosque superauit: ut ipse
quoque rex rerum magnitudine perterritus ante se uictum: quam cōgressum
fuisse prodiderit: qui ex infractis uiribus amissaque fiducia cum pacē supplex
rogaret: cc. argenti talentis iussu consulum multatus accepit. Consules itaque
Agrigētum Siciliae ciuitatem adeuntes: ibi pręsidia Poenorum opibus ualloq;
cinxerunt. Cūque inclusus ea obsidione senior Hannibal imperator Poenorū
ad summam egestatē redactus esset: Hanno imperator nouus Carthaginēsiū
cum equitibus. M. d. & .xxx. peditum milibus. xxx. etiam elephantis ex inuiso
intercessit. expugnationēque ciuitatis paulisper distulit. sed cōtinuo ciuitas ca-
pta ē. Poeni maximo bello uicti/ & profligati. xi. elephāti in potestatē redacti.
Agrigentini sub corona omnes uenditi sunt. Hannibal senior facta cuz paucis
eruptione diffugit. Gneo Cornelio Asina & Gaio Duilio consulibus: cū Han-
nibal senior oram Italiae maritimā instructa. lxx. nauū classe uastaret: Romāi
& ipsi classem fabricari atque instrui pręcipiunt: quod Duilius cōsul celeriter
impleuit. Naz intra. lxx. dies: quam arbores cęsę erant: c. xxx. nauū classis de-
ducta in ancoris stetit. Cornelius Asina cōsul alter cū sedecim nauibus Liparā
insulam petit: ubi ab Hannibale: quasi ad colloquium pacis euocato: Punica

fraude captus, atq̄ in uinculis necatus ē: Quod ubi Duilius alter cōsul audiuit cum, xxx. nauibus aduersus Hannibalem profectus est. Cōmisso nauali praelio Hānibal amissa nauī: qua uehebatur scapha subductus aufugit, xxx. naues eius & una captæ, xiii. mērsæ, iiii. M. hominū occisa, vii. M. capta referūtur. Postea Carthaginenses Gaiō Aquilio Floro / & Lucio Cornelio Scipione consulibus Hannonem in locum Hannibalis subrogatū pro Sardis & Corsis defensandis nauali praelio præfecerunt: qui a Scipione consule uictus: amisso exercitu ipse confertissimis hostibus se immiscuit, ibique interfectus est. Eodem āno, iiii. M. feruorum & iiii. M. naualium sociorum in urbis Romæ excidium cōiurarūt, & nisi maturata proditio cōsiliūz præuenisset: destituta præsidio ciuitas seruili manu periisset. Anno ab hoc proximo Calatinus consul Camerā Siciliae urbē petens temere in angustias deduxit exercitum: quas Poenorū copiae iam dudū præstruxerant: Cui cum omnino nulla uel obistendi: uel euadēdi facultas eēt: Calburnii Flāmæ uirtute & ope liberatus est: qui lecta, ccc. uiroꝝ manu isēsum ab hostibus tumultū occupauit, & in se Poenos omnes pugnādo cōuertit: donec Romanus exercitus obsessas angustias hoste nō urgēte transiret. Cæsi sunt in eo praelio omnes, ccc. solus Calburnius quāuis multis cōfossus uulneribus: & cadaueribus obtectus euasit. Hannibal senior a Carthaginensibus itery classi præpositus ifeliciter cū Romāis nauali praelio congressus, & uictus ē, ab exercitu suo seditione orta lapidibus coopertus interiit. Attilius cōsul Liparā Melitamque insulas Siciliae nobiles peruagatus euertit. Consules in Aphricaz iussi transferre bellum cum, cccc. xxx. nauibus Siciliam petierunt: quibus Hamilchar Poenorum imperator / & Hanno classi præfectus occurrit. Cōserto nauali praelio Carthaginenses in fugaz uersi, lx. iiii. naues perdiderunt. Victores consules in Aphricaz conuersi sunt, primamque omnium Clipeā urbē in deditiōnem receperunt. Inde Carthaginem petentes, ccc. aut eo amplius castella populati sunt, infestaque Carthagini signa circūtulerunt. Manlius consul ab Aphrica cū uictrici classe decedens, xx. vii. M. captiuorū cū ingentibus spoliis Romam reuexit. Regulus bellum Carthaginense sortitus: iter cum exercitu faciens haud procul a flumine Bragada castra constituit: ubi cum plurimos militum aquandi necessitate ad flumen descendentes serpēs miræ magnitudis deuoraret: Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus ē, sed nihil in tergo eius proficientibus iaculis: atque omni telorum ic̄tu irritō: quæ per horrendam squamarum cratem: quasi per obliquam scutorū testudinem labebantur, mirumque in modum: ne corpus læderent: ab ipso corpore pellebātur: cum insuper magnā multitudinē morsu comminui: impetu p̄teri: halitu etiam pestifero exanimari uideret: ballistas deferri imperauit: per quas saxum murale spinæ eius ic̄cussum compagem totius corporis dissoluit. Talis siquidē est natura serpentis: ut: cuz pedibus carere uideatur: costis tamen & squamis:

Flaminia
Calburnius Flama

Serpenti nā

quas a summo gutture usque ad imā aluum parili modo dispositas habet: ita
 instruat: ut squamis: quasi unguibus: costis: quasi cruribus iniat. Nō enī:
 ut uermis: cui spinæ rigor non est: & i directum corpusculi sui partes gradati
 porrigendo contractas: contrabendo porrectas motū explicat: sed alternis itē/
 ta conatibus latera sinuosa circumfert: ut per exteriorē spinæ curuaturā rigētē
 costarum aciem tendat: costis autem natura ad summum rectis squamarum
 unguas figat: quod uicissim & celeriter agendo non solū plana perlabitur. sed
 etiam conuexa conscendit: tot uestigiis instructa: quot costis. Huius itaq̄ rei
 causa est: ut: si i qualibet corporis parte ab aluo usque ad caput ictu aliquo col
 lidatur: debilis reddita cursum habere nō possit: quia ubicūq̄ illi ictus iciderit:
 spinam soluit: per quam costarum pedes / & motus corporis agebantur: unde
 etiam hic serpens: qui tamdiu tot iaculis inuulnerabilis obstitit: ad unius saxi
 ictum debilis cessit. ac mox circūuentus telis facile oppressus est. Coriū autē
 eius Romam deuectum: quod fuisse. cxx. pedum spatio ferunt: aliquādiu cūctis
 miraculo fuit. Regulus aduersus tres imperatores: id est Hasdrubales duos / &
 accitum ex Sicilia Hamilcharem atrocissimum bellum gessit: in quo cæsa
 sunt Carthaginensium. x. vii. M. capta autē. v. M. elephanti. x. & .viii. abducti.
 oppida. lxxx. ii. in deditiōē cessere Romanis. Carthaginēses fracti bellis: & cla
 dibus exianiti pacem a Regulo poposcerunt. sed: cum intolerabiles & duras cō
 ditiones pacis audissent: tutius rati sese armatos mori: quam miseros uiuere:
 precio non solum Hispanorum: uel Gallorum auxilia: quæ iam dudū plurima
 habebant: sed etiam Græcorum comparanda duxerunt. Itaque Xanthippum
 Lacedæmoniorum regem cum auxiliis accitum ducē bello præfecerunt. Xā
 thippus inspectis Poenorum copiis: atque in campum deductis: longe i melius
 mutato apparatu: pugnam cum Romanis inseruit. Ingens ibi ruina uiriū Ro
 manarum fuit. Nam. xxx. M. Romanorum militum in illa tunc congressiōe
 prostrata sunt. Regulus ille dux uir nobilis cum. d. uiris captus est. & i catenas
 coniectus. x. demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginēsis
 præbuit. Xanthippus tam audacis facti conscius rerum instabiliū mutationē
 timens ilico ex Aphrica migravit i Græciā. Igitur Aemilius Paulus & Ful
 uius Nobilior consules audita captiuitate Reguli / & clade exercitus Romani
 transire in Aphricam cum classe. cc. nauium iussi Clipeā petunt. Eo Cartha
 ginenses cū pari classe confestim uenerūt. nec differri potuit nauale certamē.
 .c. iiii. naues Carthaginensium demersæ. xxx. cum pugnatoribus captæ. præte
 rea. xxx. v. M. militum cæsa sunt. Romanorum autem nouē nauibus dephēsis
 .M. c. periere milites. Consules autē Clipeæ castra posuerunt. Duo Hanones
 imperatores Poenorum eo rursus cū exercitu magno conuenerunt. prælioque
 commisso. ix. M. militum perdiderunt. Sed & tunc apud Romanos nunquā
 diuturna felicitas erat. & qualescūq̄ successus magnis cōtinuo malorū molibus

Coriū Sarp. cxx. ped.

*dura & delirio nes paui mides
 peratione. audita cunct. inde
 Xanthippus.*

Romana clades.

Regulus.

2e. 2. 2. 2.

obruerantur. Cuz itaque Romana classis ad Italiã prædis bonusta remearet: infando naufragio euerſa eſt. Nam ex. ccc. nauibus. cc. xx. perierunt. lxxx. uix abiectis oneribus liberatæ ſunt. Hamilchar dux Poenorum cum exercitu in Numidiam/ Mauritaniamque miſſus: poſtquam hoſtiliter cruentaq̃ i uniuerſos egit: quod Regulũ libenter ſuſcepiffe dicerentur. M. argenti talentis .&. xx. M. bouum reliquos condemnauit. Principes autẽ omnium populorũ patibulo ſuffixit. Tertio año: ſicut ſemper indomitus furor cito periculorũ obliuiſcitur: Seruilius Cæpio/ & Sempronius Bleſus conſules .cc. lx. nauibus in Aphricam tranſgreſſi uniuerſam oram maritimã: quæ circa ſyrtes iacet depopulati ſunt. atque in ſuperiora progreſſi: captis euerſiſque ciuitatibus plurimis ingentẽ prædam ad claſſem deuexerunt. Inde: cum ad Italiam redirent: circa Palinuri promontorium: quod a Lucanis montibus in altũ excurrit: illiſi ſcopulis. c. l. naues onerarias nobilemque prædam crudeliter acquiſitam infeliciter perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos improbiſſimam cupiditatem enormitas miſeriarum. Nam patres: quibus nauticæ rei iam pteſuz erat: decreuerunt: ne aplus quam. lx. nauium claſſis ad ſubſidium haberetur Italiæ: quod quidẽ decretum continuo adaçti indomita cupiditate ruperunt. Præterea Cotta cõſul i Sicilia tranſgreſſus plurimis præliis aduerſus Poenos & Siculos terra mariq̃ pugnavit. & per totam Siciliam partim hoſtium: partim etiaꝝ ſociorũ inbũanas ſtrages reliquit. Lucio Cæcilio Metello/ Gaiio Furio Placido conſulibus Haſdrubal nouus Carthaginenuꝝ imperator cũ elephantis .c. xxx. iiii. & equitũ: peditũque amplius. xx. M. Lilybæum uenit & Aphrica. & continuo cuz Metello cõſule apud Panormum pugna conſeruit. ſed Metellus uim magnam belluarũ timẽs prius eas magno uſus conſilio uel in fugam: uel in morteꝝ egit. & ſic facile: quĩs magnam uim hoſtium ſuperauit .xx. M. Carthaginenuꝝ in eo prælio cæſa ſunt. elephantũ quoque. xx. vi. interfecti. c. iiii. capti: & per Italiã ducti maximũ Italis gentibus ſpectaculum præbuerunt. Haſdrubal cum paucis Lilybæum profugit. atque abſens a Poenis capite damnatus eſt.

Hamilchar.

Palinuri promont.

Quod Carthaginenſes deuiçti pacẽ a Romanis petierũt. nec ipetrauerũt.

p Oſt hæc feſſi tot malis Carthaginenſes pacem eſſe petendam a Romanis decreuerunt: ad quam rem Attilium Regulum antea ducem Romanum: quẽ iã per quinque annos captiuũ detinebãt: inter cæteros legatos præcipue mittendum putauerunt: quẽ non impetrata pace ab Italia reuerſum: reſectis palpebris illigatũ in machina uigilando necauerunt. Alter deinde Attilius Regulus & Manlius Vulſco abo bis conſules cum claſſe. cc. nauium &. iiii. legionibus Lilybæum profecti ſunt: quod oppidũ in promontorio ſitum Romani obſidere conati: ſupueniẽte Hanibale:

qui Hamilcharis fuit filius uicti : maiore exercitus sui parte perdita: ipsi ægre euaserunt. Post hos Claudius consul cum classe. c. xx. nauium ad Drepani portum contra hostem profectus: ibique mox exceptus classe Poenorum superatus est. Et ipse quidem cum .xxx. nauibus Lilybaeum in castra confugit. Reliquæ oēs: hoc est. lxxx: aut captæ: aut demersæ fuerunt. octo. M. militum cæsa .xx. M. capta referuntur. Gaius quoque iunior collega Claudii uniuersam classem naufragio amisit. Anno etiam consequenti classis Punica in Italiam transiit. eiusque plurimas partes longe lateque uastauit. Interea Lucatius cum classe .cc. nauium in Siciliam transuectus: dum apud Drepanum ciuitatem pugnam iter primores Siciliae ciceret: transfixo femore ægerrime cum iam obrueretur erectus est. Porro autem Poeni cum. cccc. nauibus/ magnisque copiis ad Siciliam duce Hanno concurrunt. Nec tamen Lucatius segnior. immo consilia Poenorum celeritate mira præuenit. Postquam proximæ sibi utrorumque classes apud Aegades insulas per totam noctem intertextis propemodum ancoris constiterunt: orta luce prior Lucatius signum bello dedit. Crudescente pugna uictus Hanno nauem auertit. & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Apricam petunt. alii confugere Lilybaeum. Sexaginta tres Punicae naues captæ sunt. c. xx. v. demersæ .xxx. duo milia hominum capta. cæsa. xiiii. M. fuere. Romanorum autem. xii. naues demersæ sunt. Lucatius deinde ad Erycinam ciuitatem: quam Poeni tenebant: uenit. ibique duo milia Carthaginensium cõserta pugna interfecit.

Carthaginenses Romam mittunt. & pacem petunt. conditionibusque ante propositis consequuntur.

t Vnc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lucatium consulem: ac deinde Romam mittunt. Orant pacem: quam conditionibus ante propositis ilico consequuntur. Condiciones autem erant: ut Sicilia Sardiniaque decederent: pro quo impensis bellicis puri argenti .iii. M. talentorum Euboicorum æquis pensionibus per annos. xx. penderent. Huius pacis condicio habita est post annum tertium & uicesimum: ex quo bellum Punicum primum fuerat ichoatum. Quis rogo duarum ciuitatum unum bellum per annos. xx. iii. gestum fando explicet? quos reges Carthaginensium: quot consules Romanorum: quot agmina exercituum: quantum numerum nauium contraxerit? profligarit? oppresserit? & tum demum si illa ad plenum perpensa uideantur: de presentibus iudicet? Anno ab urbe condita . d. vii. repentina subuersio ipsius Romae præuenit triumphum Romanorum. Neque enim temere dixerim: quando non uel modicam læticiam Romae superueniens repente quam grauissimus luctus oppresserit. Siquidem Quinto Lucatio Catulo/ Aulo Manlio consulibus diuersæ ignium/ aquarumque clades pene absumpsere urbem. Nam Tyberis insolitis auctus imbribus: & ultra opinionem: uel diuturnitate: uel magnitudine

redundans omnia Romæ ædificia in plano posita deleuit. Diuersæ qualitates locorum ad unā cōuenere pernitiē: quoniā quæ segnior redūdatio tenuit: madafa cta dissoluit. & quæ cursus torrentis iuenit: impulsā deiecit. Aquarū grauiissimā cladem grauior ignis secuta uastatio est: qui ignis incertum unde surrexerit. plurimas ciuitatis partes peruagatus: cum hominum domorūque miserabilē stragem fecisset: tum etiam tantum opum uno incendio consumpsit: quantū plurimæ & peregrinæ uictoriæ conferre nō possent. Dehinc cū omnia in circuitu fori popularetur: ædē Vestæ corripuit. Et nec sibi siquidē diis subueniētib: ignem illum: qui æternus putabatur: temporarius ignis oppressit. Vnde etiā Metellus dum arsuos deos eripit: uix brachio semiuisto ablatu aufugit. Tito Sempronio Graccho / & Gaio Valerio Fulcōe cōsulibus cuz Phaliscis bellauere Romani. eoque prælio. xy. M. Phaliscorū interfecta sunt.

Galli cisalpini noui hostes bellū Romanis intulerunt.

e Odem anno Galli cisalpini noui extitere hostes: aduersum quos uaria forte bellatum est. Nam in primo conflictu Valerio cōsule .iii. M. d. cecidere Romani. secundo .xiiii. M. Gallorum cæsa. ii. M. capta sunt. sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est. Tito Manlio Torquato / Gaio Attilio Bubulco cōsulibus Sardinia insula rebellauit: auctoribus Poenis: unde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginensibus autem uiolatoribus pacis: quā ipsi poposcissent: inferri bellū decretum est. Contra Carthaginenses pacem suppliciter poposcerunt. & cum hi missis legatis nihil profecissent: post etiam. x. principibus bis æque supplicātib: nec ipetrarēt: nouissime Hanonis minimi hominis inter legatos oratiōe meruerunt. Hoc anno porta Iani gemini clausa est: quia nusquam eodē anno bellum erat: quod sub Numa solū Pompilio rege prouenerat. Hic demū nobis tacēdum est. & quia tempora quidem conferri nostra nullo modo possunt: silentio trāsmitti expedit: ne obtrectatores dieꝝ uitæ suæ ad insultādū potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portæ Iani clausæ fuerūt. foris bellū Romanorū nō fuit. omnē sobolē suā in gremio suo cōquiescētē Roma cōtinēs nō supauit.

Post primū Punicū bellū Roma uno anno post .ccc. annos quieuit.

a T hoc quando? post primum bellum Punicū. post q̄tū tēporis? post ānos. cccc. lx. quā diu? āno uno. & quid altero subsēcutū est? ut de cæteris taceam? bellum Gallicum. & Hannibal cum bello Punico secundo. heu mihi cognouisse hæc & denudasse. Quæ etiā me pudet. pax ista unius anni: uel magis umbra pacis: lenimentum miseriarū:

an incentiuum malorū fuit? stillicidiū istud olei in mediū magnæ flammæ cadēs
extinxit fomitem tanti ignis? an aluit? Paruz aquæ frigidæ ardentissimis hau/
stum in febribus sanauit egrotum? an potius incendit? per annos prope. dcc. id
est ab Hostilio Tullo usque ad Cæsarem Augustum una tantūmodo æstate
Romana sanguinem uiscera non sudarunt. & inter plurimas magnorū sæculorū
ætates misera ciuitas. uere misera mater uix uno tempore a timore luctuū: ut
non dicam ab ipsis luctibus conquieuit. Hoc si quisquam hominum tam parū
in uita sua quietis habuisset: nunquid uel uixisse diceretur? Aut si quisquam per
totum annum doloribus & cruciatibus agatur: medio autez anni ipsius spatio
unum tantum diem tranquillum & sine conflictationibus transigat: nunquid
ex eo die leuamentum malorum accipiet? ac non totū annū miseris deputabit.
Sed illi inquit hunc annum pro glorioso signo infatigabilis uirtutis collocaue/
runt. atque utinam pro obliuione calamitatis continuæ præterissent. Nā: sicut
in corpore hominis ita demū dignoscitur lepra: si uariati iter sanas cutis partes
color diuersus appareat: at: si ita se ubique diffundat: ut omnia unius coloris:
quis adulteri faciat: perit illa discretio: ita si labor continuus æquali tolerantia
sine respirandi appetitu perfluxisset: intentio uoluntatis & electio cōsuetudinis
diceretur. Cum autem in hoc pauillum ocii tantopere uel maiorum gaudia:
uel minorum studia reclinantur: profecto discernitur: & quam iocunditatem
habuerit hæc breuitas: & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc est. quies illa
quam grata fuisset: si diuturna mansisset. & hæc incessabilis miseria quam etiā
uitāda fuerit: si uitari quacūque potuisset. Anno ab urbe cōdita. dc. xl. iiii. Ha/
milchar dux Carthaginensium ab Hispanis in bello: cū aliud bellum aduersus
Romanos clā pararet: occisus ē.

Legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt: p̄ q̄bus atrocissimū bellū
gestū ē.

Equenti anno legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt. Post
cum ipsis Illyriis atrocissimum bellum gestum est in quo mul/
tis oppidis/ populisq̄ deletis: reliqui se Fulvio Posthumioque cō
sulibus dederunt. Tertio deinceps āno miserā ciuitatē sacrilegis
sacrificiis male potentes funestauere pontifices. Nāq̄ decēuiri consuetudinez
priscae superstitionis aggressi Gallum uirum & Gallam foeminaz cū muliere
simul Græca in foro boario uiuos defoderunt. Sed obligamētū hoc magicuz
in contrarium cōtinuo uersum est. Nanque diras illas: quas fecerāt externorū
mortes foedissimis suorum cædibus expiauerunt. Siquidem Lucio Aemilio
Catulo/ Gaio Attilio Regulo consulibus magna formidine consternatus sena
tus defectione cisalpinæ Gallia: cum etiam ex ulteriore Gallia igens aduētare
exercitus nūtiaretur: maxie Gessatorū: quod nomē nō gētis: sed mercenariorū

Gallorum est. Itaque permoti consules totius Italiae ad praesidium imperii con-
 traxere vires. Quo facto in utriusque consulis exercitu .dccc.M. armatorum
 fuisse referuntur: sicut Fabius historicus: qui eidem bello interfuit: scribit. Ex
 quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum. ccc. lx. viii. M. equum
 uero. xx. vi. M. dc. caetera multitudo sociorum fuit. Commisso praelio apud Ar-
 retium Attilius consul occisus est. Octingenta milia Romanorum: nec saltem
 tanta: quanta eos terrere debuit: caesa sui parte fugerunt. Na. iiii. M. eorum tunc
 interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosius/ turpiusque est: ta paucis
 amissis: tanta agmina diffugisse: quia se in aliis uictoriis non uiribus animorum
 praeualuisse: sed bellorum prouentibus perdidit. Quis. n. rogo in exercitu Ro-
 manorum crederet: numerum istum fuisse saltem: non dico fugisse. Post haec
 secundum cum Gallis praelium gestum est: in quo plane. xl. M. trucidata sunt Gal-
 lorum. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fuluius Flaccus consules primi trans
 Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gal-
 lis: quorum interfecta sunt. xx. iiii. M. quinque milia capta. Eo deinde anno:
 qui huic proximus fuit: dira miseram urbem terruere prodigia. Misera utique:
 quae hinc fremitu hostium: inde nequicia daemonum terrebar. Nanque in
 Piceno flumine sanguis effluxit. & apud Tuscos coelum ardere uisum est. &
 Arimini nocte multam lucem claram effuluisse: ac tres lunas distatibus coeli
 regionibus exortas apparuisse. Tunc quoque magno terrae motu Achaia &
 Rhodus insulae adeo concussae sunt: ut labetibus uulgo tectis ingens ille quoque
 colossus rueret. Eodem anno Flaminius consul contemptis auspiciis: quibus
 pugnare prohibebatur: aduersum Gallos confligit. & uicit. In quo bello octo mi-
 lia Gallorum caesa. decem & septem milia capta sunt. Post hoc Claudius con-
 sul Gessatorum triginta milia deleuit: ubi etiam ipse Viridomarum regem in pri-
 mam aciem progressus occidit: & inter multa Insubrium: quos ad deditonem coege-
 rat oppida: Mediolanum quoque urbem florentissimam cepit: Deinde Istri noui
 hostes excitati sunt: quos Cornelius Mimitiusque consules multo quod Romanorum
 sanguine subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbae
laudis etiam de parricidiis appetitus. Na Fabius censor Fabium Buteonem filium
 suum furti simulatum interfecit: dignum scilicet facinus: quod pater uel parricidio
 plectendum duceret: quod ne leges quidem: nisi multa pecuniae: aut summum exilium
 circa quolibet hominum censuerunt.

Hannibal imperator Poenorum inimicicias fecit cum Romanis.

a Nno ab urbe condita .d. xxx. iiii. Hannibal Poenorum imperator Saguntum
 florentissimam Hispaniae ciuitatem: amicam populi Romani: primum
 bello petita: deinde obsidione cincta: & fame excruciat: oiaque

fortiter contemplatione fidei: quam Romanis deuouerant: digna indignaque toleratē. viii. demū mēse deleuit. Legatos romanorū ad se missos iniuriosissime etiā a conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani nominis: quod patri Hamilchari: cū esset. ix. ānos natus: fidelissime/alias infidelissimus ante aras iurauerat: Publio Cornelio Scipione & Publio Sempronio Lōgo consulibus Pyreneos montes trāsgressus inter ferocissimas Galloꝝ gentes ferro uiaz aperuit. & nono demum die a Pyreneo ad alpes peruenit: ubi dum montanos Gallos repelleret ab ascensu: obnitētes bello superat. atque inuias rupes igni ferroque rescindit. quatrīduū cōmoratus quita demum die cū maximo labore ad plana Italiae puenit. Fuisse tunc exercitū eius centū miliū peditū. & .xxx. M. equitū definiunt. Scipio consul Hānibali primus occurrit. cōmissoque praelio apud Ticinum ipse grauiter uulneratus per Scipionē filiū admodū prætexitū: qui post Aphricanus cognouit: ē: ab ipsa morte liberatus euasit. Cæsus ē ibi pene omnis Romanus exercitus. Pugnātū est deinde eodez cōsule ad flumē Trebiā. iterūque Romani pari clade superati sunt. Sempronius cōsul cognito collegæ casu a Sicilia cū exercitu redit: qui similiter apud eundē fluuiū congressus amisso exercitu pene solus euasit. In eo tamē praelio etiam Hānibal sauciatus ē: qui postea cū in Hetruriā primo uere trāsiret: in summo Apēnino tēpestate correptus biduo cōtinuo immobiliter cū exercitu niuibus conclusus & honoratus obrigit: ubi magnus hominū numerus iumenta quāplurima elephāti autem pene omēs frigoris acerbitate perierunt. At uero alter tunc Scipio frater cōsulis Scipionis i Hispania plurima bella gessit. Magonē quoque Poenorum ducem bello uicit. & cepit.

Multa p̄digia uisa sunt in coelo.

Iris tunc etiam Romani p̄digiis territi sunt. Nam & solis orbis d minui uisus est. & apud Arpos parmæ in coelo uisæ. sol quoque pugnasse cum luna. apud Capenas intra diem duas lunas ortas. in Sardinia sanguine duo scuta sudauisse. in Phaliscis coelū scindi: uelut magno hiatu uisum. apud Antiū metentibus cruentas spicas i corbē decidisse. Igitur Hānibal sciens Flaminiū consulē solum in castris esse: quo celerius imparatū obrueret: primo uere progressus arripuit p̄piorem: sed palustrē uiam. & tum forte Sarnus late redundans pendulos & dissolutos campos reliquerat: de quibus dictum est. & quæ rigat æquora Sarnus: i quos cū exercitu Hānibal p̄gressus nebulis maxime: quæ de palude exhalabant: p̄spectum auferentibus: magnā partem socioꝝ iumentorūque perdidit. Ipse autē uni elephanto: qui solus superfuerat: super sedens uix difficultatē itineris euasit. sed oculum: quo dudū iam ægrotauerat: uiolētia frigoris & uigiliarū ac laboris amisit. Vbi uero p̄ximus castris Flamini consulis fuit: uastatione circūiacentiū locorū

Flaminium i bellum excitavit. Hæc pugna ad Thrasumenū lacū facta est: ubi exercitus Romanus infelicissime arte circūventus Hannibalis funditus trucidatus est. Ipse quoque consul occisus .xx.iii. M. Romanorū in eo prælio cæsa, sex. M. capta referuntur. De exercitu uero Hannibalis duo. M. ceciderunt. Famosum hoc apud Thrasumenum lacum certamen fuit tanta clade Romana maxime: cum ita intentus pugnantium ardor extiterit: ut grauiſſimum terræ motum: qui tunc forte tam uehemens factus est: ut urbes diruisse: mōtes trātulisse: discidisse rupes: & flumina retrorsuz coegisse referatur: pugnātes omnino non senserunt. Factam ad Thrasumenum ruinam sequitur pugna Cannensis: quæ Fabii Maximi dictatoris tēpus mediū fuerit: q̄ ipetū Hānibalis cuntādo tardauit.

Apud Cannas pugnatum est cum Hānibale, & uicti sunt Romani.

a Nno ab urbe cōdita. d. xl. Lucius Aemilius Paulus, & Publius Terentius Varro consules cōtra Hānibalē missi ipatiētia Varronis consulis infelicissime apud Cannas Apuliæ uicum oēs Romanæ spei uires pene perierunt. Nam in ea pugna. xl. iiii. M. Romanorū interfecta sunt: quāquam & de exercitu Hannibalis magna pars cæsa ē. nullo tamē Punico bello Romani adeo ad extrema iternicionis adducti sunt. Perit enim in eo consul Aemilius Paulus. consulares autem & prætorii uiri. xx. interfecti sunt. Senatores uel capti: uel occisi sunt. xxx. nobiles uiri. ccc. pedestrium militum. xl. M. equitum .iii. M. d. Varro consul cum. l. equitibus Venusium fugit. Nec dubium est ultimum illum diem Romani status futurum fuisse: si Hannibal mox post uictoriam ad peruadendam urbem contēdisset. Hānibal in testimonium uictoriæ suæ tres modios anulorum aureorum Carthaginem misit: quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum/senatorumque detraxerat. Usque adeo autē ultima desperatio rei publicæ apud resīduos Romanos fuit: ut senatores de relinquenda Italia sedibusque quærendis consilium ineundum putarit: Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset: nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum idez/ qui postea Aphricanus fuit districto gladio deterruisset. ac potius pro patriæ defensione in sua uerba iurare coegisset. Romani ad spez uitæ: quasi ab inferis respirare ausi dictatorē Deciū Iunium creant: qui delectu habito ab annis decem & septem immaturæ/inordinatæque militiæ quatuor legiones undecūque contraxit. Tunc etiam seruos spectati roboris ac uolūtatis uel oblatos: uel: si ita opus fuit: publico precio emptos sub titulo libertatis sacramento militiæ adegit. Arma: quæ deerāt: tēplis detraxerunt. egēti ærario priuatæ opes refusæ sunt. Ita equester ordo/ita plebs trepida: oblita studiorum in commune cōsuluit. Iunius quoque dictator atiq̄ Romanæ miseriæ factū recolens pro supplemento exercitus edicto: uelut asylo

patefacto homines: quicūque sceleribus ac debitis obnoxii essent: impunitate permiffa militiae mancipauit: quorum numerus ad sex. M. uiros fuit. Cāpania uero: uel potius omnis Italia ad Hannibalem desperata penitus Romani status reparatione defecit. Post hoc Lucius Posthumius praetor aduersum Gallos pugnare missus cū exercitu caesus est. Deinde Sempronio Graccho & Quito Fabio Maximo consulibus Claudius Marcellus ex praetore proconsul designatus Hannibalis exercitum praelio fudit. primusque post tantas rei publicae ruinas spem fecit: Hannibalem posse superari. Scipiones autē in Hispania Hasdrubalem Poenorum imperatorem ad Italiam exercitū comparantem: grauissimo bello oppresserunt. Nam. xxx. v. M. militum de exercitu eius: uel caede: uel captione minuerunt. Celtiberos milites: cum primum externā manū Romāi in castris habere coeperunt. precio sollicitos ab hostium societate in castra sua duxerūt. Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano quodā ductus in insidias occisus est. Centenius Penula centurio decerni sibi ultro bellū aduersum Hannibalem petiit: A quo cum octo. M. militum: quos in acie eduxerat: caesus est. Post hunc Gneus Fuluius praetor ab Hannibale uictus amisso exercitu uix euasit. Pudet recordatiōis. Quid enī dicā improbitatē magis: an miseriam Romanorum? Immo uerius uel improbam miseriam: uel miseram improbitatē? Quis credat? eo tempore: quo aerarium populi Romani egenā stipem priuata collatione poscebat. miles in castris non: nisi aut puer: aut seruus: aut sceleratus: aut debitor: & ne sic quidem numerus idoneus erat: senatus in curia oīs pene nouicius uidebatur. Postremo: cū ita imminutis fractisque oībus desperaretur: ut consilium de relinquenda Italia subiretur: eo tempore cū unū domesticum bellū: ut diximus: ferri uix ullo mō posset: tria isuper transmarina bella q̄s cre dat fuisse suscepta: unū in Macedonia cōtra Philippū potētissimū Macedoniae regem: alterum in Hispania contra Hasdrubalē Hannibalis fratrem: tertium in Sardinia contra Sardos: extra hoc quartum Hannibalis: quo in Italia premebantur. & tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit. Nam in his omnibus desperado pugnauit. pugnado uicerūt: Ex quo euidenter ostēditur: nec tēpora tūc fuisse tranquilla: sed homines miseris fortiores. Anno ab urbe cōdita. d. xl. iiii. Claudius Marcellus Syracusas opulētissimā urbē Siciliae secūda oppugnatiōe uicēpit: quā cū iā pridē obsēdisset: Archimedis Syracusani ciuis admirabili ingenio praediti machinis repulsus expugnare non potuit.

Hannibal usque ad Anienem flumē deuevit tertio lapide ab urbe Roma.

d Ecimo anno postquam Hannibal in Italiā uenerat Gneo Eulio & Publio Sulpitio consulibus Hannibal de Cāpania mouit exercitum. & cum ingenti clade omniū per Sidicinū Sinuessanumque agrū uia

4

Latina profectus ad Anienē fluiū tribus milibus ab urbe cōsedit incredibili totius ciuitatis metu: cū senatu populoq̄ diuersis curis trepido matrōæ quoq̄ amētes pauore per propugnacula curreret: & cōuehere ī muros saxa: primæq̄ pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cuz expeditis equitibus usq̄ ad portā Collinā infestus accessit. deinde omēs copias in aciem direxit. Sed & consules Fuluius & Publius nō detrectauere pugna. At: ubi expositæ utriq̄ acies cōstiterunt: in conspectu Romæ præmium uictoriæ futuræ tantus subito se imber e nubibus grandine mistus effudit: ut turbata agmina: uix armis retentis in sua se castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita in campum copiæ/ atque in aciem rediissent: rursus uiolentior fusa tempestas maiore metu mortaliuz audaciam coercuit. territosque exercitus in tentoria refugere coegit. Tunc cōuersus in religionē Hannibal dixisse fertur: potiundæ sibi Romæ mō uolūtātē non dari: modo potestātē. Respondeant nunc mihi obtrectatores ueri dei hoc loco: Hannibali a capessenda/ subruendaque Roma utrum Romana restitit fortitudo: an diuina miseratio: an forsītā cōseruati isti dedignātur fateri: quod Hānibal & uictor extimuit: & cedens probauit? At: si istam diuinam tutelam per pluuiam de coelo uenisse manifestum est: ipsam autem pluuiā opportunis & necessariis temporibus non nisi p̄ christū: qui est uerus deus ministrari: etiā ab huiusmodi hominibus satis certo sciri: nec negari posse existimo. maxie nūc: quando ad documentum potentiae eius: cum siccitate turbante pluuiā poscere assidue contingit: & alternis uicibus nunc gentiles: nunc christiani rogant: nec unquam etiam ipsis testibus factum est: ut optati imbres superueniant: nisi in die: quo rogari christū & christianis rogare permittitur: proculdubio cōstat: urbem Romā per hunc eundē uerū deuz: qui ē christus Iesus ordinātē secūdū placitū ineffabilis iudicii sui: & tunc affuturæ fidei credulitatē seruataz fuisse: & nunc pro parte sui incredulam castigatā. At uero in Hispania abo Scipioēs a fratre Hasdrubalis interfecti sunt. In Campania Capua capta est a Quinto Fuluiō procōsule. principes autem Campanoz ueneno mortē sibi cōsciuerūt. Senatū oēm Capuæ etiā p̄hibente senatu Romano Fuluius supplicio necauit. Interfectis in Hispania Scipionibus cū omnibus incusso pauore cuntantibus Scipio se admodum adolescēs ultro obtulisset: & pudēda penuria esset ærariis: Claudio Marcello/ & Valerio Leuino auctoribus: qui tunc consules erāt: aurū argētūq̄ signatū ad q̄stores palā oēs senatores ī publicū contulerūt ita: ut nihil præter aulos singulos bullasque sibi/ ac filiis: & deinde filiabus uxoribusq̄ singulas tantū auri uncias: & argenti non amplius quam singulas libras relinquerent.

Scipio in Hispania impiū p̄consulare sortitus ē.

f Cipio annos natus .xx:iiii. imperium in Hispania proconsulare sortitus ultionem patris præcipue/ & patruī animo intendēs Pyreneū trāsgressus

f9

primo impetu Carthaginem nouam cepit: ubi stipendia maxima/præsidia ualida/copiæ auri argenti que magnæ Poenorum habebantur. ibi etiã Magonem fratrem Hannibalis captum cum cæteris Romã misit. Leuinus cõsul ex Macedonia rediens Acrigentum urbem Siciliae expugnauit. ibique Hannonem Aphrorum ducem cepit. xl. ciuitates i deditioem accepit. xx. vi. expugnauit. Hannibal in Italia Gneum Fuluium proconsulez/præterea tribunos. xi. & vi. M. militum interfecit. Marcellus consul cum Hannibale triduũ continuum dimicauit. Primo die pari pugna discessum est. sequenti uictus cõsul. terio die uictor octo. M. hostium interfecit. ipsumque Hannibalem cuz reliqs fugere in castra compulit. Fabius consul Maximus Tarentum: quæ a Romanis descuerat: iterum expugnauit. & cepit. Ibi que ingentes copias Hannibalis cum ipso duce eius Carthalone deleuit. xxx. M. hominuz captiuoz uendidit. precia in fiscũ retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus cõsul ab Hãnibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Poenorum ducem Hasdrubalẽ uicit. & castris exiit. Præterea. lxxx. ciuitates aut deditioem: aut bello i potestate redegit. Aphris sub corona uenditis sine precio dimisit Hispanos. Hãnibal utruque consule Marcellũ & Crispinũ insidiis circũuentos interfecit. Claudio Nerone & Marco Liuiio Salinatore consulibus cum Hasdrubal Hannibalis frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiaz ueniret: iussusque a Carthaginẽsibus ut fratri cum copiis iungeretur: magna secum auxilia Hispanoz Gallorũque deduceret: cum maturato aduẽtu descendisse iam ex alpibus cõsulibus p̄ditus fuisset: ab exercitu Romano: ignorante Hannibale: præuentus cũ oĩ exercitu suo interfectus est. Diu quidem incertus belli euentus fuit: elephantis maxime Romanam infestantibus aciem: qui a militibus Romanis occisi sunt: quos a uolitando uelites uocãt: quod genus militiæ paulo ante fuerat repertũ: ut lecti agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum sederent: & mox cum ad hostem uentum esset: equis desilirent: & continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus: per quos aduecti fuerant: dimicantibus hostẽ perturbarent. Ab his ergo uelitibus elephanti retroacti cum regi iã a suis non possent: fabrili scalpro itra aures adactõ necabãtur. Id genus occidendæ: cum opus esset: belluæ: idem dux Hasdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prælio Poenis Metaurus flumẽ: ubi Hasdrubal e uictus: quasi Tbrasumenus lacus. & Cessana Piceni ciuitas: ut uicus ille Cãnensis: Nam. l. viii. M. de exercitu Hasdrubalis ibi occisa sunt. capta sunt quinque. M. cccc. Quatuor autem. M. ciuium Romanorum iter eos reperta atque reuocata sunt: quod uictoribus consulibus solatio fuit. Nam & ab exercitu eorum. viii. M. ceciderunt. Hannibali caput fratris sui Hasdrubalis ante castra proiectũ est: Quo uiso & simul clade Poenoz cognita: anno tertio. x. quam i Italiã uenerat: refugit i Brutios. Post hæc anno cõtinuo inter Hannibalem & Romanos quies a tumultu bellorum intercessisse uisa est: qa

inquietudo morborum i castris erat. & grauissima pestilentia utriq̄ exercitus angebantur. Interea Scipio uniuersa Hispania a Pyreneo usque ad oceanuz in prouinciam redacta: Romam uenit. Consul cum Licinio Crasso creatus in Apbricam transiit. Hannonem Hamilcharis filiū ducem Poenoz̄ interfecit: exercitumque eius partim cæde, partim captiuitate disperdit. Nā. xl. M. Poenorum eo prælio occidit. Sempronius consul cum Hannibale congressus, & uictus Romā refugit. Scipio in Apbrica aggressus hyberna Poenoz̄: atq̄ alia Numidaz̄: quæ utraq̄ haud pcul ab Vtica erant: nocte cōcubia fecit icendi. Poeni trepidi: cum casu accidisse ignem putarent: inermes ad extinguendum cōcurrerūt: quare facile ab armatis superati sunt: uel oppressi. In utrisq̄ castris .xl. M. hoīnū igni ferroque cōsumpta sunt. capta. y. M. duces ipi miserabiliter ambugi ægre effugerunt. Hasdrubal imperator Carthaginez̄ profugus uēit. Itaque Syphax & Hasdrubal mox plurimum reparauere exercitum. atq̄ iterū cum Scipione congressi sunt. uictique fugerunt. Syphacem fugientez̄ Lælius & Masanissa ceperūt. Cætera multitudo Cyrtham confugit: quā Masanissa oppugnatam in deditioem recepit. Syphacem ad Scipionem catenis uinctū deduxit: quē Scipio cūigentibus spoliis plurimisque captiuis Romā pducēdū Lælio tradidit.

Hannibal reuersus est: ut fessis Carthaginensibus subueniret.

Annibal in Apbricā redire iussus: ut fessis Carthaginensibus subueniret: flens reliquit Italiam: omnibus Italici generis militibus: q̄ sequi nollent: interfectis: cui cum ad Apbricanum litus p̄p̄quati iussus esset quidam de nauticis ascendere in arborem nauis: atque inde speculari: quam regionē teneret: sepulchruz̄ dirutū se prospexisse respōdit. Abominatus dictū Hannibal deflexo cursu ad Leptim oppidum copias exposuit: ubi continuo refecta multitudo Carthaginem uenit. deinde Scipionis colloquium petiit. ibi cum diu se attoniti mutua admiratione duo clarissimi duces suspexissent: infecto pacis negocio præliū consertū est: quod diu magnis ducum artibus dispositum: magnis copiarum molibus gestū: magnis militum uiribus consummatum Romanis uictoriam contulit. Octoginta elephāti ibi: uel capti: uel occisi sunt. Carthaginensū interfecta sunt. xx. M. d. Hannibal omnia & ante prælium & i prælio expertus cum paucis: hoc est uix. iiii. equitibus iter tumultum elapsus Andrumetum confugit. postea Carthaginem post. xxx. & sex annos: quam inde paruus cū patre exierat: uenit. Consultantiq̄ senatui nullā esse spem residuā: nisi in petenda pace persuasit. Gaio Cornelio Lætulo/ Publio Aelio Peto consulibus Carthaginensibus pax per Scipionem uolūtate senatus populique concessa est. Naues tamen plus quam. d. in altum productæ i cōspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iā tunc cognomento Apbricanus triūphas

urbem ingressus est: quē Terentius: qui postea comicus ex nobilissimis Car-
thaginēsis captiuis pilleatus: quod idultæ & libertatis isigne fuit: triūphātē
post currū secutus ē.

Secundū Punicū bellū finitum ē. & Macedonicū successit.

a Nno ab urbe condita. d. xl. vi. bellum Punicū secundum finitum
est: quod gestū est ānis. x. vii: cui Macedonicū cōtinuo successit:
quod Quitus Flaminius consul sortitus post multa & grauissima
prælia: quibus Macedones uicti sunt: pacem Philippo dedit. Deide
cum Lacedæmoniis pugnavit: uictō Nabide duce ipsorū nobilissimos obsides
Demetrium Philippi filium & Armenen Nabidis filium ante currum duxit.
Romani captiui: qui sub Hannibale per Græciam captiui uenditi fuerāt: uni-
uersi recepti capitibus rasis ob deterfam seruitutem: currū triumphātis secuti
sunt. Eodē tempore Insūbres/Boii/ atque Cenomāni contractis in unū uiribus:
Hamilchare Poenorum duce: qui in Italia remanserat: Cremonā/Placentiāq̄
uastantes difficillimo bello a Lucio Fulvio prætore superati sunt. Postea Fla-
minius proconsul Philippum regem & cum eo Thracas/Macedonas/ Illyrios/
multasque præterea gentes: quæ in auxilium eius uenerant: bello subegit. Victi
Macedones castra amiserunt. Octo. M. hostium eo die cæsa. v. M. capta Po-
lybius scribit. Valerius dicit. xl. M. trucidata. Claudius uero. xxx. ii. M. interfe-
cta commemorat. Sed hæc uarietas scriptorū utique fallacia est. Fallaciæ
autem causa profecto adulatio est: dum uictoris laudes accumulare: uirtutēq̄
patriæ extollere: uel præsentibus: uel posteris student. Alioquin inquisitus non
fuisset numerus: nec: qualiscūque fuisset: expressus. Quod: si gloriosum est duci
& patriæ plurimos hostium peremisse: quanto magis lætum patriæ: & duci
beatum potest uideri: suorum uel nullos: uel paucissimos perdidisse. Ita lucidif-
sime patet: quod simili impudentia mentiendi: qua occisorū hostium numerus
dicitur: sociorum quoque amissorū damna minuuntur: uel etiā oīno reticetur.
Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore bello oppressus cū omni
exercitu Romano interfectus ē. Consul Marcellus in Hetruria a Boiis oppres-
sus magnam partem exercitus perdidit: cui postea Furius consul alter auxilio
accessit. atque ita uniuersam Boiorū gentē igni ferroque uastates propemodū
usque ad nihilum deleuerunt. Lucio Valerio Flacco/ Marco Porcio Catone
consulibus Antiochus rex Syriæ bellum contra populum Romanū instruēs
in Europam transit ex Asia. Tunc etiā Hannibal propter excitādi belli rōres:
qui de eo apud Romanos ferebantur: exhiberi Romæ a senatu iussus: clam ex
Aphrica profectus ad Antiochū migravit: quē cum apud Ephesus iuenisset:
mox cunctantem in bellū impulit. Tūc etiā lex: quæ ab Oppio tribuno plebis
lata fuerat: nequa mulier plus quā semunciam auri haberet: neue uersicolori

4
uestimento: nec uehiculo per urbē uteretur: post .xx. annos abrogata ē. Publio Scipione Aphyricano iterum & Tito Sempronio Lōgo consulibus apud Mediolanum .x. M. Gallorum cæsa, sequenti aut prælio .xi. M. Galloꝝ: Romanoꝝ uero: v. M. occisa sunt. Publius Dignus prætor in Hispania citeriore pene oēs amisit exercitum. Marcus Fuluius prætor Celtiberos cum proximis gētibus uicit, regemque eorū cepit. Minutius a Liguribus in extremū piculi adductus & insidiis hostium circūuentus uix Numidarum equitū industria liberatus ē. Scipio Aphyricanus inter cæteros legatus ad Antiochum missus etiam cum Hannibale colloquium familiare habuit. sed infecto pacis negotio ab Antiocho discessit. In utraque Hispania per Flaminiuz, Fuluiumque prætores bella multum horrida cruentaue utriusque populi gesta sunt. Porro Publio Cornelio Scipione / & Marco Acilio Glabrione consulibus Antiochus quanuis thermopylas occupasset: quaz munimine tutior propter dubios belli euentus fieret: tamen commisso bello a cōsule Glabrione superatus uix cū paucis fugit e prælio. Ephesumque peruenit. Is habuisse fertur armatoꝝ .lx. M: ex quibus .xl. M. cæsa: capta autem plus quā .v. M. referuntur fuisse. Alter cōsul Scipio cum Boiorum gente conflixit: in quo prælio .xx. M. hostiū interfecit. Sequenti anno Scipio Aphyricanus habens in auxilio Eumenen Attali filium aduersus Hannibale: qui tunc Antiochi classi præerat: bellum nauale gessit. Antiochus uicto Hannibale: & in fugā acto: simulque omni exercitu amisso pacē rogauit. filiumque Aphyricani: quem utrū exploranter: an in prælio cepisset: incertuz ē: ultro remisit. In Hispania ulteriore Lucius Aemilius procōsul a Lusitanis cū uniuerso exercitu cæsus interiit. Lucius Bebius in Hispaniā proficiscens a Liguribus circūuentus cum uniuerso exercitu occisus est: unde ne nuntiū quideꝝ supfuisse constat: ut iternicionē ipsaz Romæ Massilienses nūtiare curauerit. Cōsul Fuluius de Græcia in Gallogræciam: quæ nūc est Galatia trāsuectus ad Olympū montem peruenit: ad quem uniuersi Gallogræci cum cōiugibus & liberis confugerant. ibique acerbissimum bellū gessit. Nanque de superioribus locis sagittis & saxis grandibus cæterisque telis Romani grauitè cōtriti tandē usque ad congressum hostium proruperunt. xl. M. Gallogrecorum eo prælio interfecta referuntur. Martius consul aduersus Ligures pfectus: superatusque .iiii. M. militū amisit. & nisi uictus refugisset celeriter in castra: eadē iterniciois cladem: quā Bebius dudum ab eisdem hostibus acceperat: pertulisset. Marco Claudio Marcello / Quinto Fabio Labeone consulibus Philippus rex: q legatos populi Romani iterfecerat: propter Demetrii filii sui: quē legatū miserat: uerecundissimas preces: ueniā meruit. Eundemque continuo: uelut Romanis amicū: sui que proditorē: fratre quoque ipsius ad parricidium fratris ministro: nihil de utroque miserum mali suspicantē: ueneno necauit. Eodeꝝ año Scipio Aphyricanus ab ingrata sibi urbe diu exulans apud Liternium oppidū morbo

perit . Iisdem etiam diebus Hānibal apud Prusiam Bithyntæ regem : cum a Romanis reposceretur: ueneno sese necauit. Philopomenes dux Achiuorum a Mesaniis captus occisus est in Sicilia. Tunc Vulcani insula: quæ ante nō fuerat: repente mari edita cum miraculo omnium usque ad nunc manet. Quintus Fuluius Flaccus prætor in citeriore Hispania maxio prælio uiginti tria milia hominum fudit: quatuor milia cepit. Tiberius Sempronius Gracchus in Hispania ulterione .c.l. oppida uacuata/quassataque bellis ad deditioem coegit. Eadem tempestate etiam Lucius Posthumius in citeriore Hispania .xl.M. hostium bello interfecit. Gracchus prætor ibidē itē .cc. oppida expugnauit. & cepit. Lepido & Mutio consulibus Basternarum gens ferocissima auctore Persa Philippi filio: prædarū spe sollicitato: & trāseundi Istri flumis facultate: sine ulla pugna: uel aliquo hoste deleta est. Nam tunc forte Danubius: qui & Ister crassa glatie superstratus pedestrem facile transitum patiebatur. Itaque cum improuide toto & maximo simul agmine iæstimabilis hoīuz: uel equoꝝ multitudo transiret: enormitate ponderis, & concussione gradiētū cōcrepans gelu, & glatialis crusta dissiluit. uniuersumque agmē: quod diu sustinuerat mediis gurgitibus uicta tandē & cōminuta destituit. atque eadē rursus fragmētis impredientibus superducta submersit. Pauci ex omni populo per utrāq̄ ripam uix cōcisis euasere uisceribus. Publio Lycinio Crasso, & Gaio Cassio Lōgino consulibus Macedonicū bellum gestum est: merito iter maxia bella referēdū: Nam in auxilio Romanorum tota primū Italia/deinde Ptolemæus rex Aegypti, & Ariarates Cappadociæ, Eumenes Asiæ, & Masanissa Numidiæ fuerunt. Persen & Macedonas secuti sunt Thraces cum rege Cothe. & uniuersi cum rege Genitio Illyrii. Itaque aduenienti Crasso consuli Perses occurrit. cōmisso que prælio miserabiliter uicti fugere Romani. Sequenti pugna pene pari clade partis utriusque in hyberna discessum est. Deinde Perses profligato multis præliis exercitu Romano in Illyrium transgressus Sulcanū oppidū defensum præsidii Romanis pugnando cepit: ubi magnam Romanorū præsidioꝝ multitudinem partim occidit. partiz sub corona uendidit. partiz secū i Macedoniā duxit. Postea cum eo Lucius Aemilius Paulus consul dimicauit. & uicit. Nā .xx.M. peditum in eo prælio interfecit. Rex cum equitatu subterfugit. sed cōtinuo captus: atque in triumpho cuz filiis ante currum actus post apud Albā i custodia defecit. Filius eius iunior fabricam ærariam/ob tolerandā inopiam Romæ didicit. ibique consumptus est. Plurima præterea, & satis diuersis pro uētibus bella multarū ubiq̄ gētū gesta sunt: quæ breuitatis causā prætermisi.

Bella in Hispania gesta.

Nno ab urbe cōdita. dc. Lucio Lycinio Lucullo, & Aulo Posthumio Albino consulibus: cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus

inuasisset: & ex omnibus non esset: qui ire in Hispania uel miles: uel legatus au-
 deret: Publius Scipio: qui postea Afrfricanus est dictus: ultro sese militaturuz
 in Hispaniam obtulit: cum tamen in Macedonia sorte ia deputatus eet. Itaq
 profectus in Hispaniam magnas strages gentium dedit: sapius etiã ta militis:
 quam ducis usus officio. Nam & barbarum prouocantem singulariter cõgref-
 sus occidit. Sergius autem Galba prætor a Lusitanis magno prælio uictus e.
 uniuersoq; exercitu amisso ipse cum paucis uix elapsus euasit. Eodẽ tempore
 censors theatrum lapideum in urbe construi censuerunt: quod ne tuc fieret:
 Scipio Nasica grauissima oratione obstitit: dicens inimicissimũ hoc fore bel-
 latori populo: ad nutriendam desidiam/lasciuamque commentum. Adeoque
 mouit senatum: ut non solum uendi omnia teatro comparata iusserit: s; etiaz
 subselia ludis poni prohibuerit. Quam ob rẽ intelligãt nostri: quibus quicquid
 extra oblectamentuz libidinis occurrit: offensus est propter hoc: quod se infir-
 miores eẽ hostibus suis ipsi sentiunt. & fateãtur theatra accusanda nõ tẽpora.
 nec blasphemandum deum uerum solum: qui usque nunc ea prohibet: sed ab-
 ominandos deos: uel dæmones suos: qui ista petiuerunt: profundo siquidẽ satis
 malignitatis suæ argumento tale sacrificium flagitantes: quo non magis fuso
 cruore pecudum: quam profligata uirtute hominum pascerentur. Nã utique
 tunc nec hostes/nec fames/nec morbi/nec prodigia deerant. immo tuc plura
 erant. sed theatra non erant: in quibus: quod incredibile dictu e: ad arã luxuriæ
 uirtutum uictimæ trucidantur. Carthaginensibus aliquando uisum e / homies
 imolare. sed male præsumpta persuasio breui prætermissa est. A Romãis uero
 exactum est: ut semet ipsos perditioni impenderent. Factum esse sic fatentur.
 & clamant: ut fiat: qui pro maçtanda gregis sui pecude fortasse offenderetur:
 & pro interficienda cordis sui uirtute lætatur. Quin potius Nasicæ erubescãt:
 qui christianis exprobrandum putant. & nõ nobis de hostibus: quos semp ha-
 buerunt. sed illi de teatro: quod haberi prohibuerat: conquerantur. Igitur in
 Hispania Sergius Galba prætor Lusitanos citra Tagum flumen habitantes
 cum uoluntarios in deditioem recepisset: per scelus interfecit. Simulans eniz
 de cõmodis eorum se acturũ fore: a circumpositis militibus cunctos inermes/
 incautosque prostrauit: quæ res postea uniuersæ Hispaniæ propter Romano-
 rum perfidiam causa maximi tumultus fuit.

Iterum bellum terribile ortum est in Hispania.

a Nno ab urbe condita. dc. ii. Lucio Censorino & Marco Manlio
 consulibus tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum
 senatus delendam Carthaginem censuisset: profecti in Africaz
 consules & Scipio tuc tribunus militum prope Vticam maioris

Aphricani castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus euocatis/iussisque: ut arma & naues traderent: nec moratis tanta uis armatorum repente tradita est: ut facile tota ex his Aphrica potuisset armari. Sed Carthaginenses: postquam arma tradiderunt: & relicta urbe secedere procul a mari. x. M. passuum iussi sunt: dolore ad desperationem contulerunt: aut defensuri ciuitatem: aut cum ipsa per ipsam sepeliendi. ducesque sibi duos creauerunt Hadrubales. armaque primum facere aggressi aeris ferrique inopiam auri & argenti metallis suppleuerunt. consules oppugnare Carthaginem statuunt: cuius situs huiusmodi fuisse dicitur. Viginti duo milia passuum muro amplexa tota mari pene cingebatur absque faucibus: quae .iii. M. passuum aperiebatur. Is locus murum. xxx. pedes latum habuit saxo quadrato in altitudine cubitorum. xl. Arx: cui Byrsae nomen erat: paulo amplius quam .ii. M. passuum tenebat. Ex una parte murus communis erat urbis & Byrsae: imminens mari: quod mari stagnum uocabant: quoniam obiectu protentae linguae tranquillatur. Consules igitur quanuis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent: tamen a Carthaginensibus uicti ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. Censorinus in urbem rediit. Manlius omissa Carthagine ad Hasdrubalem arma conuertit. Scipio Masanissa mortuo inter Masanissae filios tres Numidiae regnum diuisit: quo circa Carthaginem reuerso Manlius Tezagam urbem expugnauit. atque diripuit. Duodecim. M. ibi Aphricorum caesa: sex. M. capta sunt. Hasdrubal Poenorum imperator Masanissae nepos subleiorum fragmentis in curia a suis propter suspicionem proditiōis occisus est. Iuencius praetor in Macedonia aduersus Pseudophilippum congressus cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

Tertium bellum Punicum actum est.

a Nno ab urbe condita. dc. vi: id est anno. l. post bellum Punicum secundum Gneo Cornelio & Lentulo Lucio Mummio consulibus Publius Scipio superioris anni consul delere Carthaginem suprema sorte molitus Cothonem ingreditur: ubi duz sex continuis diebus ac noctibus pugnatur: ultima Carthaginenses desperatio traxit ad deditioem: petentes: ut quos belli clades reliquos fecit: saltem seruire liceat. Primum agmen mulierum satis miserabile. post uirorum magis deforme descendit. Nam fuisse mulierum. xx. v. M. uirorum. xxx. M. memoriae traditum est. Rex Hasdrubal se ultro dedit. Transfugae: qui Aesculapii templum occupauerant: uoluntario praecipitio dati igne consumpti sunt. Vxor Hasdrubalis se/duosque filios secum uirili dolore & furore foemineo in medium iecit incendium: eundem nunc mortis exitum faciens nouissima regina Carthaginis: quem quondam prima fecisset. Ipsa autem ciuitas. x. & vii. diebus continuis arsit. miserumque spectaculum de

5.
uarietate cōditionis humanæ uictoribus suis præbuit. Diruta ē aut Carthago
omni mirabili lapide in puluerem comminuto, dcc. post āno: quo cōdita erat.
Multitudo omnis captiuorum: exceptis paucis principibus uenundata ē. Ita
.iiii. postquam coeptum fuit anno: bellum Punicum tertium terminatuz est.
Sed mihi quālibet studiose quærēti: uerūtāmē homini tardioris ingenii nusq̄
omnino causa belli Punicī tertii: quam intantū Carthago accenderit: ut iuste
euerti decerneretur: eluxit. Illudque me uel maxime mouet: quod si ita: ut in su
perioribus bellis. euidens in assurgentez causa & dolor accendebat: cōsultatiōe
non opus erat. At uero cum alii Romanorū propter perpetuā Romæ securita
tem delendam esse decernerēt: alii uero propter perpetuā Romanæ uirtutis
curam: quā sibi semper ex suspitione æmulæ urbis impenderent: ne uigor Ro
manus bellis semp exercitus i languidam segniciē securitate atq̄ ocio soluerēt:
incolumēz Carthaginem statui suo permittendam esse censerent: causam non
ex iniuria laceffentiū Carthaginensiu: sed ex incōstata torpescētiū Romanorū
ortam inuenio: Quod cum ita sit: cur christianis tēporibus iputāt hebetatio
nem/ac rubiginem suam: qua foris crassi: itus exesi sunt: qui porro ante. dc. fere
annos: sicut sui timentes prudentesque prædixerāt: cotem illam splendoris &
acuminis sui Carthaginem perdiderunt? Itaque finē uolumini faciā: ne forsītā
collidendo uebementius discussa ad tempus rubigine: ubi necessarium acumē
elicere non possum: superuacuum asperitatem inueniam: quanquam obuiantē
asperitatem nequaquam expauescerem: si interioris spem acuminis inuenirem.

PAULI OROSII IN QUINTVM HISTORIA RVM LIBRVM PRAEFATIO.

CIO aliquantos post hæc deinceps permoueri posse:
quod uictoriæ Romanæ multarum gētiū & ciuitatuz
strage crebescunt: quanquā: si diligenter appendāt: plus
damni inuenient accidisse: quam commodi. Neq̄ enim
parui pēdenda sunt tot bella seruilia/socialia/ciuiilia/fugi
gitiuorum: nullorum utique fructuum, & magnarum
tamen miseriarum. Sed cōniueo: ut quēadmodū uolūt:
ita fuisse uideatur: unde arbitror esse dicturos. Ecquid his tēporibus beatius:
quibus cōtinui triumphī/celebres uictoriæ/diuites prædæ/nobiles pōpæ/magni
ante currus reges & longo ordine uictæ gentes agebantur? quibus breuiter re
spondebitur. & ipsos de temporibus solere causari: & nos pro eisdem tēporibus
instituisse sermonem: quæ tempora non uni tantum urbi attributa. sed orbi

uniuerso cōstat esse communia. Ecce quam feliciter Roma uincit: tā infeli-
citer: quicquid extra Romam est uincitur. Quanti igitur pendenda est gutta
hæc laboriose felicitatis: cui ascribitur unius urbis beatitudo in tanta mole in
felicitatis: per quam agitur totius orbis euersio? Aut si ideo felicia putatur: quia
unius ciuitatis opes auctæ sunt. cur non potius infelicissima iudicentur: quibus
miserabili uastatione multarum ac bene institutarum gentium potentissima
regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini uidebatur: cum post annos
.c.xx: quibus modo bellorum clades: modo pacis condiciones perhorrescens
nunc rebelli intentione: nunc suppliciter bellis pacē: nunc pace mutabat bella?
nouissimeque miseris ciuibus passim se in igne: ultima desperatione iaciētibus
unus rogius tota ciuitas fuit: cui etiā nunc situ parua: moenibus destituta pars
miseriarum est audire: quid fuerit. Edat Hispania sententiam suam: cum per
ānos. cc. ubique agros suos sanguine suo rigabat. importunumque hostē ultro
hostiatim inquietantem nec repellere poterat. nec sustinere: cum se quique di-
uersis urbibus/ ac locis fracti cæde bellorum: obsidionum fame exinaniti: inter-
fectis coniugibus: ac liberis suis ob remedia miseriarum concursu misero ac
mutua cæde iugulabant. Quid tūc de suis temporibus sentiebat: ipa postremo
dicat Italia: cur per annos. cccc. Romanis utique suis contradixit. obstitit. re-
pugnauit: si eorum felicitas sua infelicitas non erat: Romanosque fieri rerum
dominos bonis communibus non obstabat. Non requiro de innūeris diuersarū
gentium populis diu antea liberis: tunc bello uictis: patria abductis: precio uen-
ditis: seruitute dispersis: quid tunc sibi maluerit: quid de Romanis opinati sint:
quid de temporibus iudicarint. Omitto de regibus magnarum opū / magnarū
uirium/ magnæ gloriæ: diu potentissimis: aliquando captis: seruiliter catenatis:
sub iugum missis: ante currū actis: in carcere trucidatis: quorum tam stultuz
est exquirere sententiam: quam duruz non dolere miseria. Nos/nos inquā ipsos
uitæque nostræ electionem: cui acquiemus: consolamur. Maiores nostri bella
gesserunt. bellis fatigati pacem petentes tributa obtulerunt. Tributum preciū
pacis est. Nos tributa pendimus: ne bella patiamur. ac per hoc i portū: ad quē
illi tandem pro euadēdis malorum tēpestatibus confugerunt. nos cōsistimus.
& manemus. Igitur nostra tempora uiderimus: utrum felicia. certe feliciora
illis ducimus: quam: quod illi ultimo delegerunt: nos continue possidemus. In-
quietudo enim bellorum: qua illi attriti sunt: nobis ignota est. in ocio aut: quod
illi post imperium Cæsaris/ natiuitatemque christi tenuiter gustauerunt: nos
nascimur. & senescimus. Quod illis erat debita pensio seruitutis: nobis ē libera
collatio defensionis. Tantumque interest iter præterita præsentiaque tēpora:
ut: quod Roma in usum luxuriæ suæ ferro exorquebat a nostris: nunc in usuz
cōmunis rei publicæ conferat ipsa nobiscū. Aut: si ab aliquo dicitur: tolerabili-
ores parentibus nostris Romanos hostes fuisse: quam nobis Gotos eē audiat

5
& intelligat: quanto aliter: quam circa se ipsum agitur: sibi esse uideatur. Olim cum bella toto orbe feruebat: quæque prouincia suis regibus/suis legibus/suisq̄ moribus utebatur. nec erat societas affectionum: ubi dissidebat diuersitas potestatum. Postremo solutas & barbaras gētes quis tandem ad societate adduceret: quas diuersis sacrorum ritibus institutas etiaꝫ religio separabat? Siquis igitur tunc acerbitate malorum uictus patriam cum hoste deseruit: quē tadē ignotum locum ignotus adiit: quam gentem generaliter hostē hostis orauit? cui se congressu primo credidit / non societate nominis iuitatus: nō cōmuniōe iuris adductus: nō religionis unitate securus? An parū exempli dederūt Busiris in Aegypto peregrinorum infelicitur incurrentium impiissimus immolator? crudelissimaque circa aduenas Dianæ Tauricæ litatura. sed magis crudelia sacra Thraciæ cum Polynestore suo usque ad propinquos hospites scelerata. & ne antiquitatibus uidear immorari: testis est Roma de Pompeio interfecto. testis est Aegyptus de interfecto Ptolemæo. Mibi autem prima qualescūq̄ motus perturbatione fugienti: de cōfugiēdi statione securo ubique patria: ubique lex & religio mea est. nunc me Aprica tam libenter exceptit: quam confidenter accessi. Nunc me inquam ista Aprica pace simplici exceptit sinu pprio/iure communi: de qua aliquando dictum. & uere dictum est. hospitio phibemur barenæ. bella cient. primaque uetāt consistere terra. Nunc ultro ad suscipiēdos socios religionis & pacis suæ beniuolū late gremiū pādīt: atq̄ ultro fessos: quos foueat: inuitat.

Per fidē christianā ubique securus eē peregrinū.

Atitudo orientis/septentrionis copiositas/meridiana diffusio/magnarum insularum largissime tutissimaque sedes mei iuris/& nois sunt: quia ad christianos & Romanos Romanus & christianus accedo. Non timeo deos hospitis mei. non timeo religionem eius nece mea. non habeo talem: quem pertimescam locum: ubi & possessori liceat perpetrare: quod uelit: & peregrino non liceat adhibere: quod conuenit: ubi sit ius hospitis: quod meum non sit. Vnus deus: qui temporibus: quibus ipse innotescere uoluit: hanc regni statuit unitate: ab oibus & diligitur & timetur. Eadem leges: quæ uni deo subiectæ sunt: ubique dominantur. ubicūq̄ ignotus accessero: repentinā uim: tanquam destitutus non pertimesco. Inter Romanos: ut dixi: Romanus: inter christianos christianus: iter homines homo legibus imploro rem publicam: religione conscientiam: communionem naturā. uitor tēporarie oī terra: q̄si patria: quæ uera est. & illa: quā amo: patria: in terra penitus nō est. Nihil perdidit: ubi nihil amaui. totumque habeo: quod do. Quem diligo: mecū est. maxime: quia & apud omnes idem est: qui me non modo notū omnibus: uerum & proximum facit: nec egentem deserit: quia ipsius ē terra & plenitudo

eius: ex qua omnibus omnia iussit esse cōmunia. Hæc sunt nostrorū temporū bona: quæ in totum uel in tranquillitate præsentium: uel in spe futurorum: uel in perfugio cōmuni non habuere maiores. ac per hoc incessabilia bella gesserūt: quia mutandarum sedium cōmunionē non libera persistendo ī sedibus suis aut infeliciter necati sunt: aut turpiter seruiērūt. Quod clarius promptiusque ipsis ueterum gestis per ordinem explicatis aperietur. Anno ab urbe cōdita secētesimo sexto: hoc est eodem anno: quo & Carthago deleta est: Gneo Cornelio Lentulo, & Lucio Mūmio consulibus ruinam Carthaginis euersio Corinthi subsecuta est: quarum potentissimarum urbium paruo unius tēporis itervallo per diuersas mundi partes miserabile colluxit incendium. Nam: cū Metellus prætor Acheos / Boetiosque duobus bellis: hoc ē primo apud thermopylas: iterum ī Phocēis deuicisset: quorum priore bello occisa esse .xx.M. secundo .vii.M. cæsa Claudius historicus refert: Valerius Antias in Achaia pugnatū esse. & .xx.M. Acheorum cum duce suo Dieuo cecidisse confirmat. Polybius uero Achiuus quauis tunc in Aphrica cū Scipione fuerit: tamen: quia domesticam cladem ignorare non potuit: semel in Achaia pugnatū Critolao duce asserit. Dieuum uero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello prætore oppressum cum exercitu docet. Sed de uarietate discordantiū historicorū aliquanta iam diximus: quorū sufficiat detecta hæc / & male nota mēdaciōrū nota. quare parum credendum esse in cæteris euidenter ostendunt: qui in his quoque / quæ ipsi uiderunt: diuersi sunt. Igitur post extincta totius Achaie præsidia: destitutarum urbiū euersionem Metello prætore meditante consul Mūmius repentinus cū paucis uenit in castra: qui dimisso statim Metello Corinthū sine mora expugnauit: urbem toto tunc orbe longe omnium opulentissimam: quippe quæ uelut officina omnium artificum / atque artificiorum / & emporium commune Asiae / atque Europæ per multa retro sæcula fuit. Permissa crudeliter etiā captiuis prædandi licentia sic omnia cædibus ignibusq̄ cōpleta sunt: ut de murorum ambitu: quasi e camino ī unum apicē coartatū exūdaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumpta reliqua sub corona uendita est. Vrbe incensa muri funditus diruti sunt. Muralis lapis in puluerem redactus. præda ingens erepta est. Sane cuz propter multitudinē / & uarietatem statuarum / simulachrorumque in illo ciuitatis incendio pmista in unum auri / argenti / atque æris omnia simul metalla fluxissent: nouum genus metalli factum est. Vnde usque in hodiernum diē siue ex ipso: siue ex imitatiōe eius æs Corinthium: sicut memoriæ traditum ē: & Corinthia uasa dicuntur.

Iterum bella grauiā surrexisse in Hispania.

Idem consulibus Viriatus in Hispania genere Lusitanus: hō pastoralis / & latro primum infestando uias: deinde uastando prouincias: postremo exercitus prætorum / & consulum Romanorū uincendo

æ Corinthium.

fugando/subiiciendo maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidez Iberū / & Tagum maxima & diuersorum locorum flumina late transgrediēti & per- uaganti Gaius Vecilius prætor occurrit: continuo cæso usque ad internicionē pene omni exercitu suo uix ipse prætor cum paucis fuga lapsus euasit. Deinde Gaium Plautium prætorem idem Viriatus præliis multis fractum fugauit. Post etiam Claudius Vnimāmus cum magno apparatu belli instructi cōtra Viriatū missus: quasi pro abolenda superiore macula: turpiore auxit ipse ifami am. Nā congressus cū Viriato uniuersas: quas secū deduxerat copias / maxiasq̄ uires Romani exercitus amisit. Viriatus trabeas / fasces / cæteraque insignia Romana in montibus suis trophæa præfixit. Eodem tempore .ccc. Lusitani cum .M. Romanis in quodam saltu cōtraxere pugnam: in qua .lxx. Lusitanos: Romanos autem .ccc. xx. cecidisse Claudius refert. Et cum uictores Lusitani sparsi ac securi abirent: unus ex his longe a cæteris segregatus cum circūfusis equitibus pedes ipse deprehensus unius eorum equo lancea perfosso ipsius eq̄tis ad unum gladii ictum caput defecuisse: ita omnes metu perculit: ut p̄spectā- tibus cunctis ipse contēptim atque ociosus abscederet. Appio Claudio Quito / Cæcilioque Metello cōsulibus Appius Claudius aduersus Salascos Gallos cō- gressus & uictus .x. M. militum pdidit. Reparata pugna .v. M. hostiū occidit. Sed cum iuxta legem: qua constitutum erat: ut quisquis .v. M. hostiū pemis- set: triumphandi haberet potestatem: iste quoque cuz triūphum expectasset: propter damna uero superiora nō petrauisset: infami impudentia / atq̄ abitiōe usus: priuatim cuz tribus triūphauit Lucio Cæcilio Metello / & Fano Maxio Seruiliano cōsulibus inter cætera prodigia Androgynus Romæ uisus iussu haruspiciuz in mare merus est. sed nihil impiæ expiationis procuratio p̄fecit. Nam tanta subito pestilentia exorta est: ut ministri quoque faciendorū funerū primum non sufficerent. deinde nō essent. Itaque magnæ domus uacua uiuis: plenæ mortuis remanserunt. largissimæ introrsum hæreditates. & nulli p̄itus hæredes. Deinde iam non solū in urbe uiuendi: sed etiā appropinquādi ad urbē negabatur facultas. Tam sæui per totam urbem tabescentium sub tectis atq̄ in stratis suis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis & uiam mortibus hominum morte hominis instruens: tandē Romanis inter miseras erubescētibz: quā misera & uana esset innotuit. Ante enim in suffragiū præ- ueniendæ cladis est habita: & sic pestilentia subsecuta est: quæ tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus tantūmodo secūdum mensuram arcani iudicii / expleta correptione sedata est: quam si artifices illi circūuentionuz haruspices sub ipsa: ut assolent: declinatione morborū forte celebrassent: proculdubio sibi diis / & ritibus suis reductæ sanitatis gloriā uendicassent. Ita misera / & ad sacrile- gia male religiosa ciuitas mēdaciis: q̄bus liberari non poterat: eludebatur. Igit̄ Fabius consul contra Lusitanos & Viriatū dimicans Bacciam oppiduz: quod

lux triumphandi

Androgynus apud Ptolemaum

pestilentia

3

Viriatus obsidebat: depulsis hostibus liberavit. & in deditiōe cum plurimis aliis castellum recepit. Fecit facinus etiam ultimis barbaris Scythiā: nō dicā Romanā fidei/ & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorū: quos societate mutatos deditiōis iure susceperat: manus præcidit. Pompeius sequentis anni consul fines Numantinorum ingressus: accepta maxima clade discessit: non solum exercitu pene omni profligato: uerū etiā plurimis nobiliū: qui eius militiæ aderant: interemptis. Viriatus autem cum per. xiiii. ānos Romanos duces atque exercitus protriuisset: insidiis suorum interfectus ē: in hoc solo Romanis circa eū fortiter agētibus: quod percussores eius indignos præmio iudicarunt. At ego non modo nunc. uerum etiam sæpe intertexere oriētis illa inextricabilia bella poteram: quæ raro unquam: nisi sceleribus aut incipiūt: aut terminantur. sed Romanorū: cū quibus nobis actio est: tanta sunt: ut iure fastidiantur aliena. Mithridates tūc siquidem rex Parthorū: sextus ab Arsace: uictō Demetrio præfecto Babyloniam urbem: finesque eius uniuersos uictor inuasit. Omnes præterea gentes: quæ inter Hydaspē fluuium & Indū iacent: subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendens imperium Demetrium ipsum sibi secundo bello occurrentem & uicit & cepit. quo capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnū eius & regiū nomen usurpauit: qui postea ipsum Alexandrum filium: quem participem periculi in peruadendo regno habuerat: ne in obtinendo consortem haberet: occidit. Marco Aemilio Lepido/ & Gaio Hostilio Mancino consulibus prodigia apparere diuersa. & quantum in ipis fuit ex more curata sunt. sed non semper aucupatoribus euentuum & structoribus fallaciā: haruspicibus opportuni casus suffragantur. Nanque Mancinus cōsul postquā a Popilio apud Numantiam suscepit exercitū: adeo prælia infelicitè cuncta gessit. atque in id suprema desperatione perductus est: ut turpissimum foedus cum Numantinis iisdem facere cogeretur: quāuis & Pompeius iā aliud æque infame foedus cū iisdē Numantinis paulo ante pepigisset. Senatus dissoluit foedus. & Mancinū tradi præcepit Numantinis: qui nudato corpore: manibus post tergum reuinctis ante portas Numantinorū est expositus. Ibi que usque in noctē manēs: a suis desertus: ab hostibus aut nō susceptus lachrimabile utrisque spectaculū præbuit.

Quod falsa numina sibi usurparunt Romani.

e Xclamare hoc loco dolor exigit: cur falso uobis Romani magna illa numina iusticiæ/ ac fidei/ fortitudinis/ & misericordiæ uēdicatis? A Numantinis hæc uerius discite. Fortitudine opus fuit. pugnando uicerunt. Fides exigebatur. credentes aliis secūdū se: quos occidere potuerant: pacto foedere dimiserunt. Iusticia probanda erat. pbauit eam uel tacitus senatus: cum iisdem Numantini per legatos suos aut iuiolatā

5
pacē solā: aut omnes: quos pignore pacis accepto uiuos dimiserāt: reposcebant.
Misericordia examinanda uidebatur. satis documenti dederunt. uel emittendo
ad uitam inimicum exercitum: uel ad poenam non recipiendo Mancinū. Mā
cinusne rogo dedendus fuit: qui uicti exercitus impendentem trucidationem
prætētū boni pacti foederis dispulit? qui periclitantes patriæ uires ī meliora tē
pora reseruauit? At: si duplicuit foedus: quod pactus est: cur miles hoc pignore
redemptus: aut cū reuerteretur receptus ē? aut cū repeteretur: redditus nō est?
At: si placuit seruati militis qualiscūque prouisio: cur Mancinus: q̄ hoc pepigit:
solus deditus fuit? Nuper Varro: ut per propera pugna iniretur: collegā Pauluz
obluſtantem impulit. trepidantem præcipitauit exercitū. ī felices copias apud
infames illas Romanis cladibus Cannas non disposuit certamini. sed opposuit
morti. plus quam. xl. M. ibi militū Romanorū sola impatientia sua: de qua sibi
uictoriam iam dudum Hannibal præsumebat: amisit. Collega etiā Paulo quo
tandem uiro: perditō nouissime in urbē pene solus impudentissime redire ausus
meruit impudentiæ suæ præmiū. Nā gratiæ ei: quod de re publica nō desperaf
set: quā tamē ipse fecerat desperatā: publice ī senatu actæ sunt. Porro Mācinus:
qui sorte bellica circūuētum exercitū ne perderet: laborauit: ab eodem senatu
deditioe damnatus est. Scio Romani & illud in Varrōe displicuit. sed tēpori
concessus ē. & hoc in Mancino placuit. sed secūdū tēpus præsumptū ē. atq̄ iō
ab initio p̄fecistis: ut nec ciuis consulat conuenienter ingratis. nec hostis fide
liter credat infidis. Interea Brutus ī interiore Hispania. lx. M. Gallogræcorū:
qui Lusitanis auxilio uenerāt: asperrimo bello & difficili: quanuis incautos cir
cūuēisset: oppressit: quorū ī eo prælio. l. M. occisa. sex. M. capta referūtur. pauci
fuga euaserunt. In citeriore Hispania Lepidus proconsul Vacceos innoxiam
gētem & supplicem: etiam senatu prohibente / pertinaciter expugnare tētauit.
Sed mox accepta clade grauissima improbæ pertinaciæ poenas luit. Sex. M.
quippe Romanorū in hoc iniusto bello iustissime cæsa sunt. reliq̄ exuti castris:
armis etiam perditis: euaserūt. Nec minus turpis hæc sub Metello clades: quā
sub Mancino fuit. quare nūc sibi hæc tempora loco felicitatis ascribāt nō dico
Hispani tot pulsati / fatigatique bellis. sed ipsi Romani tā continuis subacti cla
dibus totiensque superati: ut non exprobrem: quot prætores eorū: quot legati:
quot consules: quot legiones: quantique exercitus consumpti sunt. Illud solum
reuelo: quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus: ut iaz nec
ad experimentum quidem belli cohibere pedem: atque offirmare aiuz posset. offirmare
sed mox conspecto Hispano specialiter hostem diffugiens: uinci se pene prius
crederet: quā uideri. Quo argumēto patet apud utrosque misera illa tempora
iudicata: cum & Hispani & si uincere poterant: inuiti tamen desererēt ocia sua
dulcia: & bella externa tolerarēt. & Romani quāto impudentius alienæ quieti
se se ingererent: tanto turpius uincerentur.

In urbe Roma puerū natū nouū monstrū. & in Sicilia mōtē Aetnā uastos ignes eructasse.

c. 4.

Eruiio Fuluio Flacco / & Quinto Calpurnio Pisone consulibus Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes / quadrimanus / oculis .iiii. auribus totidem / natura uirili duplex. In Sicilia mons Aetna uastos ignes eructauit . ac fudit: qui torrentum mō ppra cipites prona proxima quæq̄ corripientibus exussere flāmis. longinquiora aut̄ fauillis calidis cum uapore graui late uolitantibus torruerunt: quod Siciliae semper uernaculum genus monstri non portendere malū assolet. sed inferre. In Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. Igitur in Sicilia bellū seruile ortū ē: quod adeo graue & atrox multitudie seruorū tunc ad arma instructorū copiaq̄ & magnitudine uiriuꝝ fuit: ut nō dicā prætores Romanos: quos p̄itus p̄fligauit. sed consules quoque terruerit. Nam. lxx. M. seruorū tum in arma cōspiratiū fuisse referuntur: excepta urbe Mesana: quæ seruos liberaliter habitos in pace continuit. Cæterum Sicilia in hoc quoque miserior ē quia insula: & nunquam erga pactū suum iuris idonea: nunc tyrannis subiecta: nunc seruis: uel illis domi natu improbo exigētibus seruitutē: uel istis præsumptiōe pueris cōmutātibus libertatem: maxime quia clausa undique mari egerere foras non facile potest intestinum malum. Viperinam quippe cōceptionē perditionis suæ aluit: sua libidine auctam: sua morte morte uicturam. In hac autem seruilis tumultus excitatus quanto rarior cæteris: tanto truculentior est: quia itētiōe cōmouetur libera multitudo: ut patriam augeat. seruilis: ut perdat.

Scipio consul creatus Numantiam deleuit.

c. 6.

Nno ab urbe condita. dc. xx. cum maior pene infamia de foedere apud Numantiam factō: quā apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanæ frontis oneraret: Scipio Africus cōsensu omnium ex tribuno cōsul creatus: atque ad expugnādā Numantiā cum exercitu missus est. Numantiā aut̄ citerioris Hispaniæ haud p̄cula Vaccis / & Cantabris: in capite Gallatiæ sita: ultima Celtiberorum fuit. Hæc per annos. xiiii. cū solis. iiii. M. suorū. xl. M. Romanorum non solum sustinuit. sed etiam uicit. pudendisq̄ foederibus affecit. Igitur Scipio Africus Hispaniam ingressus non ilico se ingessit hostibus: ut quasi incautos circumueniret: sciens: nunquā id genus hominū adeo in ociuꝝ corpore / atque animo resolui: ut non ipsa qualitate habitudinis suæ apparatus aliorū præcelleret. sed aliquandiu militem suum in castris: uelut i scholis exercuit. Et cū partem æstatis / totāq̄ hyemē: ne attentata quid pugna transegisset: sic quoque parum propemodum hac p̄fecit industria. Nanq̄: ubi copia pugnādi facta est: exercitus Romanus

5

oppressus impetu Numantinorum terga conuertit. Sed increpatione & minis obiectantis sese consulis; manuque retinentis; tandem indignatus in hostem rediit, & quem fugiebat; fugere compulit. Difficilis in relatu fides. Numantinos effugauerunt, & fugientes uidere Romani. Vnde quauis Scipio: quia praeter spem acciderat: laetatus & gloriatus esset; tamen ultra bellum aduersus eos audendum non esse professus est. Itaque Scipio insistendum inopinatis prouentibus censuit, urbem ipsam obsidione conclusit, fossa etiam circumdedit: cuius latitudo pedibus .x. altitudo .xx. fuit. Ipsum deinde uallum sudibus praestructum crebris turribus communiuit: ut si qua ab erumpente hoste in eum tentaretur irruptio: iam non quasi obsessus cum obsessis: sed uersa uice obsessus obsessis repugnaret. Numantia autem in tumulo sita haud procul a flumine Durio tria .M. passuum ambitu muri amplexabatur: quanuis aliqui asserant eam & paruo situ & sine muro fuisse. Vnde credibile est: cum hoc spatii cura alendorum custodiendorumque pecorum: uel etiam exercendi ruris commodo: cum bello premerentur: incluserint: ipsi arcem parua natura munita obtinentes. Alioquin tantam paucitatem hominum tam amplum urbis spatium non munire magis quam prodere uidebatur. Igitur conclusi diu Numantini: & fame trucidati deditionem sui obtulerunt: si tolerabilia iuberentur: saepe etiam orantes iustae pugnae facultatem: ut tanquam uiris mori liceret. Ultimo omnes subito duabus portis eruperunt: larga prius portione usi non uini: cuius ferax is locus non est: sed succo tritici per artem confecto: quem succum a calefaciendo celiam uocant. Suscitatur enim ignea illa uis germinis madefactae frugis, ac deinde siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur: quo fermento sapor austeritatis & calor ebrietatis adiicitur. Hac igitur portione post longam famem recallescens bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen & usque ad periculum Romanorum fuit. Iterumque Romani pugnare se aduersum Numantinos fugiendo praebuissent: nisi sub Scipione pugnassent. Numantini interfectis suorum fortissimis bello cedunt: compositis tamen ordinibus, nec sicut fugientes: in urbem reuertuntur. Corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt. Nouissima spe desperationis in mortem omnes destinati clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro/ueneno/ atque igne consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere uictis: praeter securitatem suam. Neque enim euersa Numantia uicisse se magis Numantinos: quam euasisse duxerunt. Vnum Numantinum uictoris catena non tenuit, unde triumphum dederit: Roma non uidit. Aurum uel argentum: quod igni superesse potuisset: apud pauperes non fuit, arma & uestes ignis absumpsit.

Deleta Numantia caeteras gentes pacem petiisse.

c. 7.

igitur ea tempestate cum haec apud Numantiam gesta sunt: apud Romam Gracchorum seditiones agitabantur, Scipio autem cum deleta Numantia

cæteras Hispaniæ gentes pace componeret: Tiresum quendam Celticum principem consuluit: qua ope res Numantina aut prius inuicta durasset: aut post fuisset euerfa. Tiresus respondit, Concordia inuicta discordia exitio fuit: quod Romani tanquam sibi/ac de se dictum exempli loco acceperunt: quippe quibus iam de seditione discordantis totius urbis nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta oritur apud Romanos utilis de punctione collatio, & oritur infamis de abitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati: quod iter auctores Numantini foederis notatus esset: agrum a priuatis eatenus possessum populo diuidi statuit. Octauio tribuno plebis obsistente ademit imperium, & successorem Numitium dedit. His causis senatum ira, populum superbia inuasit, ac tunc forte Attalus Eumenis filius moriens testamento populum Romanum impio Asiae heredem succedere iusserat. Gracchus gratiam populi precio appetens legem tulit: uti pecunia: quæ fuisset Attali: populo distribueretur. Obsistente Nasica et Pompeius spondit: se Gracchum cum primo magistratum adisset: accusaturum.

In urbe ortam seditionem grauem, & in Sicilia seruilem contagionem. c. 8.

g Gracchus cum niteretur: ut ipse tribunus plebis subsequente anno permaneret: cumque comitiorum die seditiones populi accederet: auctore Nasica inflammata nobilitas fragmentis subselliorum plebem fugauit. Gracchus per gradus: quibus itur super Calpurnium fornicem detracto adminiculo fugies ictus fragmento subsellii corruit. Rursusque assurgens alio ictu clauæ cerebro impactæ exanimatus est. Ducenti præterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tyberim proiecta sunt. ipsius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli seruilis contagio multas late infecit prouincias. Nam & Minturnis, cccc. l. serui in cruce acti: & Sinuessæ ad, iiii. M. seruorum a Quinto Metello, & Gneo Seruilio Cæpio oppressa sunt. In metallis quoque Atheniensium idem tumultus seruilis ab Heraclito prætore discussus est. Apud Delon etiam serui nouo motu intumescetes oppidanis præuenientibus pressi sunt absque illo primo Siciliensis mali fomite: a quo iste: uelut scintillæ emicantes diuersa hæc incendia seminauit. In Sicilia enim post Fuluium consulem Piso consul Mamercium oppidum expugnauit: ubi octo. M. fugitiuorum interfecit, quos autem capere potuit: patibulo suffixit: cui cum Rutulius consul successisset: idem quoque Taurominium & Aetnam firmissima fugitiuorum refugia bello recepit: ubi amplius quam, xx. M. tunc seruorum trucidata referuntur. Misera profecto talis belli & inextricabilis causa. Pereundum utique dominis erat: nisi insolescentibus seruis ferro obuiam iretur. Sed tamen in ipsis quoque infelicissimis damnis pugnae & infelicioribus lucris uictoriae: quanti periere uicti: tantum perdidere uictores.

a Nno ab urbe condita .dc.xx.ii. Publius Lycinius Crassus consul
 & pontifex maximus aduersus Aristonicum Attali fratrem: qui
 traditā testamento Romanis Asiā peruaserat: cū instructissimo
 est missus exercitu. Præterea magnis regibus: hoc ē Nicomede
 Bithyniæ/Mithridate Pōti & Armeniæ/Ariarathe Cappadociæ/Philomene
 Paphlagoniæ.eorumque maximis copiis adiutus cōserto tamē bello uictus ē.
 Et cum exercitu post plurimam cædem in fugam actō ipse iā circūuētus ab
 hostibus:& pene captus esset: uirgam:qua erat usus ad equū:in oculū Thracis
 impexit.Barbarus autē cum ira & dolore exarsisset: latus Crassi gladio transf
 uerberauit.Ita ille excogitato genere mortis effugit & dedecus & seruitutem.
 Perpenna cōsul:qui Crasso successerat:audita morte Crassi:& clade exercitus
 Romani raptim in Asiā peruolauit. Aristonicū recenti uictoria feriantem
 improviso bello adortus nudatum omnibus copiis in fugā uertit. Cūq̄ Strato
 nicem urbē:ad quam ille confugerat/obsidione cinxisset: trucidatum fame ad
 deditiōē coegit.Perpenna consul apud Pergamū correptus morbo diē obiit.
 Aristonicus uero ductus ad urbē Romam iussu senatus i carcere strāgulatus
 est.Eodem anno Ptolemæi Alexandrinoꝝ regis uita misera miseriotem uitæ
 exitum dedit.Is enim sororem suā stupro cognitā:ac deide i matrimoniū rece
 ptam turpius:quam duxit:abiecit.Priuignam uero suā:hoc est filiam sororis
 & coniugis coniugem:asciuit.filiūque suū:quē ex sorore susceperat:nec nō
 & filium fratris occidit. Quam ob re tantis icestis/parricidiisq̄ execrabilis
 ab Alexandrinis regno pulsus est.Iisdem temporibus Anthiochus nō cōtētus
 Babylonia/atque Hecbathana totum Mediæ imperiū aduersus Pharaathen
 Parthoꝝ regem congressus uictus est:qui cū i exercitu suo.ccc.M.armatorū
 habere uideretur:c.M.& amplius calonū & lixarū immista scortis & bistrion
 nibus traheret.Itaque facile cum uniuerso exercitu suo Parthoꝝ uiribus op
 pressus interiit.Gaio Sempronio Tuditano & Marco Acilio consulibus Pu
 bliū Scipionē Aphricanū pridie pro cōcione de periculo salutis suæ cōtestatū:
 quod sibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denūtiari cognouisset:
 alio die mane exanimē in cubiculo suo repertū non temere inter mala Roma
 norū maxima recensuerim:præsertim cū tātus in ea urbe Aphricani uigor &
 modestia ualeret:ut facile uiuo eo neq̄ sociale/neque ciuile bellū posse existere
 crederetur.Hunc quidā uxoris suæ Sempronix: Gracchoꝝ aut sororis dolo
 necatum ferunt:ne scelerata:ut credo:familia:atque i perniciē patriæ suæ nata
 inter impias seditiōes uiroruꝝ non etiam facinoribus mulierū esset immanior.

Iterum Aetnaꝝ uasto tremore exundasse igneis globis.

m Arco Aemilio & Lucio Oreste cōsulibus Aetna uasto tremore concussa exundauit igneis globis. Rursusque alio die Lypara insula & uicinum circa eam mare in tantum efferbuit: ut adustas quoque rupes dissoluerit: tabulataque nauium liquefactis cæris extorruerit: exanimatos pisces supernatantes excoxerit: homines quoque: nisi qui longius potuere diffugere: reciprocato anbelitu calidi aeris adustis introrsum uitalibus suffocarit.

Vbi in Aphrica a bellorū excidiis cessatum est: horribilem & inusitatā pditionem locustarum secutam.

m Arco Plautio Isæo & Marco Fulvio Flacco consulibus uix duz Aphricam a bellorū excidiis quiescentē horribilis & inusitata perditio consecuta est. Nanq̄ cū per totā Aphricā imensæ locustarū multitudines coaluissent. & non modo iam sp̄e cunctā frugū abraffissent. herbasque omnes cum parte radicū / & folia arborū cum teneritudine ramorum consumpsissent: uerū etiā amaras cortices / atq̄ arida ligna profisset: repentino arreptæ uento: atque in globos coactæ: portatæque diu per aerem Aphricano pelago immerse sunt. Harū cum immensos aceros longe undis urgentibus fluctus per extenta late litora propulissent: tetrū nimis atque ultra opinionē pestiferū odorē tabida & putrefacta congeries exhaluit: Vnde oīum pariter animantiū tanta pestilentia consecuta est: ut auiū / pecudū ac bestiarū corruptione aeris dissolutarū putrefacta passim cadauera uitium corruptionis augerent. At uero quanta fuerit hominum lues: ego ipse dum refero: toto corpore perhorresco. Siquidem in Numidia: in qua tunc Micipsa rex erat .dccc. .M. hominum. circa oram uero maritimā: quæ maxime Carthaginensis: atque Vticensi litori adiacet: plus quā .cc. .M. perisse traditum est. Apud ipsam uero Vticā ciuitatem. xxx. .M. militum: quæ ad præsidium totius Aphricæ ordiata fuerat: extincta. atque abrasa sunt. Quæ clades tam repētina ac uiolēta istitit: ut tūc apud Vticā sub una die per unā portā ex illis iunioribus plus quā .M. d. mortuos elatos fuisse narretur. Verum tamen pace & gratia omnipotētis dei dixerim: de cuius misericordia: & in cuius fiducia hæc loquor: quanuis & temporibus nostris exoriantur aliquando hæc diuersis partibus locustæ: & plerūq̄ etiam: sed tolerabiliter lædant: nunquam tamen tēporibus christianis tāta uis inextricabilis mali accidit: ut pernicies locustarū: quæ nullo modo ferri uiua potuisset: mortua plus noceret. & qua diu uiuente peritura erāt omnia: ea pdita pereuntibus magis omnibus optandum fuerit: ne periret.

Post euersam Carthaginē: iterū iussum ē eā restitui.
Nno ab urbe cōdita. dc. xxx. vii. Lucio Cæcilio Metello & Quinto Tito Flaminio consulibus Carthago in Aphrica restitui iussa. xx. & secundo

Miseranda Lues & Locustis

5

demum anno: quā fuerat euerſa: deductis ciuium Romanorū familiis: quæ eaz incolerent: reſtituta & repleta eſt: magno ante prodigio præcedente. Nam cū menſores ad limitandum Carthaginenſem agrum miſſi ſtipites terminorum indices fixos: nocte a lupis reuulſos mordicus: corroſosque reperiffent: aliq̄diu hæſitatū eſt: utrū Romanæ paci expediret: Carthaginē reformari. Eodez ano Gaius Gracchus Gracchi illius: q̄ iā occiſus i ſeditiōe fuerat frater: tribunus plebis per tumultum creatus: magna rei publicæ pernicies fuit. Nam cū ſæpe populum Romanū largitionibus promiſſiſque nimis in acerbiffimas ſeditiōes excitauiffet: maxie legis agrariæ cauſa: pro qua etiā frater eius Tiberius Gracchus fuerat occiſus: tādē a tribunatu Minutio ſucceſſore deceſſit. Minutius tribunus cum maxia ex parte deceſſoris ſui Gracchi ſtatuta cōuulſiffet: leges que abrogaffet: Gaius Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti ſtipatus agmie capitolium: ubi concio agitabatur: aſcendit. Ibi maximo tumulto excitato quidam præco a Gracchanis interfectus: uelut ſignum belli fuit. Flaccus duobus filiis armatis cinctus: comitante etiam Graccho togato: breuēq̄ gladiuz ſub ſiniſtra occultante: quanuis & præconez fruſtra præmiſiffet: qui ſeruos ad libertatem uocaret: Ianum: tanquam in arce occupauit: contra quem Decius Brutus uir conſularis a cliuo publico cum ingenti certamine irruit. Ibi diu obſtinatiſſime dimicauit Flaccus. Gracchus poſtq̄ i tēplū Mineruæ ſucceſſerat: gladio incumbere uolens interuentu lic̄toris retētus eſt. Itaque cum diu anceps bellum agigaretur: tandem ſagittarii ab Opimio miſſi conſertā multitudinem diſturbauerūt. Duo Flacci pater filiuſque cū p̄ ædem Lunæ i domū priuatā deſiuiſſent: foresque obieciſſent: reſciſſo craticio pariete: confoſſi ſunt. Gracchus pro ſe amicis pugnantibus ac pereūtibus ægere ad pōtem ſubliciū peruēit. ibiq̄: ne uiuus caperetur: ceruicem ſeruo ſuo præbuit. Caput Gracchi exciſum cōſuli allatum eſt. corpus ad Corneliam matrē Miſſenum oppidum deuectū eſt. Hæc autē Cornelia Aphricai maioris filia Miſſenū poſt prioris filii mortem ſeceſſerat. Bona Gracchi publicata ſunt. Flaccus adoleſcens in robore necatus eſt. Ex factione gracchi. cc. l. homines in Auentino mōte cæſi referuntur. Opimius conſul ſicut in bello fuit fortis: ita in quæſtione crudelis. Nam amplius quā tria. M. hominum ſuppliciiſ necauit: ex quibus plurimi ne dicta quidem cauſa innocentes interfecti ſunt. Iiſdem tēporibus Metellus Baleares inſulas bello peruagatus edomuit. & piraticā inſeſtationē: quæ ab iiſdem tunc exoriebatur plurima incolarum cæde cōpreſſit. Gneus quoq̄ Domitius proconſul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauiffimo bello uicit: maxime cum elephantorum noua forma equi hoſtiū hoſtesque conterriti diffugiſſent. xx. M. ibi Allobrogū cæſa referuntur. iii. M. capta ſunt.

Aetnam ultra ſolitum exarſiſſe.

c. 13.

e Odem tēpore Aetna mons ultra solitū exarsit : & torrentibus igneis
superfufis lateque circumfluentibus Catinam urbē finesque eius op
pressit ita: ut tecta ædium calidis cineribus præusta / & prægrauata
corruerent: cuius leuandæ cladis causa senatus decē añorū uectigalia Catinēsi
bus remisit.

Iugurthæ Numidarū regi bellum consensu populi Romāi senatū indixisse.

a Nno ab urbe condita. dc. xx. viii. Fabius consul Bytinto regi Ar
uernorum Gallia ciuitatis bellum maximo instructu cōparanti
adeo cum paruo exercitu occurrit: ut Bytintus paucitatē Roma
norum uix ad escam canibus: quos in agmine habebat: sufficere
posse iactaret: qui cum sibi ad transferendas copias unum pontem Rhodani
fluminis parum esse intelligeret: alium cū paucis lintribus catenisque cōnexū
superstratis confixisque tabulis struxit. Cōserta pugna: & diu grauer agitata
uicti Galli: conuersique in fugam: dum quisque sibi timet: coaceruatis icōsulte
agminibus præpropere transitu pōtis uicla ruperūt. ac mox cuz ipsis lintribus
mersi sunt. Centum .lxxx. M. armatorum in exercitu Bytinti fuisse tradūtur:
ex qbus. c. l. M. uel cæsa: uel mersa sunt. Quintus Martius consul Gallorū gētē
sub radice alpium sitam bello aggressus est: qui cum se Romanis copiis circū
septos uiderent: belloque impares fore intelligerent: occisis cōiugibus ac liberis
in flāmas sese proiecerunt. Qui uero præoccupantibus Romanis pagēdæ tūc
mortis suæ copiam non habuerant: captique fuerant: alii ferro. alii suspendio.
alii abnegato cibo sese consumpserunt: nullusque omnino uel paruulus supfuit:
qui seruitutis condicionem uitæ amore tolerarit.

a Nno ab urbe cōdita. dc. xxx. v. Publio Scipione Nasica & Lucio
Calpurnio Bestia consulibus Iugurthæ Numidarū regi bellum
consensu populi Romani senatus indixit. Sed ego de Iugurtha or
dinis tantum loco & causa cōmemorationis breuiter perstrixeri:
qa ut de natura eius uaria atq̄ itolerabili: ita & de rebus tā dolose: quā strenue
gestis propter opimam scriptorū luculentiam satis sufficiens apud oēs noticia
est. Igitur Iugurtha Micipsæ Numidarum regis adoptiuus, hæresque iter na
turales eius filios factus primū cohæredes suos, id est Hyepsalē occidit. Ather
balem bello uictū Aprica expulit. Calpurniū inde consulē aduersuz se missuz
pecunia corripit. atque ad turpissimas cōdicionēs pacis adduxit. Præterea cū
Romam ipse uenisset omnibus pecunia aut corruptis: aut attentatis seditiones
dissensionesque permiscuit: quam cū egrederetur: infami satis notauit eulogio:
dicens. O urbem uenalem / & mature peritura: si emptorē inuenerit. In seqn
ti anno Aulum Posthumium Posthumii consulis fratrem: quem is .xl. M.

armatorum exercitui præfecerat: apud Calamã urbem thesauris regiis cõditis
inbiantem bello oppressit: cui uicto ignominiosissimũ foedus exegit. Vniuer-
sam pene Aphricã a Romanis deficientẽ regno suo iunxit. Postea tamẽ Me-
telli consulis integritate & disciplina coercitus: duobus etiã præliis uictus uidit
præfente se & uastari Numidiam suã & non posse defendi: a quo in deditio-
ne coactus. ccc. obsides dedit. frumentũ atq̃ alios cõmeatus persoluturũ sese spo-
ndit. iiii. M. ãplius per fugam reddidit. Exin cũ incertus in pace improbos nõ
prohiberet excursus: Gaii Marii consulis non minore pene: quaz ipse præditus
erat: astutia Romanisque uiribus fractus ẽ. maxie postq̃ Marius urbẽ Capfaz
ab Hercule Phœnice: ut ferunt conditã regiis tunc thesauris confertissimam
dolo circũuenit. & cepit. Diffidens deinde ppriis rebus & uiribus Iugurtha so-
cietatẽ cũ Boccho Mauroꝝ rege fecit: cuius equitatu in imensum auctus Ma-
rianũ exercitũ creberrimis incursionibus fatigauit. Postremũ apud Cyrtham
urbẽ antiquã Masanissã regiã aduersum Romanos expugnationẽ eius parates
.lx. M. equitũ instructus occurrit. Nunquã ulla Romano militi tumultuosior
pugna & terribior fuit adeo: ut discursu & fremitu circũcursantiũ & ipetitiũ
eqtũ suscitatus puluis cælũ subtexuerit: diẽ ademerit: noctẽq̃ obduxerit: tantus
autẽ telorũ nimbus igruerit: ut nulla pars corporis eẽt ab ictu tuta: q̃ppe q̃bus
& uisus ad prospiciendũ impedimento caliginis: & expeditio ad cauedũ cõpres-
sione multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida: ut bene
collocatũ hostẽ opportuno teli impetu rimaret. sed potius ì incertũ pila mitte-
bant: certi: quod uulnera incerta non essent. Ita coacti in unũ Romã equites.
in unũ pedites densabantur. Intercapedinẽ tanti periculi nox interueniens finez
dedit. Eadẽ postera die & belli & piculi facies erat erũpere in hostem: quanuis
stricto miles gladio non ualebat ferire. eminus enĩ iaculis repellebatur. fugere
non poterat. Vndique enĩ uelocior ad persequẽdũ eques incluserat. Iam tertia
dies & nullũ undecũque suffragiũ. dira undiq̃ mortis facies obiiciebatur. Tãdẽ
Marius consul forti desperatione spei uia fecit. & cum uniuerso simul agmine
prupit e uallo. cãpoque sese simul e prælio dedit. Et cũ iteꝝ circũfusi hostes nõ
solũ agminis extrema laniarent: ueꝝ etiã media excussis procul telis cederent:
turbatosque Romanos insup etiã æstu solis/itolerantia sitis/mortis circũstãtia
usque ad extremũ desperatiõis fatigaret: subito notũ illud Romanoꝝ aduersus
Aphros tẽpestatũ imbriũq̃ suffragiũ cælo missum ispata salutis fuit. Siqdẽ
repentina pluuia sitientibus Romanis & æstuatibus refrigeriũ potũq̃ præbuit.
Porro aut Numidis hastilia telorũ: quæ manu intorquere sine amentis solent:
lubrica ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiã: quæ elephãti corio extẽto atq̃
durato habilia & tuta gestabant: cuius ea natura ẽ: ut acceptũ imbrẽ: tanqua
spõgia ebibat: ac per hoc intractabile repentino põdere fiat: quia circũferri nõ
poterant: defendere nequuerũt. Ita ex inspatò conturbatis destitutisq̃ Mauris

ac Numidis Bocchus & Iugurtha fugerunt. Post hoc. l. M. armatorum nouissimo bello ab iisdem regibus obiecta. hæc quoque usque ad internicionem Romanis uincensibus cæsa referuntur. Ex eo Bocchus spe belli abiiciens pacem petiuit. atque in precium pacis Iugurtham dolo captam catenisque obrutam per Syllam legatum misit ad Marium: qui in triumpho ante currum cum duobus filiis suis actus mox in carcere stragulatus est. Iisdem diebus obscenum prodigium ac triste uisus est. Lucius Aelius eques Romanus cum uxore & filia Roma in Apuliam rediens tempestate correptus est: quod cum filiam consternatam uideret: ut citius propioribus tectis succederent: relictis uehiculis: arreptisque equis filiam uirginem equo insidente in medium agmen accepit. Puella uero ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus sine scissura aliqua uestimentis adeptis: ac pectoris pedumque uiculis dissolutis: monilibus etiam anulisque discussis: ipso quoque corpore illæso: nisi quod obscenum in modum nuda: & lingua paululum exerta iacuit. equus quoque ipse: quo utebatur: straturis, frenis, & cingulis dissolutis passus ac dispersis exanimis procul iacuit. Post hoc paruo intercessu temporis Lucius Vecturius eques Romanus Aemilia uirginem Vestalem furtiuo stupro polluit. Duas propterea uirgines Vestales eadem Aemilia ad participationem incesti sollicitas conturbantibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio pro seruum facto supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem propterea Iugurthinum belli temporibus Lucius Cassius consul in Gallia Tigurinos usque ad oceanum persecutus: rursumque ab iisdem insidiis circumuentus occisus est. Lucius quoque Piso uir consularis legatus Cassii consulis interfectus. Gaius Publius alter legatus: ne residua exercitus portio: quæ in castra confugerat: deleteretur: obsides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo foedere dedit: quod Romam reuersus a Coelio tribuno plebis die dicta eo: quod Tigurinis obsides dederat: in exilium profugit. Scipio proconsul capta urbe Gallorum: cui nomen est Tolosa .c. M. ponderis auri & argenti. c. x. M. e templo Apollinis sustulit: quod cum ad Massiliam amicam populo Romano urbem cum praesidiis misisset: interfectis clam: sicut quædam contestatur: quibus ea custodienda & puerbenda commiserat: cuncta pro scelus furatus fuisse narratur. Unde etiam magna quaestio post Romam acta est.

Multas gentes in unum conspirasse: ut Romanum nomen deleterent.

c. 16

a Nno ab urbe condita. dc. xl. ii. Gaius Manlius & Quintus Cæpio proconsules aduersus Cimbrorum & Teutonum & Tigurinos & Ambronas Gallorum gentes: quæ tunc: ut imperium Romanum extinguerent: conspirauerant: missi: prouincias sibi: Rhodano flumine medio diuiserunt: ubi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant: cum magna ignominia & periculo Romani nominis uicti sunt. Siquidem in ea pugna Marcus Aemilius consularis captus. atque interfectus est. Duo filii consulis

ca. lxxx. M. Romanorum sociorūque ea tempestate trucidata. lx. M. calonū
atque lixarum interfecta Antias scribit. Ita & ex omni penitus exercitu. x. tantū
modo homines: qui miserum nuntiū ad agēdas miseras reportarent: supfuisse
referuntur. Hostes binis castris atq̄ ingenti praeda potiti noua quadam atque
insolita execratione cuncta: quæ cepant: pessuz dederūt. Vestis discissa & pro
iecta est. aux̄ argentumque ī flumē abiectū est. lorice uiroꝝ cōcisæ. phaleræ
quoque equoꝝ disperditæ. equi ipsi gurgitibus immersi. homines laqueis collo
inditis ex arboribus suspensi sunt ita: ut nihil prædæ uictor: nihil misericordiæ
uictus agnosceret. Maximus tūc Romæ nō solū luctus: ueruz et metus fuit: ne
confestim Cimbri alpes transgredierentur: Italiāque delerēt. Iisdē temporibus
Quintus Fabius Maximus filiū suū adolescentē ruri relegatū cū duobus seruis
parricidii ministris interfecit. ipsosque continuo seruos in preciū sceleris māu
misit. Die dicta: Gneo Pōpeio accusante damnatus ē. Igitur Marius quarto
consul: cum iuxta Isarā Rhodanūque flumina: ubi in sese confluunt: castra po
sisset: Teutones/ Cimbri/ & Tigurini/ & Ambrones: postquā continuo triduo
circa Romanoꝝ castra pugnarūt: siquo pacto eos excuterēt uallo: atq̄ ī æquz
funderent: tribus agminibus Italiā petere destinarūt. Marius post digressum
hostiū castra mouit. & collem occupauit: qui cāpo & fluuio: ubi hostes sese
diffuderant: imminebat. Cūque exercitui eius aqua ad potandū deesset: querelis
omniū coargueretur: aquā quidem ī cōspectu esse respondit. sed eam ferro esse
uēdicandā. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnā ruētibus subsecu
tus exercitus: mox iusto certamine compositis ordinibus/ bellum est: & uicere
Romani. Quarto die rursus productæ utrinque in campū acies usque ad me
ridiem pene pari pugna uere discrimine. Post: ubi icalescente sole fluxa Galloꝝ
corpora in modum niuiū distabuerunt: usque ī noctē cædes potius: quā pugna
protracta est. Ducenta milia armatorū in eo bello interfecta sunt. lxxx. M. ca
pta. uix. iiii. M. fugisse referuntur. Dux quoque eorū Teutobocchus occisus ē.
Mulieres eorū constantiore animo: quam: si uicissent: petierūt a consule: ut sibi
iuiolata castitate uirginibus sacris ministrare fas esset: quo uitā sibi reseruarēt.
quam rem: cum non impetrassent: paruulis suis ad saxa illis cunctæ sese ferro
ac suspendio peremerunt. Hæc de Tigurinis & Ambronibus gesta sunt. Teu
tones aut̄ & Cimbri integris copiis alpium niues emēsi Italiæ plana puaferāt.
Ibique cū rigidum genus diu blandioribus auris/ cibis/ poculis/ ac lauacris emol
liretur: Marius Quintū consul & Catulus aduersus eos missi: die ad pugna &
campo dato: Hannibalis secuti ingenium in nebula disposuere pugnam. in sole
pugnauerunt. Prima siquidē perturbatio Galloꝝ fuit: quod Romanam aciez
prius offendere dispositam: quā ad eē senserunt. Cūque ilico uulnerati equites
retro in suos cogentur: totaque multitudinē indisposite adhuc aduentantem
conturbaret: & sol cum uento ortus ex aduerso emicuisset: uisus eorum puluis

oppleuit. & splendor hebetavit. Ita factum ē: ut tanta ac tā terribilis multitudo minima Romanorū clade: sua ultima internicione cæderetur. Centum. xl. M. eorū tunc in bello cæsa. lx. M. capta dicunt. Mulieres grauiorē pene excitauere pugna: quæ plaustris i modū castrorū circūstructis: ipsæ aut desup ppugnātes diu prope repulere Romanos. Sed cuz ab his nouo cædis genere terrentur: abscisis enim cū crine uerticibus i honesto satis uulnere turpes relinquebantur: ferro: quod in hostem sumpserāt: in se suosque uerterunt. Nāque aliæ cōcursim mutuo iugulatæ. aliæ apprehensis inuicem faucibus strangulatæ. aliæ funibus per equorum crura consertis: ipsisque equis extimulatis: quibus equorū crura nexuerant: indidere ceruices: quousque protractæ: atque exanimatæ sunt. aliæ laqueo de subiectis plaustrorū temonibus pepēderunt. Inuenta ē etiam quædā: quæ duos filios traiectis per colla eorū laqueis ad suos pedes uinxit: & cum se ipsam suspēdio moriturā dimisisset: secū traxerit occidendos. Inter hæc multa & miserabilia mortis genera. reguli quoque duo strictis in se gladiis cōcurrisse referuntur. Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt. Claudius & Cesorix capti sunt. Ita in his duobus præliis. ccc. l. M. Gallorum occisa. & c. xl. M. capta sunt absque innumera mulierū multitudine: quæ se suosque paruulos foemineo furore: uī aut uirili necauerūt.

Post triūphū Marii incredibile facinus & nūquā
antea Romanis cognitum perpetrātū fuisse.

Citur talē Marii triūphū Romanāque uictoriā incredibile facinus:
i & nūquā antea Romanis cognitū Romæ subito perpetrātū uersa
i i horrore ac mærorē tota urbe fuscauit. Publitius quidā Malleolus
seruis annitētibus matrē suā interfecit. Damnatus parricidio: isutusque culleo
in mare piectus ē. i pleuerūtq̄ Romāi facinus & poenā: de qua re Solon Athe
niensis decernere non ausus fuerat: dū fieri posse nō credidit. & Romani: qui se
ortos a Romulo scirent: etiā hoc fieri posse itelligētes suppliciū singulare sanxe
runt. Anno ab urbe cōdita. dc. lx. v. post Cibricū & Teutonicū bellū: & quitū
Marii consulatū: quo status imperii Romāi iure cōseruatus iudicat: cōsulatu
sexto eiusdē Gaii Marii ita labefactatus ē: ut pene usque ad extremū itestina
clade conciderit. Euoluere ac percurrere mihi discordiarū ambages: & inextr
cabiles seditionū causas incōmodū simul ac lōgū uidet. Sane breuiter strixisse
sufficiat: quod primus Lucius Apuleius Saturninus excitati tumultus auctōr
extiterit: Quito Metello Numidico uiro sane primario acerrimus inimicus:
qui eū censorem creatū protractū domo atque in capitoliū fugientē armata
multitudine obsedit: unde equitū Romanorū idignatiōe deiectus ē: plurima aē
capitoliū cæde facta. Anumiū deinde cōpetitorē suū Saturninus & Glaucia
fraude Gaii Marii cōsulis occiderunt. Subsequēte anno Marius sextū consul,

5
& Glaucia prætor & Saturninus tribunus plebis cōspirauerunt: Metellū Numidicū in exiliū quacūq̄ ui agere. Die dicta a suppositis eiusdē factiōis iudicibus p̄ scelus innocēs Metellus damnatus in exiliū euz totius urbis dolore discessit. Idē Saturninus Mēmiū uirū acrem & integrū fieri cōsulē timens: orta subito seditione fugientē per Publiū Metiū satellitē informi stipite cōminutū iter fecit. Frementi p̄ tātis rei publicæ malis senatu / ac populo Romano Marius cōsul accommodato ad tēpus igenio cōsē sui bonorū sese imiscuit: cōmotāq̄ plebē leni oratione sedauit. Saturninus ifamibus ausibus cōcionē domi suæ habuit: ibique ab aliis rex, ab aliis impator est appellatus. Marius manipulatim plebe descripta alterū consulē cū præ sidiis in colle disposuit. ip̄e portas cōmuniuit. In foro præliū cōmissum ē. Saturninus a Marianis foro pulsus in Capitoliū cōfugit. Marius fistulas: quibus eo aqua deducebatur / incidit. Bellū deide in aditu Capitolii horridū satis actū ē. multiq̄ circa Saufeniū & Saturninū cāsi. Saturninus palā clamitās Mariū auctorē eē oīū molitionū suarū cōtestatus ē. Cū autē ip̄e Saturninus & Saufenius & Labienus cogente Mario in curiā cōfugissent: p̄ eq̄tes Romāos effractis foribus occisi sunt. Gaius Glaucia extractus e domo Claudii trucidatus ē. Furius tribunus plebis bōa oīūz publicāda decreuit. Gneus Dolabella Saturnini frater per forū olitoriū fugiens cū Lucio Iegano interfectus ē. Itaq̄ auctoribus tantæ seditionis occisis quies populo fuit. Tunc Cato atq̄ Pōpeius rogationē de reditu Metelli Numidici totius urbis gaudio p̄mulgarunt. quod ne p̄ficeretur: Marii consulis / & Furi tribuni plebis factiōnibus intercessum ē. Rutilius quoq̄ uir integerrimus adeo fidei atq̄ inocētiae cōstātia usus ē: ut die sibi ab accusatoribus dicta usque ad cognitionem neque capillū / barbāue dimiserit. neque sordida ueste / humili ue habitu suffragatores cōciliarit. inimicos permulserit. iudices tēparit: orationēque a p̄tore cōcessam nibilo summissiore: quā animū habuerit. Cū euidenti oppugnaretur calumnia & opinione bonorū omnium iure absoluendus putaretur: periurio iudicum cōdemnatus ē: qui Smyrnam cōmigrans litterarum studiis contentus cōsenuit.

Mæstam urbem prodigia terruerunt.

c. 18.

7
a Nno ab urbe cōdita. dc. l. ix. Iulio Cæsare & Lucio Marco Philippo cōsulibus intestinis causis sociale bellū tota cōmouit Italia. Si quidē Liuius Drusus tribunus plebis Latinos omēs spe libertatis illectos: cū placito explere nō posset: in arma excitauit. quo accessit: ut mæstā urbē prodigia dira terreret. Nā sub ortu solis globus ignis a regione septētrionis cū maxio coeli fragore emicuit. Apud Aretinos cū panes p̄ conuiuia frangerētur: cruor e mediis panibus: quasi e uulneribus corporūz fluxit. Præterea p̄ septē cōtinuos dies grādo lapidū imistis ēt testarū fragmētis terrā

h

latissime uerberauit. In Sannitibus uastissimo hiatu terræ flamma prupit. & usque i coelū extēdi uisa ē. Cōplures præterea in itinere uidere Romani globuz coloris aurei coelo ad terrā deuolui. maiorēque factū rursus a terra in sublime ad orientē solē ferri. ac magnitudine sua ipsuz solē obtexisse. Drusus tātis malis anxius domi suæ incerto qdē auctore interfectus ē. Igit Picentes & Vestini/ Marſi/ Peligni/ Marrucini/ Sānites / & Lucani: cū adhuc occultā defectionem meditarentur: Gaiū Seruiū prætorē legatū ad se missum apud Asculū occiderunt. statimq̄ clausa ciuitate omnes ciues Romanos indicta cæde iugularunt. Cōtinuo atrocissimā p̄niciē infamissima præcessere p̄digia. Nāque omnium generū aīalia: quæ manus hoīnū blāde perpeti: atq̄ inter hoies uiuere solita erāt: relictis stabulis/ pascuisque cū balatu/ hinnitu/ mugituq̄ miserabili ad siluas mōtesque fugerūt. Canes quoq̄: quorū natura ē extra hoies eē non posse: lachrimosis ululatus uagi luporū ritu oberrarunt. Igitur Gneius Pōpeius prætor cū Picētibus iussu senatus bellū gessit. & uictus ē. Postq̄ sibi Sānites Papiū Mutiliū impatorē præfecerant: Marſi aut Agamemnonē archipiratā præceptauerant: Iulius Cæsar Sānitū pugna uictus caeso fugit exercitu. Rutilius cōsul Mariū p̄pinquū suū legatū sibi legit: quē assidue submonentē morā bello utilem fore: & paulisp̄ in castris exerceri militē oportere tironē: dolo id eū agere ratus cōtempſit: seſeque i insidias Marſorū. & uniuerſuz agmen exercitus sui incautus iniecit: ubi & ipse cōsul occisus & multi nobiles interfecti. & octo. M. Romanorum militū cæsa sunt. Arma & corpora interfectorū in cōspectu Marii legati Telonius Flauus ptulit. atq̄ i testioniū cladis euexit. Marius raptis cōtinuo copiis uictores īperatus oppressit. octo. M. & ipse Marſorū iuterfecit. Cæpio autem a Vestinis & Marſis deductus i insidias cū exercitu trucidatus ē. Iulius Cæsar postq̄ apud Eſerniā uictus aufugerat: cōtractis ūdiq̄ copiis aduersus Sānitas & Lucanos dimicans multa hostiū milia interfecit. Cūque ab exercitu īperator appellatus eēt: Romāque nūtiōs p̄ adepta uictoria misisset: senatus sagū: hoc ē uestē mæroris: quā ex orto sociali bello sumpserat: hac spe arridente deposuit. atque atiq̄ togæ decorē recuperauit. Marius deīde sex milia Marſorū cecidit. septē. M. armis exiit. Sylla cū. xx. &. iiii. cohortibus Eſerniā missus: ubi artificissima obsidione Romani ciues/ & milites premebātur: maxio bello & pluria cæde hostiū urbē sociosque seruauit. Gneus Pōpeius Pigentes graui prælio fudit: qua uictoria senatus latos clauos & cætera dignitatis insignia recepit: cū togas tantūmodo de uictoria Cæsarī primū respirante sūpsisset. Porcius Cato prætor/ & Plotius legatus Hetruscos & Umbros plurimo sanguie īpenso difficillio labore uicerunt. Gneio Pōpeio & Porcio Catone cōsulibus: Pompeius diu obsedit Asculū ciuitatē. nec tamen expugnauisset: nisi populū i capū prūpētē grauissima opp̄ssione uicisset. Decē & octo. M. Marſorū i ea pugna cū Frāco suo īperatore cæsa sunt. capta. iiii. M. Quatuor. M. autē Italiorum uiro-

Sagu .i. morosius

5
ex ea caede p̄fugorū iugū montis coactō in unū agmine forte conscenderant:
ubi oppressi exanimatiq̄ niuibus miserabili morte riguerunt. Naq̄ ita attoniti
timore hostiū: ut steterat alii stipibus/uel saxi adhaerentes. alii armis intentes
suis: patentibus cuncti oculis: dentibusque nudatis uiuentiū in modū uidebantur.
nec ullū erat p̄culituentibus mortis idiciū: nisi diuturna imobilitas: quā nullo
mō hūmāe uitae uegetatio diu perpeti pōt. Eadē die Picētes cōgressi. & uicti
sunt: quorū dux Iudacilius cōuocatis principibus suis post magnificas epulas lar
gaque pocula cunctos ad exēplū sui puocans hausto ueneno consumptus est:
cunctis factū eius laudatibus: sed nemie subsequente. Anno ab urbe cōdita. dc.
.lx. i. cū ad obsidendos Sānites Pōpeius & Romanus isset exercitus: & Posthu
mius Albinus uir cōsularis tunc Lucii Syllae legatus intolerabili superbia oīū
in se militū odia suscitasset: lapidibus occisus ē. Sylla consul ciuile cruore non
nisi sanguine hostili expiari posse testatus ē: cuius rei consciētia p̄motus exerci
tus ita pugna adorsus ē: ut sibi unus quisque pereūdū uideret: nisi uicisset. Decē
& octo Sānitū. M. illo p̄alio caesa sunt. Iuuentiū quoq̄ Italicū ducē & magnū
ipsius populū persecutus occidit. Porcius Cato cōsul Marianas copias habes:
cū aliquanta strenue gessisset: gloriatus ē: Gaiū Mariū non maiora fecisse. &
ob hoc cū ad lacū Fucinum cōtra Marfos bellū gereret: a filio Gaii Marii in
tumultu belli: quasi ab incerto auctore p̄stratus est. Gaius Gabinus legatus
in expugnatione hostiliū castrorū interfectus ē. Marrucini/Vestiniq̄ Sulpitio
legato Pōpeii persequēte uastati sunt. Popedius & Obsidius Itali imperatores
ab eodē Sulpitio apud flumē Theanū horribili p̄alio oppressi. & occisi sunt.
Pōpeius Asculū ingressus p̄fectos & centuriones / cunctosque p̄cipes eorū
uirgis cecidit. securique percussit. seruos p̄adāque omnē sub hasta uendidit.
reliquos liberos quidē: sed nudos & egētes abire p̄cepit. Et cū de hac p̄ada
opitulationē aliquā in usum stipendii publici senatus fore speraret: nihil tamen
ex ea Pompeius egenti aëario cōtulit. Naque eodē tēpore cū p̄itus exhaustū
eēt aëariū / & ad stipediū frumenti deesset expensa: loca publica: quae ī circuitu
Capitolii pontificibus / auguribus / decēuiris / & flamibus in possessionē tradita
erant: cogente inopia uendita sunt. & sufficiens pecuniae modus: qui ad tempus
inopiae subsidio eēt: acceptus est. Equidē in sinū tūc ipsius ciuitatis euersarum
omniū urbiū nudatarumq̄ terrarū abrasae undiq̄ opes cōgerebantur: cum ipsa
Roma turpi adigente inopia p̄cipuas sui partes auctionabatur. Quā ob rem
cōsideret tunc tēpora sua: cū quasi inexplebilis uenter cuncta cōsumēs: & semp
esuriens cūctis urbibus / qua miseris faciebat: ipsa miserior nihil relinquēs nihil
habebat. & stimulo domesticae famis ad continuationē bellicae inquietudinis
trudebatur. Iisdem temporibus rex Sothimus cum magnis Thracū auxiliis
Græciam ingressus cunctos Macedoniae fines depopulatus est. Tandemque
a Gaio Sentio p̄tore superatus redire in suum regnum coactus est.

opitulatione

auctionibus

anno ab urbe cōdita. dc. lxxii. nō dū finito sociali bello: Rōā primū
 a bellū ciuile cōmotū ē. eodēq̄ anno Mithridaticū bellū & si minus
 ifame: nō tamē minus graue coeptū ē. Eqdē de Mithridatici belli
 spatio uarie traditum ē: utrū abhinc coeperit: an tunc præcipue
 exarserit: maxie cū alii. xxx. alii. xl. annis gestū ferant. Sed quīs iisdem tēporibus
 gesta pplexis coaceruata malis exarserint: a me tamē speciatiq̄: & si breuiter sin-
 gula proferentur. Marius Sylla consule contra Mithridatē i Asiā cū exercitu
 pfecturus in Cāpania tamē ppter socialis belli reliquias cōsistentes affectauit
 septimū consulatū. & bellū suscipere Mithridaticū. Quo Sylla cognito ipatēs
 reuera iuuenis: intēperataque ira pcitus cū. iiii. legionibus primū ante urbē cō-
 sedit: ubi Gratidiū Marii legatū: q̄si primaz uictimā belli ciuilis occidit. Mox
 urbē cū exercitu irrupit. faces ad inflāmandā urbem poposcit. Omnibus metu
 abditis p sacrā uia cito agmine in for̄ uenit. Marius cū pmouere nobilitatem/
 inflāmare plebē / equestre deinde ordinez perarmare aduersus Syllam frustra
 tētasset: postremo seruis spe libertatis / & prædæ ad arma sollicitatis: nec quicq̄
 repugnare ausis tandē in Capitoliū concessit. Sed cū eo Syllanæ cohortes irru-
 issent: magna suorū cæde diffugit. Ibi tūc Sulpitius Marii collega seruo suo p-
 dente pstratus ē. Seruū uero ipsum: quod hostē idicauerat: manumitti. quod
 uero dominū pdiderat: saxo Tarpeio deiici cōsules decreuerunt. Marius fugiēs
 cū persequentū instantia circumseptus eēt: in Minturnensū paludibus sese abdi-
 dit: de qbus infeliciter luto oblitus: ignomioseq̄ ptractus: turpi aut spectaculo
 Minturnas deductus: contrususque in carcerē pcussorē ad se missuz solo uultu
 exterruit. Deinde lapsus e uinculis in Aphricā transfugit. Solicitatoq̄ ex Vtica
 filio: ubi is custodia obseruatur: cōtinuo Romā regressus: Cinnæ cōsuli socie-
 tate scelex cōiunctus ē. Igitur ad pffigandā uniuersam rē publicā exercitū sibi
 in quatuor partes diuiserunt. Tres siqdē legiones Mario datæ. parti copiaruz
 Gneus Carbo præpositus ē. partē Sertorius accepit: Ille scilicet Sertorius iaz
 hinc ciuilis belli incentor & particeps: qui etiā hoc finito aliud post i Hispania
 bellū excitauit: quod p multos ānos maximis Rōanorū cladibus traxit. Cætera
 uero exercitus portio Cinnā secuta ē. Porro autē Gneus Pōpeius: qui a senatu
 cū exercitu accersitus: ut rei publicæ opitularet: & diu sese nouarū rerū aucupa-
 tiōe suspēderat: cōtemptus a Mario: uel Cīna ad Octauiū cōsulem sese cōtulit.
 & mox cū Sertorio cōfligit. Infelicem pugnā interuentus noctis diremit. Se-
 centi ex utraq̄ parte milites trucidati sunt. Postera die cū pmisti corpora ad
 sepulturā discernent: miles Pōpeianus fratris sui: quez ipse interfecerat: corpus
 agnouit. In transcursu enī utrinq̄ cognitionem uultus & galex cōsiderationem
 furor ademerat: quāuis parū sit culpæ circa ignorātiā: ut uideatur nescisse de

spe natiq̄

/ m. 102

fratre: quod nō ambigitur scisse de ciue. Itaq̄ uictor uicto infelicioꝝ: ubi & fra-
tris corpus agnouit. & parricidiū suū execratus bella ciuilia ilico pectus suum
gladio transuerberans: simulq̄ lacrimas & sanguinē fundens sup̄ fraternū sese
cadauer abiecit. Et quid hoc p̄fuit ad confusionē crudelis icepti: quod in prio
statim belloꝝ ciuiliū exordio ifamis fama percrebruit: cōcurrissē ignaros qdē
fratres: sed conscios ciues. petiissē fratrem scelere uictorē fratris occisi spolia. ac
mox tantæ imanitatis reū eodē gladio/atque eadem manu per suā necē parrici-
dium: quod admiserat: uindicasset? Nunquid in tātarū aniositate partiū tā triste
mouit exēplū? Nūquid apud quēquā periculū sceleris repulit terror erroris? Nū-
quid hęc: quæ cōmunis ē etiā cū belluis pietas/ & reuerētia naturæ: quod unus
perimendo/ ac pereundo cōmisit: quod in se agi posset intremuit: seseque ab hu-
iusmōi icepto cōsciētia uictus remouit? Quin potius annis fere. xl. cōsec̄ntibus
i tātū cōtinuata sunt bella ciuilia: ut magnitudo laudis appetēda ex magitudine
sceleris putaretur. Omnes enī post tale documentū in tali malicia parricidiorū
pericula refugissent: nisi parricidia ipsa uoluissent. Igitur Marius coloniā Ho-
stiensē uī ingressus oīa ibi genera libidinis/ auariciæ/ & crudelitatis exercuit.
Pōpeius fulmine afflatus interiit. exercitus uero eius pestilētia correptus pene
totus absumptus ē. Nā. xi. M. uiroꝝ de castris Pompeii mortua. sex. M. aut de
parte Octauii consulis subtracta sunt. Marius Antiū & Ariciā ciuitates hosti-
liter irrupit. cunctosque in his præter p̄ditores interfecit. bona suis diripienda
permisit. Post Cinna cōsul cū legionibus & Marius cū fugitiuis urbē ingressi
nobilissimos quosque e senatu/ & plurimos consulares uiros interfecerunt. Sed
quota hęc portio ostentatæ miseris ē: uno uerbo definisse cædē bonoꝝ: cuius
fuit tanta numerositas/ tāta diuturnitas/ tanta crudelitas/ tātaq̄ diuersitas. Verū
tamen æquius ē: me aliquid utilitatis subtraxisse cā: quā tātū horroris igessisse
noticiæ: siue pitis hęc: siue imperitis obiiciant. De patria siquidē/ de ciuibus/ &
de maioribus nostris hęc loquimur: q̄ his exagitati malis tam abominanda
gesserunt: de quibus etiā auditis posterī phorrescāt: qui p̄fecto nolūt ista nimiū
exaggerari aut sufficiētis noticiæ moderatione: si sciunt: aut misericordis reue-
rentiæ cōtēplatione: si nesciunt. Igitur Marius cū interfectoꝝ ciuium capita
illata cōiuiis/ oblata Capitolio/ collocata rostris ad spectaculū ornatūq̄ cōge-
reret: ac septimū consulatū cum Cinna tertium consule peruasisset: in exordio
consularis iperīi sera tādē morte præreptus ē. Cīna bonoꝝ neces: maloꝝ cæde
suppleuit. Nā cum introducta per Mariū fugitiuoꝝ manus ifatiabilis prædādi
esset: nullāque partē auctoꝝibus prædæ consulibus ministraret: in forum quasi
stipēdii causa sollicitata: militibusque circūdata: iermis exticta ē. Cæsa sunt illa
die in foro urbis octo. M. fugitiuoꝝ: idēque Cinna quartus cōsul ab exercitu
suo interfectus ē. Interea residui senatorū: qui potentiam Cinnæ/ & Marii cru-
delitatē/ infaniam Fimbriæ Sertoriiq̄ audaciam fuga euaserant: trāsuecti in

Infamis fama

reuerētia naturæ

5

In foelicitia felicitate

Graciam coegere precibus Syllam: ut periclitanti: immo iam pene perditæ patriæ opem ferret. Igitur Sylla mox: ut Campanum litus attigit: Norbanus consulem prælio oppressit. Septem. M. tunc Romanorum Romæ interfecerunt. sex. M. eorundem ab iisdem capta sunt. c. xx. iiii. de Syllana parte ceciderunt. Fulvius uero Hadrianus: cui imperium pro prætore erat: regnum Apbricæ feruorum manu affectans a dominis eorum apud Vticam cōgestis sarmentis cum omni familia incensus est. Damasippus prætor incensore Mario consule Quintum Scæuolam/ Gaium Carbonem/ & Lucium Domitium/ Publium Antistium: in curiam quasi ad consultandum uocatos crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices unco tractata: atque in Tyberis missa sunt. Eodem tempore Syllæ duces plura prælia aduersus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam & Quintus Metellus Charinatis copias cecidit. & castra peruasit. & Cneus Pompeius Carbonis equitatum grauer trucidauit. Syllæ etiam & Marii adolescentis maximum tunc prælium apud Sacriportum fuit: quo de exercitu Marii cæsa sunt. xx. v. M. sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit. fugientemque insecutus nunc cædendo: nunc ad deditioem cogendo plurima exercitus parte priuauit. Metellus Norbani agmen oppressit: ubi. ix. M. Marianæ partis occisa sunt. Lucullus cum a Quintio obsideretur: erupit. & repentina pugna obsessorem deleuit exercitum. Nam plus quam. x. M. ibi tunc cæsa referuntur. Sylla deinde cum Campanino Sannitum duce. & Charinatis reliquis copiis ante ipsam urbem portaque collinam ad horam diei nonam signa contulit. grauissimoque prælio tandem uicit. Octoginta milia hominum ibi fusa dicuntur. xi. M. sese dederunt. reliquam multitudinem in fugam uersam infatiabilis uictorum ciuium ira consumpsit.

Sylla urbem intrauit, multosque interfecit & proscripsit. c. 20

Illa mox: ut urbem uictor intrauit: iiii. M. hominum: qui se per legatos dederant: contra fas/ contraque fidem datam inermes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque: ut non dicam innocentes: sed etiam ipsius Syllanæ partis occisi sunt: quos fuisse plus quam. ix. M. ferunt. ita libere per urbem cædes percussoribus passim uagantibus: ut quæque uel ira: uel præda sollicitabat: agitabatur. Igitur cunctis iam: quod singuli timebant: aperta fronte timentibus: Quintus Catulus Syllæ dixit. Cui quibus tandem uicturi sumus: si in bello armatos: in pace inermes occidimus? tunc Sylla auctore Lucio Fursidio primipilari primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit.

Sylla dicturam adeptus est. c. 21

60
Rima proscriptio. l. xxx. M. hominū fuit: in quibus .iiii. cōsulares
p erāt: Carbo/Marius/Norbanus/& Scipio: iter eosq̄ Sertorius tūc
maxime pertimescendus. Item alia cuz. d. nominibus proposita ē:
quam cū Lollius quippe securus: nihilque sibi conscius legeret: ubi
suum repente nomen offendit: dū se trepidus adoperto capite foro subtrahit:
interfectus est. sed ne in ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum uidebatur.
Nanque alios: quos proscripserant: iugulabant. alios autem postquā iugulaue-
rant: proscribent. nec ipsius mortis erat uia simplex: aut una condicio: ut in
nece ciuium saltem ius hostium seruaretur: qui nihil uictis: prāter uitā exigūt.
Marcum Marium siquidem de caprili casa extractum uinciri Sylla iussit. du-
ctumque trans Tyberiz ad Luētaciorum sepulchrū effossis oculis/mēbrisque
minutatis defectis: uel etiā fractis trucidari. Post hunc Publius Lectorius sena-
tor & Venuleius triuuir occisi. Marci Marii caput Prænestē ē missum: quo
uiso Gaius Marius ultia desperatione correptus: ubi a Lucrecio obsidebatur:
ne incideret in inimicorum manus cum Telesino mutua morte cōcurrit. Dū
que uiolentius ipse in concurrentem manus adegit: circa suum uulnus manum
percutientis hebetauit. Ita eo interfecto ipse leuiter uulneratus ceruicē seruo suo
præbuit. Charinatem prætorem Romanum Sylla iugulauit. Inde Prænestē
pfectus omnes Mariæ militiæ principes: hoc ē legatos/quæstros/præfectos/
& tribunos iussit occidi. Pōpeius Carbonē a Coslura insula i Aegyptū fugere
conantem in Siciliam ad se retractum & complures cū eo socios eius occidit.
Sylla dictator creatus est: ut dominationis & crudelitatis libido honesti præ-
cipuique nominis reuerentia & armaretur & uelaretur. Pōpeius in Aphricaz
trāsgressus eruptione circa Vticam facta. x. & ix. M. hominuz interfecit: quo
bello Domitius dux Marianus: duz inter primores pugnat: occisus est. Idēque
Pompeius Hiertam Numidiæ regem persecutus: fugientē ab Vgode boc-
chi Mauroruz regis filio spoliari omnibus copiis fecit: quem continuo Bullā
reuerfus tradito sibi oppido interfecit.

Post bella ciuilia sonātibus undique belloꝝ fragoribus/iiii. bella exurrexisse.

c Reatis itaque Publio Seruilio & Oppio Claudio cōsulibus Luci
us Sylla est tandem priuatus. Hoc fine conclusa sunt duo bella
funestissima sociale Italicum & Syllanum ciuile. Hæc per annos
.x. tracta plus quaz. c. l. M. Romanorum consumpserunt. tantūq̄
lectissimorum uirorum uernaculorumque militum hoc ciuili bello Roma p
didit: quantū in ea superiore tempore: cum se iā aduersum Alexandrū Magnū
circumspiceret: indiscretis ætatibus census inuenit. Præterea uiros consulares
.xx. iiii. prætores sex. ædilicios. lx. senatores fere. cc. absque inuēris totius Italiæ

populis: qui passim sine consideratione deleti sunt. Quod neget quisquā: si ualet: quin eodem damno suo uicerit Roma: quo amisit Italia. propudor. Nunquid nam & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo uel maxime inquit. Nam quid tam apte: quam bellis ciuilibus bella ciuilia comparantur? An forte dicetur: etiam in his temporibus bella ciuilia non fuisse: quibus a nobis respondebitur. Iustius quidem socialia uocari oportere. sed nobis proficere: si ciuilia nominentur. Tunc enī causis uocabulisque ac studiis paria docētur oīa: dum sibi in his tanto plus uindicat reuerentia christianæ religiōis: quāto minus præsumpserit ira uictoris. Nam cum plerūque improbi tyrāni temere inuadentes rem publicam: usurpatoque regio statu Romani imperii corpus abruptint: atque ex eo bella uel per se iniusta importarint: uel in se iusta cōmouerint: Britānis/ Gallisque populis erecti & instructi hęc bella q̄tū externis proxima: tantū lōginqua ciuibus: quid nisi socialia iure uocitentur: cū ipsi Romani ne Sertorii quidem: aut Perpennæ: aut Crassi: aut Spartaci bella ciuilia uspiā nominarint? In tali ergo uel defectu: uel duellione sociorum minore nunc utique inuidia laboraret: si fortassis existeret uel grauis pugna: uel cruenta uictoria. Verū tamē cum in hisce temporibus omnia plus necessitatis afferant: & minus pudoris: hoc est causa/pugna/uictoria: uel pro extinguenda insolentia tyrannorum: uel pro cobibendo sociorum defectu: uel pro inurēdo ultionis exemplo: cui tandem dubium est: quanto nunc mitius: quantoque clemētius excitata: ut dicūt bella ciuilia geruntur immo reprimuntur. Quis enim unum ciuile bellum per deces annos his temporibus agitatum audierit? Quis uno bello. c. l. M. hominum: uel hostium ab hostibus: ut non dicam ciuium a ciuibus cæsa meminerit? Quis illam: quam explicare longum est: optimorum atque illustrium uirorum multitudinem trucidari in pace cognouerit. Postremo quis illas infames interficendorum tabulas tenuerit: legerit: senserit: ac non potius omnibus notum sit: una cūctos pace compositos: atque eadem salute securos uictos uictoresque pariter communi exultasse læticia: ac etiam in tantis totius imperii Romāi puinciis/ urbibus/ ac populis uix paucos aliq̄do extitisse: quos iusta ultio iuito ēt uictore damnarit? Et: ut uerbis uerba non onerem: non temere dixerim: tantam uel in bello saltem extinctam modo fuisse gregariorum militum manum: quanta tunc cæsa est in pace nobilium. Igitur Sylla mortuo Lepidus Marianæ partis assertor aduersus Catulum Syllanum ducem surgens rediuiuos belloꝝ ciuiliū cineres suscitauit. Bis tunc acie certatum est. Plurimi Romanorum iam ipsa paucitate miserorum: & adhuc illo furore insanientium cæsi sunt. Albanorum ciuitas obsidiōe oppugnata: atque excruciatā fame. ultia miserabiliū reliquiarū deditioe seruata est. Ibi tunc Scipio Lepidi filius captus atque occisus est. Brutus in cisalpinam Galliam fugiens: persequente Pompeio/ apud Regium interfectus est. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli: quam tudio

5

Syllanæ crudelitatis: ut ignis in stipula: eadem celeritate: qua exarsit: euanuit. Anno ab urbe condita .dc. lxx. iiii. sonantibus undique bellorum fragoribus: quorum unū in Hispania erat: aliud in Pamphilia: in Macedonia tertium: quartum in Dalmatia exanguis adhuc atque exhausta intestina pernicie: tanquam febribus Romana res publica propulsare armis occidentis septentrionisque fortissimas gentes cogebatur. Sertorius siquidem uir dolo atque audacia potens: cum partium Marianarū fuisset Sylla fugiens ex Aprica dilapsus in Hispaniam bellicosissimas ferocissimasque gentes in arma ex armis excitauit. Aduersus hunc: ut breuiter definiā: duo duces missi Metellus & Domitius: quorum Domitius ab Hirtuleio Sertorii duce cum exercitu oppressus est. Manilius proconsul e Gallia in Hispaniam cū tribus legionibus & .M. d. equitibus transfessus iniquam cum Hirtuleio pugnam conseruit: A quo castris copiisque nudatus in oppidum Hilerdam pene solus refugit. Metellus multis præliis tætigatus per deuia oberrans hostem mora fatigabat: donec Pompeii castris consociaretur. Pompeius contracto apud Polentiam exercitu Lauronē ciuitatē: quā tunc Sertorius oppugnabat frustra conatus defendere: uictus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompeio Lauronem captam cruentissime depopulatus est: reliquum agmen Lauronensium: quod cædibus superfuerat: miserabiliter in Lusitaniam captiuitatem traduxit. Pompeium autem hoc est illū Romanorum ducem a se uictum fuisse gloriatus est: quem magna præditum fiducia ad hoc bellum non pro consule. sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio .xxx. M. peditū & .M. equites Galba scribit. Sertorium autem .lx. M. peditum. octo. M. equitum habuisse commemorat. Postea uero Hirtuleius cū Metello congressus apud Attalicam Bethycæ urbē .xx. M. militū perdidit. uictusque in Lusitaniam cum paucis refugit. Pompeius Belgidam nobilem Celtiberiæ urbem cepit. Sertorius cum Pompeio deinde congressus .x. M. militum eius interfecit. Ex alio cornu uincente Pompeio tantundem pene ipse perdidit. Multa inter eos præterea prælia gesta sunt. Memmius quaestor Pompeii idemque uir sororis eius occisus est. Hirtuleii fratres interfecti. Perpenna: qui se Sertorio iūxerat / comminutus est. Postremo ipse Sertorius .x. demū anno belli inchoati iisdem / quibus & Viriatus suorum dolis interfectus finem bello fecit. Romanisque uictoriam sine gloria dedit: quanuis Perpennaz postea pars exercitus eius secuta sit: qui a Pompeio uictus cū uniuerso exercitu suo interfectus est. Ciuitatibus uero cunctis ultro ac sine mora p̄ ditionē receptis duæ tantuz restiterunt: hoc est Vximia & Caligurum: quarū Vximiaz Pompeius euertit. Caligurum Afrannius iugi obsidione confectam: atque ad ifames escas miserāda inopia coactā ultio cæde incendioq̄ deleuit. Percussores Sertorii præmiuz ne petendum quidez a Romanis esse duxerunt: quippe qui

meminissent antea Viriati percussoribus denegatum. Et quanuis nullo tunc præmio patrauerint Romanam securitatem: tamen fide fortis ac uiribus semper Hispania: cum optimos iuictissimosque reges rei publicæ dederit: nullum unquam tyrannorum ab initio usque in hodiernum diem uel de se editum misit: uel in se extrinsecus incurrentem uiuum: potentem uel dimisit.

De bello Macedonico. c. 23

i Nterea Macedonicum bellum Claudius sortitus uarias gentes: que Rhodopeiis montibus circumfusæ sunt: ac tunc Macedonia crudelissime populabantur. nam inter cætera dictu audituque horrida: quæ in captiuos agebant: raptis: cum poculo opus esset: Romanorum capitum ossibus cruentis: capillatisque adhuc: ac per interiores cauernas male effosso cerebro oblitis: auide ac sine horrore: tanquam ueris poculis utebantur: quorum cruētissima atque immanissima corda sciuerāt. Has itaque: ut dixi: Claudius Macedoniae pellere finibus bello attentauit. magnisq; se malorum molibus obiecit: unde: cum animo æger esset curis circumseptus: morbo insuper correptus interiit. Huius successor Scribonius attentarum superiore bello gentium uim declinans in Dardaniam arma conuertit. eamque superauit.

De suscepto bello orientis. c. 24

p Vbius uero Seruilius ex consule Ciliciam & Pamphiliam crudelissime adortus: dū subdere studet: pene deleuit. Lyciā & urbes eius obsessas: oppressasque cepit. præterea Olympum montem peruagatus Phasidem euertit. Corycum diruit. Tauri quoque montis latera in Ciliciam uergentia perscrutatos Isauros bello confractos in deditioem redegit. primusque Romanorum per Taurum duxit exercitum. ac limitem itineris fecit. Triennio emenso: quo bellum gestum est: Isaurici nomē assumpsit. Cosconius proconsul sortitus Illyricum: protrita subactaque Dalmatia: Salonas urbem florentissimam post biennium tandem expugnauit. & cepit.

Gladiatores Capuæ a ludo Gnei Lentuli diffugisse. c. 25

a Nno ab urbe condita. dc. lxx. viiii. Lucullo & Cassio cōsulibus gladiatores. lx. iiii. Capuæ a ludo Gnei Lentuli diffugerunt: qui continuo ducibus Crisso & Inomao Gallis: & Sparthaco Thrace Vesuuiz

montem occupauerunt : unde erumpentes Clodii prætoris: qui eos obsidione
cinxerat: castra expugnarunt . Ipsoque in fugam acto cuncta in prædam uer/
terunt . Inde per Conscentiam & Metapontum circumducti ingentia breui
agmina collegerunt . Nam Crisso .x.M. multitudo .Sparthaco autem triplex
tunc numerus fuisse fertur . Inomaus enim iam superiore bello fuerat occisus .
Itaque cum cædibus/incendiis/rapinis/stuprisque omnia miscerent: in exequiis
matronæ captiuæ: quæ se dolore uiolati pudoris necauerat: munus gladiatorii/
um ex.cccc.captiuis scilicet: qui spectandi fuerant : spectaturi: utpote lanistæ
gladiatorum potius : quam militum principes ediderunt . Deinde consules
Gelius & Lentulus aduersus eos cum exercitu missi: quorum Gelius Crissum
acerrime pugnantem prælio oppressit . Lentulus a Sparthaco superatus aufu/
git . Post etiam collatis frustra ambo consules copiis accepta graui clade fu/
gerunt . Dehinc Gaium Cassium proconsulem idem Sparthacus oppressuz
bello interfecit . Itaque exterrita ciuitate non minore propemodum metu :
quam sub Hannibale circa portas fremente trepidauerat: senatus Crassum cū
legionibus consulum: nouoque supplemento militum misit . Is mox: ut fugiti/
uorum pugnam iniiit: sex.M. eorum interfecit . dcccc. uero cepit . Inde prius
quam ipsum Sparthacum ad caput Silari fluminis castra metantem bello ag/
grederetur: Gallos auxiliares eius / Germanosque superauit : e quibus .xxx .
milia hominum cum ipsis ducibus occidit . Nouissime uero ipsum Spartha/
cum disposita acie congressum : & maximas cum eo fugitiuorum copias per/
culit . Nam .lx.M. eorum caesa .sex.M. capta referuntur .iii.M. ciuium Ro/
manorum recepta sunt . Cæteri: qui ex hoc bello lapsi oberrabant: per cōplures
duces frequenti indagine attriti sunt . At ego iterū ac sæpius repeto . Nunquid/
nam & hic cōparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat.
nō dicam bella talia . sed uel nomina tanta belloæ / externa / seruilia / socialia / ciui/
uilia / fugitiuorum: quæ nec sic saltem sese: ut commoti maris fluctus: quāuis
molibus magnis sequuntur: sed undique diuersis causis/uocabulis / formis / malis
que excitata / coaceruataque concurrunt? ut e proximo repetam : & infame
illud seruile præteream : Iugurthinum bellum non dum adhuc ab aphyrico de/
tonuerat . & iam Cimbricum a circio fulminabat . De Cimbricis illis nubibus
adhuc foedi uastique torrentes effusi sanguinis agebantur: & iam socialis belli
nebulas in magna continuo malorum nubila coituras misera exhalabat Italia .
Adhuc uero post infinitam crebramque Italici belli tempestatem discurri/
tuto per Italiam minime poterat . Ita omnes absque illis periculosisimis ini/
micarum urbium uoraginibus dissoluta ac lubrica pace titubabant . Iam sibi
Marianum atque Syllanum Roma parturiebat excidium . & aliud e diuerso
oriens/ atq̄ aquilo: hoc ē Mithridaticū minabatur: quod quidē Mithridaticū

minabatur a superioribus coeptum: porro i ulteriora porrigitur. De Mariana
face rogos Syllanæ cladis accensus est. de isto rogo funestissimo Syllani &
ciuilis belli per plurimas terrarum partes ardentes sudes sparsi sunt. multa que
incendia ex uno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia. Brutus
in Gallia. Domitius Cinnæ gener in Aprica. Carbo in Cossura / & Sicilia.
Perpenna in Liguria. & post cum Sertorio in Hispania. omniumque atro/
cissimus Sertorius in eadem Hispania. Hæc tunc ciuilia: uel quo alio dicen/
da sunt nomine / bella excitantes: de uno multa: de minimo magna fecerunt
absque illis tribus uastissimis bellis: quæ tunc externa uocabantur: hoc est
Pamphilico / Macedonico / atque Dalmatico: dissimulato etiam magno illo
Mithridatico longe omnium diuturnissimo / infestissimo / ac formidolosissi/
mo: deinde adhuc Hispaniensi Sertoriano non dum finito: immo adhuc ipso
uiuente Sertorio hoc fugitiuorum: & ut uerius dicam gladiatorum bellum
inhorruit: iam non spectandum paucis: sed ubique metuendum. Quod quia
fugitiuorum bellum dicitur: nemini uile habeatur ex nomine. Sæpe in eo
singuli / & aliquando simul cum agminibus frustra iunctis ambo consules uicti
sunt. plurimique nobiles trucidati. ipsi autem fugitiui plus quam. c. M. fuere:
qui cæsi sunt. Ex quo admonemus: ut ipsa consoletur se Italia de uexatione ex/
ternorum præsentium per recordationem præteritorum. exeatque in se ipsa. nec putet
se incomparabiliter crudelius dilacerari. Quam ob rem huic quinto uolumini
iam finem fecerim: ut bella ciuilia externis ubique permista: uel quæ dicta
sunt: uel etiam quæ sequuntur: quia sic sibi serie temporum & malis sequacibus
cohæserunt: libri saltem termino separentur.

QVINTI LIBRI FINIS.

PAVLII ROSII VIRI DOCTISSIMI IN SEXTVM HISTORICARVM LIBRVM PROLOGVS.

MNES homines cuiuslibet uel sectae; uel patriae; uel uitae ita semper ad prospectum prudentiae naturali bono eriguntur: ut oblectamento corporis rationale mentis; & si non actu praeferant: iudicio tamen praeferendum sciant: Quae mens ratione duce illustrata in medio uirtutum: quibus genuino fauore quauis uitis inclinatur assurgit: scientiam dei quasi arcem prospicit. Deum enim quilibet hominum ad tempus contemnere potest: nescire in totum non potest: Vnde quidam dum in multis diis credunt: multos indiscreto timore finxerunt. Sed hinc iam uel maxime cum auctoritate ueritatis operante: tunc etiam ipsa ratione discutiente discessum est. Quippe & philosophi eorum: ut de nostris sanctis sileam: dum intento mentis studio quaerunt: scrutanturque omnia: unum deum auctorem omnium reppererunt: ad quem unum omnia referuntur. Vnde etiam nunc pagani: quos iam declarata ueritas de contumacia magis: quam de ignorantia conuincit: cum a nobis discutiuntur: non se plures deos sequi: sed sub uno deo magno plures ministros uenerari fatent. Restat igitur de intelligentia ueri dei per multas intelligendi suspensiones confusa dissensio: quia de uno deo omnium pene una opinio est. Hucusque humana scrutatio: tametsi cum labore: patuit. at ubi ratiocinatio deficit: fides subuenit. Nisi enim crediderimus: non intelligemus. Ab ipso audias: ipsique deo credas: quod uerum uelis scire de deo.

Hic dicit: quomodo deus ex nihilo fecit imperium romanum id est ex pastoribus.

Taque idem unus & uerus deus: in quem omnis: ut diximus: & si ex diuersis opinionibus secta concurrat: mutas regna: & dispones tempora: peccata quoque puniens: quae infirma sunt mundi elegit: ut confundat fortia. romanumque imperium assumpto pastore pauperrimi status fundauit. Hoc per reges & consules diu prouectum postquam Asiae Africae atque Europae potitum est: ad unum imperatorem: eundemque fortissimum cuncta sui ordinatione coegit. Sub hoc imperatore: quae omnes fere gentes amore & timore permixto iuste honorarent: deus uerus: qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur: magnam illum intelligentiae suae fontem aperuit. promptiusque per hominem docturus homines: filium suum misit: operantem uirtutes: quae praecellerent hominem: coarguentemque daemones. quos aliqui deos putauissent: ut quia ipsi tanquam homini non credidissent: operibus tanquam dei crederent: deinde ut in magno silentio: ac pace latissima inoffense & celeriter noui nominis gloria: & annunciatae salutis uelox fama percurreret: uel

etiā: ut discipulis eius per diuersas gentes euntibus: ultroq; per cunctos salutis
dona offerētibus: obeūdi ac differēdi quippe cum romanis ciuibus: iter ciues
romanos esset & tuta libertas. Quod ideo commemorandum putauī: quia hic
sextus libellus usq; ad cæsare augustū: de quo hæc dicuntur: extēditur. Quod si
aliqui hanc lucidissimam rationem irritā putant: suisq; diis potius assignāt:
quos primum prudentia elegerint: dein præcipuo cultu inuitarint: ut sibi per
eos amplissimū hoc pulcherrimumq; imperium cōderetur. Sic enī iactitāt:
quod ipsi optimo genere sacrorū meruerint præcipuū deorū fauorem: quibus
ademptis: uel prætermisissis discesserint omnes adytis arisq; relictis dii: quibus
imperium hoc steterat. Vnde quis reuerētia sanctitatis tuæ multa fortissime
uerissimeq; differuerit: tamē & mihi locus exigit: ut pauca subiitiā. Si romani
colendo deos emeruerūt fauorem deorum: & non colendo amiserunt: ut ipse
Romulus parens Romæ inter tot mala ab ipso ortu suo ingruētia saluus eet:
colendo quis meruit? An Amulius auus: qui eū exposuit ad necem? An pater:
qui incertus fuit? An Rhea mater stupri rea? An albanī parentes: ipsa quoq;
ab initio romani nominis germina persequētes? An tota italia: quæ per. cccc.
annos dum audere potuit: excidio eius inhiavit? Non inquit. sed dii ipsi: quia
se colendos sciebant: futuros custodiēre cultores. Ergo præscii sunt. Si ergo
præscii sunt: cur hoc imperium iter tot annorum secula eo potissimū: tēpore
ad summam potentiæ arcem perduxerunt: quo ille nasci inter homines atq;
agnosci: ut homo uoluit: post cuius nomen & ipsi pro nihilo cōtempti sunt.
& cū uniuerso mūdo etiā illi: quos ipsi puererāt: cucurrerunt? Sed humiliter
obrepit inquit. & latenter intrauit. Latentis & humilis unde tam celebris
fama: tā indubitata fides: tā manifesta potentia: signis quibusdā & uirtutibus
mentes hominum superstitione sollicitas cœpit & tenuit? Ad hæc si potuit
hō: dii magis posse debuerūt. An quia ille hanc potentiā a patre sibi traditā
prædicabat: peruētum est aliquādo ad intelligentiam illius noti & ignoti dei:
q̄ apprehendere: ut dixi: nemo: nisi per ipsū potest? Nec quisq; potest: nisi qui
toto se despecto: ac perspecto conuersus ad sapientiam dei omnem quærendi
ratiocinationem transfulerit ad credēdi fidē. Veruntamen breuiter discussio.
Dii isti: quos tantos ferunt ut romanam rem publicam & propicii puerisse:
& aduersi affixisse uideantur: eo certe tēpore: quod palam constat: quo nasci
christus uoluit: & annuntiari gentibus cœpit: deuotissime atq; intentissime
colebant? Ita illi consulentes & sibi & cultoribus suis: non potuerūt repellere.
uel reprimere superstitionē eius propter q̄ spernēdos se cultoresq; suos destituē
dos uiderent: q̄q; si ab inuitis danda uenia: nec desperandi fuerūt. si a uolūtariis
seruanda præscientia. nec prius fuerāt adiuuandi. Hoc factum est inquit.
Nam excitauimus gentes. accendimus reges. instituimus leges. disposuimus
iudices. præparauimus poenas supplicis & crucibus: orbem totum scrutati

6
sumus: si quo modo tandem christianum nomen & cultus de uniuerso mūdo
posset abradi. Hoc eatenus est factum: donec foecunda credulitas eousq; iter
tormenta ac per tormenta proficeret: quandiu ipsum regium culmē p̄ quod
solum p̄hiberi potuerat: occuparet. Et quid postea cōsecutū est? Impatores
inquiunt christiani cessare sacra: et claudi templa iusserūt: atq; ideo excessere
omnes adytis ariq; relictis dii: quibus imperium hoc steterat. O quanta &
quam inoffensa lux ueritatis est: si nō aduersus eam ultro sese offerentē ibecilli
infeliciter oculi clauderentur. Si christiana fides per multa retro tempora
fœuētibus undiq; aduersum se gētibus, regibus, legibus, cædibus, cruciatibus,
ac mortibus reprimi nullo modo potuit, immo ut dixi inter hæc & per hæc
creuit: cultus autem idolorum iā quodāmodo ex se deficiens ac sibi erubescēs
ad unam clementissimam iussione sine ullo poenali terrore cessauit: cui dubiū
est hoc per istius intelligentie demonstrationem de creatore suo tandem in
notuisse creaturæ quē illa eatenus p̄ uarias ratiocinatiōes mentis itētæ q̄libet
aliis offuscata quæserit: ac per hoc statim amoris eius quem etiam ignorans
dilexerat: inhæsisse? Nec igitur mirum est: si in magna familia iueniuntur aliq;
serui: qui consuetudine: lasciuiq; seductorum assuefacti patientia domini sui
ad contēptū ipsius abutantur: unde & merito deus uel ingratos: uel incredulos:
uel etiam contumaces uariis correptionibus arguit. Quod semper utique
fatendum est. tunc tamen præcipue: quando adhuc per uniuersum mundū
nulla erat ecclesia: quæ interuentu fidelium præcum meritas mundi poenas:
iustumque iudiciū dei exorata ip̄ ius clemētia temperaret. Vnde etiā hæc:
quæ mala hominibus uidentur qualiacumquæ sint grauiora sine dubio omnia
fuerūt: sicut ipso ordine: quo coepta sunt probabuntur. Bellum mithridaticū:
uel: ut uerius dicam: belli mithridatici clades multas secum iuolūēs prouicias
tracta & protenta per .xl. annos fuit. Nam. dc. lxi. ut dixi anno ab urbe cōdita:
quo etiam primum ciuile bellum coeperat iardescere: cōsulatu uero Cicerōis
& Antonii: ut uerbis poete optimi loquar: barbarico uix consummata ueneno
est. Sed in his temporibus. xxx. gerendi belli inueniuntur anni: qualiter autem
xl. a plerisque dicti sint: non facile discernitur.

Hic dicit de Mithridate rege Ponti atque Armeniæ.

Gitur Mithridates rex Ponti atq; Armeniæ postq̄ Nicomedē
Bithyniæ regem: amicū populi romani regno priuare molitus
est: atque a senatu monitus: si facere tētaret bellum sibi a populo
romano inferendum fore: iratus Cappadociam cōtinuo p̄uasit.
atque expulso ab ea Ariobarzane rege cunctam prouinciam igni ferroque
uastauit. Bithyniam deinde pari clade corripuit Paphlagoniam simili exitu

afflixit: pulsus ex ea Philomene: & Nicomede regibus. Post cum uenisset Ephesum: crudeli præcepit edicto: ut per totam Asiam: quicumque inuenti essent ciues romani sub una die omnes necarentur. & factum est. Nec explicari: aut comprehendi ullo modo uerbis potest: quæ tunc multitudo romanorum ciuium caesa sit: quis marior plurimarum prouinciarum: quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit: cum singuli quique aut prodere innocentes hospites & amicos: aut ipsi periclitari poena hospitem cogentur. Archelaus quoque dux Mithridatis cum. cxx. M. peditum atque equitum in Achaia præmissus Athenas cunctamque graeciam partim ui: partim deditioe obtinuit. Sylla cui post consulatum mithridaticum bellum obuenerat: Archelaum apud Pyraeum Atheniensium portum septemplici muro communitum: diu obsedit. Ipsam Athenensium urbem ui cepit: ac postea iusto prælio cum Archelao confligit. Ceterum & x. de exercitu Archelai interfecta. uix. x. M. superfuisse referuntur. Copta clade Mithridates lectissima. lxx. M. militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo prælio ex his. l. M. interfecta sunt. ibique Diogenes Archelai filius trucidatus est. Tertio bello omnes copiae: quas Archelaus habebat extinctae sunt. Nam. xx. M. militum eius in paludem pulsa cum Syllae fide imploraret: insatiabili uictoris ira interfecta sunt: totidemque alia in flumen coacta ac necata. reliqua miserorum passim trucidati sunt. Porro aut Mithridates in Asia nobilissimarum urbium principes occidere: bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumque iam. M. d. c. ita interfecisset: Ephesii exemplum uerentes excluso praesidio ei portas obiecerunt. Similiter Smyrnaei. Sardi. Colophonii. Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates per Archelaum ducem suum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum scelerum satelles homo omnium audacissimus Flaccum consule: cui legatus ierat apud Nicomedia occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Asia ad Miletopolim fugans stationem regis inuadit. ipsumque Pergamo pellit. fugientemque insecutus apud Pitana obsedit: & profecto cepisset: si Lucius Lucullus ciuilibus discordiis curam rei publicae pertulisset. Cumque eum mari coartare obiecta classe uoluisset: ab Iliensibus repulsus est. Inde Fimbria Iliensibus iratus: a quibus pro Syllanae partis studio obiectu portarum repulsus uidebatur: ipsam urbem Ilium antiquam illam Romae parietem funditus caede incendioque deleuit. sed eam Sylla continuo reformauit. Idem Fimbria apud Thiatyram cum ab exercitu Syllae obsideretur: desperatione adactus: in templo Aesculapii manu sua interfectus est. Fannius & Magnus de exercitu Fimbriae profugi Mithridati sese adiuxerunt: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos: foedus pepigit. Sertorius uero ad eum Marcum Marium firmandi foederis causa misit: quem rex apud se retentum breui ducem fecit in locum Archelai: qui se ad Syllam cum uxore liberisque contulerat. Marius & Eumachus duces a Mithridate aduersus

Lucillum missi: magno exercitu breui cōgregato cum Publio Rutilio apud Chalcedoniam cōgressi sunt, eumque cū plurima exercitus ipsius parte cæciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obsidentem fossa cinxit, eūque quod faciebat: pati compulit, atque ad ipsos Cyzicenos: ut bono animo eent nuntium misit unum ex militibus nandi peritum: q̄ duobus utribus suspensus medius ipse regulam tenens plantisque subremigans septem. M. passuū transmeauit. Mithridates inopia laborans partem copiarum instructam armis domum abire præcepit: quam Lucullus excipiēs uniuersam disperdit. Nam amplius. xv. M. hominum tunc interfecisse narratur: Tunc etiam Fannius: qui se Mithridati iunxerat: & Metophanes regius prætor a Mamerco uicti cum duobus: M. equitum in Moesiā profugerunt. Atque ide in Niconiam digressi in colles camposque & in eremos inciderunt: ubi non solum montes usti: uel saxa: quasi quadam fuligine offuscata cernūtur: uerum etiam campi ambusto solo squalidi per. l. passuum, sine ullo ignis: uel fornacis idicio & p̄dulo in profundum cinere putres iacēt. Tribus etiam locis torridæ uoragies ostenduntur: quas græci physas uocant: In quibus diu oberrantes inopinatis tandem periculis exempti sunt: & clam in regis castra uenerunt. Deiotarus rex Gallogræciæ præfectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cyzicum eadem mora: qua obsidebat: obsessus in magnam penuriā pestilenti amque exercitum suum coartauit. Nam plus quam. ccc. M. hominum fame & morbo in eadem obsidione amississe fertur: ipse cū paucis arrepta naui clam fugit e castris. Lucullus i cruēto milite spectator cladis alienæ nouum genus uictoriæ adeptus est. moxque Marium adortus uicit: atque fugauit. In quo prælio plus quam. xi. M. Marianorū militum interfecta referūtur. Lucullus postea cū eodē Mario nauali p̄lio congressus. xxx. & v. naues regias & cōplures onerarias aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla p̄scripserat: iterempti sunt. Marius postera die de spelunca: ubi latebat extractus: imeritas hostilis animi poenas luit. Eodem uero Lucullus ipetu Apameam uastauit. & sub monte Olympo prius Athan minutissimā ciuitatē captā expugnataq; diripuit. Mithridates aduersus Byzātium instructa classe nauigās tēpestate correptus. lxxx. rostratas naues perdididit. Ipse cū quassata iā naui mergeret: in Myoparonem Seleuci piratæ: ipso pirata iuuante transiuit: Inde Sinopen: ac postea Myson cnm magna difficultate peruenit.

Hic dicit de Catilina: ubi de incesto accusatus est.

Odem anno apud Romam Catilina incesti accusatus: quod cum Fabia uirgie uestali stuprū cōmississe arguebatur: Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopē expugnaturus obsederat. Hāc Seleucus

archipirata & Leocares spado:q̄ præsidii cā præerat:expoliatam atq̄ icensam
reliquerūt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus celeri oc-
cursu immissum restrinxit incendium. Ita misera ciuitas uersa uice hostium
sociorumque: unde defendenda : dispersita. & unde dispendenda seruata est. At
uero Marcus Lucullus q̄ Curiōi i Macedonia successerat: totā Bessary gentē
bello appetitam i deditiōem recepit. Eodem tēpore Metellus prætor Siciliae
cum foedissima illa Gaii Verris prætura Sicilia afflicta inueniss&: maxie
Pergamenone archipirata nefariis p̄dis & cædibus dilacerante: q̄ pulsa classe
romana syracusanum portum obtinuerat : mox eum nauali terrestrique p̄lio
cōminutū Sicilia decedere cōpulit. Præterea Lucullus trāsgressus Euphratē
& Tigri apud Tigranocertam urbē cum Mithridate & Tigrane cōgressus:
paruissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. Nā. xxx. M.
hominum in eo bello cæsa referuntur. Tigranes uix. cl. equitibus comitatus
aufugit: diademate & tiara: ne agnosceretur: abiectis. Tunc ad Lucullū totius
pene orientis supplices uenere legati. Imminente hyeme per Armeniā in Me-
sepotamiā regressus Nisibin urbē illis i locis tūc inclytā expugnauit & cepit.

Hic dicit: ubi per omnia maria piratæ se diffuderunt.

Tyrannus

i Idem diebus piratæ per omnia sparsi maria etiam non tantum
intercipientes nauium cōmeatus: sed etiam insulas provinciasque
uastates ipunitate sceleris. & auiditate prædæ uulgo sese associa-
tes in imēsū augebatur. Quos Gnæius Pompeius post multā
quidem uastationem: quam terra marique diu egerant: mira tandē celeritate
compressit. Eodem tempore Cretam insulam per biēnium Metellus euertit.
diurnoque bello domitam in potestatem redegit: legesque Minois romanis
legibus permutauit: Pompeius postea successor Luculli in minore Armenia
iuxta montem Dastrachū castra regis obsidione conclusit. Rex cū omnibus
copiis eruptione per noctē facta isuper etiā p̄sequentes bello repellere statuit.
Pompeius fugiētes persequi intēdit. Itaque bellum nocte cōmissum ē. Luna
tunc orta a tergo romanis erat. Regii longitudine umbrarum proximitatem
hostium rati cuncta in irritum tela fuderunt. Romani ueluti inermes postea
aggressi sine labore uicerunt. Nanque de exercitu regio. xl. M. cæsa: uel capta
sunt: romani uulnerati. M. uix autē. xl. interfecti. Rex iter tumultus belli fuga
lapsus adiutus etiam beneficio sub lustris noctis euasit. relictusq̄ ab omnibus
amicis philosophis: scriptoribus rerum: uel carminū ac medicis solus p̄ deuia
equū manu trahens. atque ad omnes nocturnos strepitus trepidās i quoddā
castellum diuertit. atque inde in Armeniā perrexit. Pōpeius regē isecuturus
inter duo flumina : quæ ab uno monte diuersis specubus exoriuntur: hoc est

Euphratem & Araxem urbem Nicopolim senibus lixis & agris uolentibus condidit. Oranti Tigrani ueniam dedit. Exercitum Hærodis albanorū regis præfectosque eius ter prælio uicit: Postea epistolas Hærodis & munera cum Albanis istauranda libenter accepit. Artacem regem Iberiæ bello fudit: totā que Iberiā i deditiōne accepit: Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociā, & Syriam ordinatis rebus composuisset: promouens de ponto in Parthiam ad Hecbatanā urbem caput Parthici regni. l. die uenit. In Bosporo Mithridate cerealia sacra celebrante terræ motus adeo grauis repente exortus ē: ut magna clades ex eo urbiū atq; agrorū secuta narretur. Eodē tempore Castor Mithridatis præfectus: qui Panagorio præerat: interfectis amicis regis arcē occupauit: & .iiii. Mithridatis filios ad præsidia romana trāsmisit. Mithridates accensus ira in scelera exarsit. Nā complures tūc amicos suos & Exipodrū filium suum interfecit: cum antea iam alium Homocharem parricidio trucidasset. Pharnaces alter filius eius exemplo fratrum territus exercitum ad persequendum se missum sibi conciliauit. & mox aduersus patrem duxit.

Nicopolis

Hic dicit de fine uel exitu Mithridatis.

Mithridates diu ex altissimo muro filium precatus: ubi iexorabile uidit: moriturus exclamasse fertur. Quoniam Pharnaces inquit me mori iubet: uos si estis dii patrii: precor ut quandoque & ipse hanc uocem a liberis suis audiat. Statimque descēdēs ad uxores, pellices, ac filias suas uenenum omnibus dedit: Quod cū ipse nouissimus haussisset: nec tamē propter remedia: qbus uitalia sua aduersus noxios succos sæpe obstruxerat: ueneno confici posset: frustra que spatiaretur: si quo tandē modo infusa pestis per uenas uegetatione corporis acti discurreret: gallum quendam militem iam fracto muro discurrentem iuitauit, eiq; iugulum præbuit. Hūc exitū Mithridates habuit uitæ, nobisque sententiæ suæ fortissimū argumētū reliquit: homo omnium: ut fertur: supersticiosissimus: annos natus. lxxv. habēs secum semp philosophos: omniumque artium peritissimos. Si estis inquit dii patrii. Ita ille diu colendo ac diu quærendo persenserat: hos nō ēē certos deos: qui esse putabantur. Rex multæ experientiæ atque æuo grauis uerum deū: ad cuius noticiam non nisi auditu per fidem uenitur: non intelligebat. hos autem falsos esse rationis ipsius luce præuiderat: aliud consuetudini: aliud menti suæ tribuens. Si estis inquit dii. Hoc dicere ē, ego sentiens super hominē ēē potētiorē ipso homine potestate precandi necessitate motus commendo diligentiam, & excuso ignorantiam meam. Inuoco: qui est: dum conuenio: q non est. Quapropter cum dolore & timore considerandum: qua poena: quoue iudicio digni erunt: qui contra interdictum iam propalatæ & publicæ ueritatis

pharnaces

Mithridates